

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE PAZARLAMA ANABİLİM DALI

DAVRANIŞSAL İKTİSAT ÇERÇEVESİNDE EKONOMİ POLİTİKASI
OLUŞTURMA (VERGİ UYGULAMALARI)

ASLI ARSLAN

Danışman: Prof. Dr. Hüseyin Mahir FİSUNOĞLU

Danışman: Prof. Dr. Ebru ÖZGÜR GÜLER (Çukurova Üniversitesi)

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Eda YAŞA ÖZELTÜRKAY

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi İsmail GÜNEŞ (Çukurova Üniversitesi)

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Necdet GÜLGÜN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / OCAK 2022

ONAY

T.C
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

20196011 numaralı öğrencimiz olan **Aslı ARSLAN** tarafından hazırlanan **“Davranışsal İktisat Çerçevesinde Ekonomi Politikaları Oluşturma (Vergi Uygulamaları)”** başlıklı bu tez çalışması jürimiz tarafından oybirliği ile Uluslararası Ticaret ve Pazarlama Ana Bilim / Ana Sanat Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Suret İmzalıdır)

Jüri Asıl Üyesi - Tez Danışmanı – Jüri Başkanı: Prof. Dr. H. Mahir FİSUNOĞLU

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Suret İmzalıdır)

Üniv. Dışı - Jüri Asıl Üyesi - 2. Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ebru ÖZGÜR GÜLER
 (Çukurova Üniversitesi)

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Suret İmzalıdır)

Üniv. İçi - Jüri Asıl Üyesi: Doç. Dr. Eda YAŞA ÖZELTÜRKAY

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Suret İmzalıdır)

Üniv. Dışı - Jüri Asıl Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi İsmail GÜNEŞ
 (Çukurova Üniversitesi)

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Suret İmzalıdır)

Üniv. İçi - Jüri Asıl Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Necdet GÜLGÜN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Suret İmzalıdır)

25/01/2022

Doç. Dr. Murat KOÇ

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

*Bu tez, canım annem Hatice Yazgöl ve kalbimde iyileşmeyen sızı babam rahmetli
Hüseyin Arslan'a ithaf edilmiştir.*

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

25 / 01 /2022

Aslı ARSLAN

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim süresince, bilgi ve birikimlerini esirgemedен aktaran tüm Çağ Üniversitesi hocalarıma teşekkür ve şükranlarımı sunarım. Tez hazırlama sürecimde, zamanını, bilgisini, emeğini ve desteğini esirgemeyen, kişiliğini ve akademik kariyerini örnek aldığım, söylediği her cümleyi can kulağıyla dinlediğim ve bilgi dağarcığımda özenle sakladığım değerli hocam ve tez danışmanın Prof. Dr. Hüseyin Mahir FİSUNOĞLU'na sonsuz teşekkür ederim.

2. Tez Danışmanın olarak tanışma fırsatı bulduğum ve tez yazma sürecimde yol göstericim olan, bilgisiyle aydınlatan desteğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Ebru ÖZGÜR GÜLER'e bana kazandırdıkları için çok teşekkür ederim. Akademik kariyerime ilham perim olarak ışık tutmaya devam edecek.

Gece gündüz demeden yanımda, her ihtiyacım olduğunda yanı başımda ya da, telefonun ucunda olan, onsuz tez yazma sürecini asla tamamlayamayacağım, istatistiksel hesaplamalarda desteğini esirgemeyen, bilgisini, tecrübesini hiç düşünmeden paylaşan, fedakâr hocam Çukurova Üniversitesi Ekonometri Bölümü Araştırma Görevlisi Phd. Öğrencisi, Sayın Dilek VEYSİKARANİ'ye teşekkürlerin en büyüğünü sunarım.

Hayatımın anlamı, varoluş sebebim, kızı olmakla övündüğüm, fedakâr, dürüst ve bilge insan, canım annem Hatice Yazgül'e, eksik etmediği sonsuz desteği ve şefkati için minnetimi sunarım. İyi ki varsın annem.

Daimi öğreticim, canıma, benim için, her zaman, ihtiyacım neredeyse orada olduğu için teşekkür ederim.

ÖZ

DAVRANIŞSAL İKTİSAT ÇERÇEVESİNDE EKONOMİ POLİTİKALARI OLUŞTURMA (VERGİ UYGULAMALARI)

ASLI ARSLAN

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası Ticaret ve Pazarlama Anabilim Dalı

1. Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin Mahir FİSUNOĞLU

2. Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ebru ÖZGÜR GÜLER

Ocak 2022, 101 sayfa

Bireylerin, iktisadi karar ve tercihlerini nasıl aldıkları, bu kararların ardındaki nedenlerin anlaşılması kamu politikalarının başarısı için de son derece önemli hale gelmiştir. Klasik iktisadi yaklaşım bu kararların her zaman rasyonel olduğunu varsayar ve teorilerini bu bağlamda oluşturur. Davranışsal iktisat ise, bireylerin irrasyonel kararlar ve tutumlarının ardındaki nedenleri psikolojik ve sosyolojik olgularla bağdaştırır. Vergi ödemek iktisadi bir karardır. Mükelleflerin vergi ödeme konusunda verdikleri karar ve gösterdikleri tutum vergi uyumu olarak adlandırılır ve sosyo-ekonomik bir süreçtir. Bu çalışmada mükelleflerin vergi uyumları davranışsal iktisat perspektifinden incelenmektedir. Çukurova Bölgesi'nde bulunan Çukurova Üniversitesi ve Çağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin vergi algıları ve vergi bilinçleri ölçülerek, demografik değişkenler baz alınarak, geleceğin vergi mükelleflerinin vergi uyumlarının ölçülmesi hedeflenmiştir. Öğrencilere, literatürde yer alan çalışmalardan esinlenilerek hazırlanan bir anket uygulanmış ve öğrencilerin vergi anlayışlarının olumlu ancak, ülkemizdeki vergi uygulamaları, vergi kanunları, vergi adaleti ve kamuya güven duygularının olumsuz olduğu sonucu elde edilmiştir. Vergi bilincinin artması için vergi eğitiminin gerekliliği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal iktisat, Vergi algısı, Vergi bilinci, Vergi uyumu.

ABSTRACT**CONSTITUTION OF ECONOMIC POLICIES FROM THE PERSPECTIVE OF
BEHAVIORAL ECONOMICS (TAX APPLICATIONS)****ASLI ARSLAN****Master Thesis, International Trade and Marketing****I. Supervisor: Prof. Dr. Hüseyin Mahir FİSUNOĞLU****II. Supervisor: Prof. Dr. Ebru ÖZGÜR GÜLER****January 2022, 100 pages**

Understanding, how individuals make their economic decisions and preferences and the reasons behind these decisions has become extremely important for the success of public policies. The classical economic approach assumes that these decisions are always rational and creates its theories in this context. Behavioral economics, on the other hand, reconciles the reasons behind the irrational decisions and attitudes of individuals with psychological and sociological phenomena. Paying taxes is an economic decision. The decision and attitude of the taxpayers about paying taxes is called tax compliance and is a socio-economic process. In this study, the tax compliance of taxpayers is examined from the perspective of behavioral economics. It is aimed to measure the tax compliance of the future taxpayers by measuring the tax perceptions and tax awareness of Çukurova University and Çağ University, Faculty of Economics and Administrative Sciences students in Çukurova Region, based on demographic variables. A questionnaire, inspired by the studies in the literature, was applied to the students and it was concluded that the students' tax understanding is positive, but the tax practices, tax laws, tax justice, and public confidence in the government in our country are negative. The necessity of tax education to increase tax awareness has been determined.

Keywords: Behavioral economics, Tax perception, Tax awareness, Tax compliance.

İÇİNDEKİLER

KAPAK.....	i
ONAY	ii
İTHAF	iii
ETİK BEYANI.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
EKLER LİSTESİ.....	xv
1. GİRİŞ.....	1
2. DAVRANIŞSAL İKTİSAT KAVRAMI.....	3
2.1. İktisat Tanımı ve Rasyonalite Kavramı	3
2.2. Davranışsal İktisat Tanımı ve Ortaya Çıkışı.....	6
2.2.1. Nobel Ödül Tarihçesi.....	13
2.3. Davranışsal İktisadın Hükümetler Bünyesinde Kullanılması.....	15
2.3.1. Davranışsal İçgörü Kavramı ve Dürtme	15
2.4. Davranışsal Kamu Politikaları Oluşturmak	17
3. VERGİ KAVRAMI	22
3.1. Vergi Tanımı.....	22
3.2. Vergi Kültürü ve Vergi Ahlakı	25
3.3. Vergi Mükellefi Çeşitleri	27
3.3.1. Sosyal Vergi Mükellefi.....	28
3.3.2. İçgüdüsel Vergi Mükellefi.....	28
3.3.3. Dürüst Vergi Mükellefi.....	28
3.3.4. Vergi Kaçakçısı	28
3.4. Vergi Uyumu	28
3.4.1. Gönüllü Uyum	29
3.4.2. Gönüllü Uyumsuzluk.....	30
3.5. Vergiden Kaçınma ve Vergi Kaçırma	31

3.5.1. Vergiden Kaçınma	31
3.5.2. Vergi Kaçırma	31
3.6. Vergi Kaçakçılığı Ölçme Yöntemleri	32
3.7. Davranışsal İktisat ve Vergi Uyumlu Arasındaki İlişki	33
3.8. Türkiye’de Vergi Denetimi.....	37
3.9. Literatür Çalışması.....	38
3.9.1. Türkiye Literatürü.....	40
4. METODOLOJİ.....	41
4.1 Araştırmanın Amacı.....	41
4.2. Araştırmanın Yöntemi	42
4.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	43
4.4. Araştırma Verilerinin Toplanması	43
4.5. Araştırmanın Deseni	44
4.6. Araştırmanın Bulguları	44
4.6.1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler.....	44
4.6.2. Ölçeklerin Geçerlilik ve Güvenilirliği	50
4.6.3. Vergi Algısı Ölçeği.....	51
4.6.4. Vergi Bilinci Ölçeği.....	53
4.6.5. Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Ölçeklerinin Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi	55
5. SONUÇ	64
KAYNAKLAR.....	66
EKLER	72

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGD	: Adalet ve Güven Duygusu
BEAR	: Behavioural Economics in Action at Rotman / Rotman'da Davranışsal Ekonomi İş Başında
BETA	: Behavioral Team of the Australian Government / Davranış Ekonomisi Ekibi
BIT	: Behavioural Insights Team / Davranışsal İçgörü Birimi
EV	: Eğitim ve Vergi
GESIS	: Leibniz Institute for the Social Sciences / Leibniz Sosyal Bilimler Enstitüsü
GSMH	: Gayrı Safi Milli Hasıla
IMF	: International Monetary Fund / Uluslararası Para Fonu
ISSP	: International Social Survey Programme / Uluslararası Sosyal Araştırma Programı
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
KDV	: Katma Değer Vergisi
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development / İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatıdır
OVA	: Olumsuz Vergi Anlayışı
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
PMC	: Prime Minister and Cabinet / Başbakan ve Kabine
SBST	: Social and Behavioral Sciences Team / Sosyal ve Davranış Bilimleri Ekibi
SMMM	: Serbest Muhasebeci Mali Müşavir
TEN	: The European Nudging Network / Avrupa Dürtme Ağı
UN	: United Nations / Birleşmiş Milletler
UNDP	: United Nations Development Programme / Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund / Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
ÜVKB	: Ülkemizde Vergi Kanunlarına Bakış

ÜVU	: Ülkemizde Vergi Uygulamaları
VA	: Vergi Anlayışı
VAÖ	: Vergi Algısı Ölçeği
VBÖ	: Vergi Bilinci Ölçeği

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Cinsiyet ve Medeni Durum</i>	44
Tablo 2. <i>Yaş Aralığı</i>	45
Tablo 3. <i>Lise</i>	45
Tablo 4. <i>Doğum Yeri</i>	45
Tablo 5. <i>Üniversite</i>	46
Tablo 6. <i>Öğrencilerin Okudukları Bölümler ve Sınıfları</i>	46
Tablo 7. <i>Ailelerin İkamet Yerleri</i>	47
Tablo 8. <i>Hane Yaşayan Kişi Sayısı ve Hanede Çalışan Kişi Sayısı</i>	47
Tablo 9. <i>Ebeveyn Eğitim Seviyesi</i>	48
Tablo 10. <i>Ebeveyn Meslek Dağılımı</i>	49
Tablo 11. <i>Ailelerin Gelir Dağılımı</i>	50
Tablo 12. <i>Vergi Algısı Ölçeği Kaiser-Meyer-Olkin Ölçütü ve Barlett Küresellik Testi</i>	50
Tablo 13. <i>Vergi Bilinci Ölçeği Kaiser-Meyer-Olkin Ölçütü ve Barlett Küresellik Testi</i>	51
Tablo 14. <i>VAÖ için VARIMAX ile Elde Edilen Özdeğerler, Varyans Açıklama Yüzdeleri ve Faktör Yükleri</i>	52
Tablo 15. <i>Vergi Algısı Ölçeğine ait Cronbach α Güvenirlilik Katsayıları</i>	53
Tablo 16. <i>VBÖ için VARIMAX ile Elde Edilen Özdeğerler, Varyans Açıklama Yüzdeleri ve Faktör Yükleri</i>	53
Tablo 17. <i>Vergi Bilinci Ölçeğine ait Cronbach α Güvenirlilik Katsayıları</i>	55
Tablo 18. <i>Cinsiyetin Ölçekler Üzerindeki Etkisi</i>	55
Tablo 19. <i>Yaşın Ölçekler Üzerindeki Etkisi</i>	56
Tablo 20. <i>Yaşa Göre İkili Karşılaştırma</i>	56
Tablo 21. <i>Üniversitenin Ölçekler Üzerindeki Etkisi</i>	57
Tablo 22. <i>Bölümün Ölçekler Üzerindeki Etkisi</i>	58
Tablo 23. <i>Bölüme Göre İkili Karşılaştırma</i>	58
Tablo 24. <i>Hanede Çalışan Sayısının Ölçekler Üzerindeki Etkisi</i>	59
Tablo 25. <i>Hane Gelirinin Ölçekler Üzerindeki Etkisi</i>	60
Tablo 26. <i>Hane Halkı Gelirine Göre İkili Karşılaştırma</i>	60

Tablo 27. <i>Ankete Katılan Öğrencilerin Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Skoru</i>	61
Tablo 28. <i>Pearson Korelasyon Katsayısı (r) Anlamı.....</i>	62
Tablo 29. <i>Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Arasındaki Korelasyonlar</i>	62

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. <i>Geleneksel İktisat ve Davranışsal İktisat Arasındaki Farklar</i>	7
Şekil 2. <i>Vergi Kültürü Etkileşimi</i>	26
Şekil 3. <i>Vergi Uyum Davranış Modeli</i>	30

EKLER LİSTESİ

Ek-A. Tez Etik Kurul İzin İstek Formu.....	72
Ek-B. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Etik İzin İstek Yazısı	74
Ek-C. Çağ Üniversitesi Rektörlük Makamı Tez Etik İzin Onay Yazısı.....	75
Ek-D. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Anket İzin İstek Yazısı.....	76
Ek-E. Çağ Üniversitesi Tez Anket İzin İstek Yazısı	78
Ek-F. Çukurova Üniversitesi Tez Anket İzin Yazısı.....	80
Ek-G. Araştırmada Kullanılan Ölçme Araçları	81

1. GİRİŞ

Vergi, devletin, kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere dolaylı ya da dolaysız yollardan, karşılıksız olarak gerçek ve tüzel kişilerden yani mükelleflerden alınan nakdi ödemelerdir. Sosyal hukuk devletin temel gerekliliklerinden biri, devletin vergilendirme sürecinde belirli kurallar çerçevesinde hareket etmesidir. Bu kurallar, özünde, mükelleflerin ödeme güçlerine göre adil şekilde vergileme sürecine tabi tutulmasını ve kamu hizmetlerinden eşit ve adil şekilde yararlanmasını sağlamak amacıyla belirlenmişlerdir. Mükelleflerden beklenen ise, devletin sürekliliği ve kamu hizmetlerinin devamı için, bu kurallara riayet ederek, yükümlü oldukları vergiyi zamanında ve ödemeleri gereken miktarda ödemeleri yani vergi uyumu göstermeleridir.

Mükelleflerin vergi uyumu göstermeleri ve vergi ödemelerini gerçekleştirmeleri ise, sosyolojik ve psikolojik faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Günümüz şartlarında, devletlerin büyüme, kalkınma ve kamu harcamalarında meydana gelen artışlar, vergi yükünün daha hissedilir hale gelmesine, mükellefin harcanabilir gelirinde azalmaya ve özellikle gönüllü vergi uyumunda azalmaya neden olmuştur. Vergi uyumunun azalması, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma oranının artması sonucunu doğurur. Kamu hizmetlerinin aksamasının yanı sıra, toplumsal eşitsizlik ve adaletsizliğe neden olacak bu durumun önlenmesi ise, bahsi geçen sosyolojik ve psikolojik etkenlerin önceden teşhis edilmesi ve mükelleflerin beklentilerine göre düzenlenmesi ile mümkün olabilecektir.

Vergiyi toplamak, devletin toplamaya mecbur olduğu, mevcudiyeti ve sürekliliği için ihtiyaç duyduğu bir eylemdir. Mükellef ise, kanun nedeni ile vergi verme zorunluluğu bulunan, aynı zamanda verdiği vergi miktarındaki para kadar gelirinden fedakârlık yapan, mevcudiyeti için değil ama yaşam kalitesi ve toplum olmanın gerekliliği açısından vergi vermesi gerektiğini bilen taraftır. Devlet ve mükellef arasındaki ilişkinin yanı sıra mükellefin kendi içindeki ahlaki değerleri, algıları, birey ile toplum arasındaki ahlaki ve sosyolojik değerler ilişkisi, mükellefin vergi ödeme tutumunu belirleyecektir. Vergi, tarihin ilk dönemlerinden itibaren devlet ve mükellef arasında bir çatışma konusu olmuştur.

Davranışsal iktisat, bireylerin aldıkları iktisadi kararların her zaman rasyonel olmaması nedeni ile bilim insanlarının, iktisadi kararların arkasındaki psikolojik faktörleri araştırmaları sonucu gelişmiştir. Klasik iktisadi yaklaşımın ana unsuru olan “homo economicus”, sosyal ve psikolojik faktörlerden hiç etkilenmemesi nedeni ile eleştirilmiş ve yeni yaklaşımla birlikte oluşturulan teoriler “homo sapiens” olarak adlandırılan, iktisadi kararlarının arkasında sosyolojik ve psikolojik faktörlerin olduğu birey temel alınmıştır. Verginin, iktisadi bir kavram olması, vergi sürecine dair kararları verenin, vergi ödeme sürecine etki eden sosyolojik ve psikolojik faktörlerden etkileneninin “birey” olması sebebi ile vergi davranışsal iktisat prensipleri doğrultusunda bilimsel çalışmalara konu olmuştur.

Bireylerin vergi uyumsuzluğu göstermelerinin bir sonucu olarak vergiden kaçınma ya da vergi kaçırma eğilimleri, davranışsal iktisat prensip ve teorileri çerçevesinde geliştirilen deneysel metotlarla, mükellef tiyolojileri belirlenerek, bu mükelleflerin vergi algıları, vergi ahlakları ve kamunun vergileme ahlakı konularında alternatif yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Bu tez çalışmasında birinci bölümde davranışsal iktisat tarihsel ve kavramsal gelişimi ile incelenmiş, kamu politikaları kullanımı açısından yapılan çalışmalara değinilmiştir. İkinci bölümde vergi ve vergi uyumu kavramları davranışsal iktisat perspektifinden mükellef tiyolojilerine göre oluşturulan teoriler bağlamında incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, Çukurova Bölgesinde yerleşik iki üniversite olan Çağ Üniversitesi ve Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Öğrencilerine elektronik posta ve çevrim anket uygulaması ile gönderilen anket uygulaması yapılmış, öğrencilerin vergi algıları ve vergi bilinçleri bağlamında vergi uyumlarını ölçmek amaçlanmıştır. Analiz bulgularının, geleceğin potansiyel vergi mükelleflerinin, günümüzdeki vergi uyumları ölçeğinde gösterecekleri vergi tutumlarına yönelik pozitif yönlendirici öneriler geliştirmeye yardımcı olması hedeflenmektedir.

Bu çalışma ile geleceğin vergi mükelleflerinde vergi uyumunun davranışsal iktisat perspektifinden incelenmesi sonucu ortaya çıkan alan çalışmalarına katkı sağlanması hedeflenmiştir.

2. DAVRANIŞSAL İKTİSAT KAVRAMI

2.1. İktisat Tanımı ve Rasyonalite Kavramı

İktisat, istek, ihtiyaçlar, kararlar ve tercihleri ihtiva eden bir bilimdir. Bu bilim dalının öznesi, sosyal bir varlık olan insandır. İnsan, beynin ihtiva ettiği sinirsel mekanizma sayesinde muhakeme yapabilmektedir. Salt beyin mekanizmasının, dış etkenlerden bağımsız, matematik ve istatistiksel analizleri ile muhakeme yapmasına akıl ya da mantık yani rasyonalite denilmektedir. Klasik iktisat bilimi, literatürde rasyonalite kavramı ile birlikte tanımlanmakta ve temellerini “homo economicus” olarak adlandırılan iktisadi insana ya da başka bir deyişle rasyonel bireye dayandırmaktadır. (Küçüksucu vd., 2017, s. 258).

Geleneksel iktisat teorileri, psikolojik ve sosyolojik faktörleri dikkate almamışlar ve sadece matematiksel analizler gerçekleştirmişlerdir. Ortaya çıkan teorilerdeki birbiriyle örtüşmeyen durumlar, davranışsal iktisadın temellerini oluşturmuş ve ortaya çıkan sapmaların ölçülebilmesi sayesinde iktisadi kararların daha iyi anlaşılabilmesine olanak sağlamıştır (Aktan ve Yavuzaslan, 2020, s.,102).

Bentham, 1789 yılında yayınlanan Ahlak ve Yasama İlkeleri (Introduction to the Principles of Morals and Legislation) kitabında “homo economicus”u, acıdan kaçınan ve haz arayışı içinde olan bir varlık olarak tanımlamıştır. Bentham’ın fayda tanımını artırılan haz ve kaçınılan acı olarak tanımlanabilir (Çiftçi ve Ayyıldız, 2016, s 58-81).

“Homo economicus” kavramı, matematik iktisadi analizlerin yapılandırılmasında kullanılmış ve iktisadın pozitif bir bilim olarak kabul görmesine olanak sağlanmıştır. Fakat bu kavramın gerçek hayatla uyumu her zaman soru işareti olmuştur. Bu soru işaretleri iktisat ve psikoloji bilimlerinin ortak konusu haline gelmiştir. Zira “homo economicus” kişisel faydasını maksimize etmek için, her bilgiye haiz, ön görü ve tahminleri kusursuz, iradesi kusursuz bir bireydir. Sosyal etkileşim ise faydasına hizmet etmek için bir araç niteliğindedir (Demirel ve Artan, 2016, s.2).

Öngörülemeyen, dalgalı değişkenlik gösteren faktörler nedeni ile ölçümlemesinde zorluk yaşanan durumları ölçebilmek amacı ile ceteris paribus (diğer faktörlerin

değişken olmaması) gibi kavramlardan yararlanılmıştır. Ancak zamanla bu yöntem de birey davranışlarını anlamadaki eforuna, bireyin doğasında bulunan doğal psikolojik faktörleri dâhil etmediği için yetersiz kalacaktır (Küçüksucu vd., 2017, s. 267).

Rasyonellik tanımları içerisinde de yer alan mükemmel rasyonellik, bireyler, hükümetler, şirketler gibi iktisadi kararlar alan tüm mekanizmaların karar verme, tercih yapma ve fayda hesaplama gibi durumlarda tamamen akılcı davrandığını farzeden bir tanımlamadır (Akdere ve Büyükboyacı, 2015, s. 106).

Rasyonaliteye göre, bireyin istek, ihtiyaç ve ihtiyaç gideren tercihleri tutarlı ve birey için marjinal faydayı sağlayacak niteliktedir. Birey için en iyi olan toplum için de en iyidir. Rasyonel birey, fayda ve maliyet analizini tüm olasılıklar içerisinde en doğru şekilde hesaplar ve hata yapmaz. Tamamıyla saf bir bencillik ihtiva eder ve hata tekrar etmez (Kamber, 2018, s. 172).

Rasyonellik, alınan bireysel kararların makro sistemdeki yansımalarını analiz eder ve bu analizlerle öngörülerde bulunur. Bu kararlar her zaman, bireyin tüm seçenekleri en doğru bilgi ve beceri ile değerlendirip gerekli hesaplamaları yaptığı ve kendisi için maksimum faydayı sağlayan seçeneği tercih ettiği inancına dayanır. Sınırlı rasyonellik ise, bireyin kendisini yeterince tatmin eden bir seçenek bulduğunda, diğer seçenekleri analiz etmeden sezgisel karar verebildiklerini savunur (Akdere ve Büyükboyacı, 2015, s. 118-119).

Ampirik felsefe akımının temsilcilerinden olan David Hume, akıllı sınırlı olarak tanımlar ve akla şüpheci yaklaşımı kabul eder. Akıl, bilgi ve bilgi ışığında karar almayı ayrıştırır. İnsana dair hareketlerin sadece akla dayalı olmadığını savunur. Rasyonelliğe karşı çıkar. Hume'a göre akıl merkez değil, amaçları gerçekleştirmek için araçtır. Akıl sınırlıdır, gözlem ve deneyim daha ön plandadır. Olaylar arası sebep-sonuç ilişkisi nedensellik bağlantısı taşır (Kırlı, 2013, s. 103-104). Tutku, inanç ve yaşamaktan keyif almanın yanı sıra, para harcama ve kazanç sağlama gibi psikolojik ve ekonomik faktörlerin sağladığı motivasyonun da bireylerin seçim ve karar süreçlerinde etkili olduğunu savunmuştur (Eser ve Toigonbaeva, 2011, s. 289)

Keynes, teorilerinde, birey rasyonelliğine şüphe ile yaklaşmakta, bilginin her zaman eksiksiz olmasının mümkün olmadığını ve uzun vadede hata yapan bireyin piyasa dengesini bozacağını öne sürmekte ve bu yaklaşımıyla davranışsal iktisat için temel oluşturmaktadır. Keynes, rasyonel olmayan bireyin uzun dönemde vereceği kararların belirsiz olduğunu, bireyin alacağı kararlarda beklenen faydayı sağlamak için “hayvansal dürtülerle” hareket edeceğini savunur (Kamber, 2018, s. 175). Keynes, beklentileri güzellik yarışmaları ile bağdaştırdığı “Güzellik Oyunu” (Keynesian Beauty Contest) teorisi ile bireylerin karar alma aşamasında diğer bireylerden ne kadar etkilendiklerini ortaya koymaya çalışmıştır (Bozoğlu ve Demirci, 2020 s. 535).

Adam Smith’in (1723-1790) 1776 yılında yayınladığı “The Wealth of Nations” (Milletlerin Zenginliği) kitabı, iktisadın bilim olarak kabul edilmesinin temeli olarak kabul edilir. Bu kitap aynı zamanda davranışsal iktisadın temellerinden biri olarak da kabul edilmektedir. Smith bu eserinde rasyonelliğe vurguyu, “Görünmez El” tabiri ile ifade eder. Bireyin refaha ulaştığında “Görünmez El’in” devreye gireceğini ve toplumsal refahta da artış olacağını savunmuştur (Yılmaz, 2009, s. 67). Smith, başkalarının üzüntülerini paylaşmak suretiyle oluşan duygudaşlık halini “sempati” olarak açıklamış ve bu eserde ekonomi ve psikolojiye atfettiği önemi bu kavramla açıklamıştır (Bozoğlu ve Demirci, 2020 s., 535).

“The Theory of Moral Sentiments” (Ahlaki Duyguların Kuramı) adlı eserinde ise rasyonalite ve empatiye vurgu yapmış ve ekonominin sadece akla bağlı olmadığını ifade etmiş, ahlakın karar alma aşamasındaki etkisini sorgulamıştır. Empati kanalı ile bireyin kendi ve karşı tarafın faydasını aynı anda düşünerek toplum bir fayda sağlamayacağına işaret eder (Kamber, 2018, s. 173). Smith, zamanlar arası seçim, kayıptan kaçınma ve aşırı özgüven kavramlarına da yine aynı eserde değinmiş ve toplumsal tercih kavramını incelemiştir (Mola, 2021, s.,25).

Herbert Simon, bireylerin sadece kısıtlı bir sayısal beceri ile rasyonel olabileceklerini savunmuş ve 1950’lerde “sınırlı rasyonellik” kavramını ortaya atmıştır. Bu kavram, bireylerin davranış öngörülerini değil, geçmiş davranış analizleri ile ilgilendirilmiştir. Smith ve Selten benzeri isimlerin geliştirdikleri tekniklerle deneysel iktisat bilimsel geçerlilik kazanma yolunda önemli adımlar atmıştır (Kamber, 2018, s., 171).

Simon, bireylerin kısıtlı sayısal beceri aynı zamanda yetersiz bilgi ile rasyonel olamayacakları savı ile klasik iktisat yaklaşımını temel kabul etmiş ancak davranışsal iktisadi yöntemsel olarak değerlendirmiş ve yöntemsellüğün üstünlüğünü savunmuştur (Şimşek, 2018, s. 21).

Caldwell, davranışsal iktisadın 20. yüzyılda daha bilimsel bir yaklaşım kaznacağını ve bilgi toplumlarında kitlesel olarak daha büyük bir tabana yayılacağını ön görmüştür. Thaler, Sunstein ve Jolls (1998), neo-klasik iktisat temelleri baz alınarak gerçekleşen analiz sonuçlarına dayandırılan varsayımlarda şaibe olabileceğine değinmiş ve sınırlı rasyonellik kavramından bahsetmişlerdir (Küçüksucu vd., 2017, s., 261). Thaler ve Sunstein “homo economicusu”u “iktisadiler” olarak tanımlamış ve klasik ana akım iktisadi yaklaşımlarda bu insanlara olağanüstü yetenekler atfedilmesini eleştirmişlerdir. Buna karşılık, normal insanların hesap makinası olmadan pek çok işlemi ezberden yapamayacağı gibi örneklerden yola çıkarak bireyleri, homo sapiens yani “insanlar” olarak değerlendirmişlerdir (Thaler, 2017).

Mathew Rabin (2002), rasyonel bireyleri, bencil, çıkarlarını kollayan, hedef ve sonuca yönelik, faydayı maksimize etmek için gerekli bütçe kısıtına uygun hesapları yapan, sonuç almayı önemseyen, bilgiyi analiz etme ve değerlendirme becerisine sahip, net ve değişmez seçimler yapabilen bireyler olarak tanımlamıştır. Rasyonellik mantıklı ve duygusal tepkilerden uzak bir süreçtir. Bilgi bu sürecin önemli bir aracıdır (Didinmez, 2018, s., 57). Rabin, geleneksel iktisatçılara oranla davranışsal iktisatçıların, karar alma modellerini geliştirmek için daha fazla deneysel çalışma yaptıklarını öne sürer (Eser ve Togonbaeva, 2011, s. 297)

2.2. Davranışsal İktisat Tanımı ve Ortaya Çıkışı

Bireyin, yaşamı boyunca standart ve sistemli hareket etmemesi, davranış ve kararların farklılık göstermesi, bireyleri iktisadi ve ekonomik kararları açısından inceleyen bilim adamlarını, psikolojik açıdan da inceleme yapmaya itmiş ve rasyonelitleyle bağdaştırılan “homo economicus” kavramına farklı ve eleştirel bir bakış açısı getirilmesine neden olmuştur (Mola, 2021, s., 21).

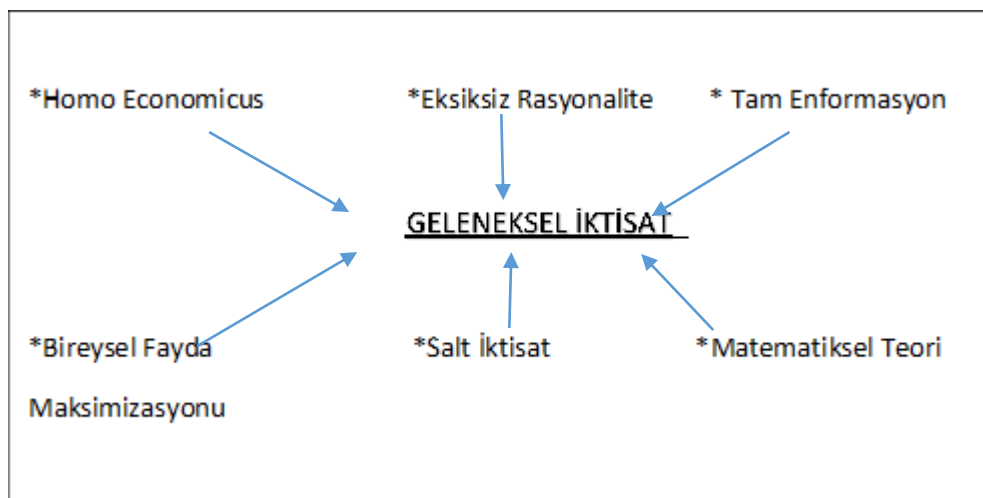
Davranışsal iktisat, bireylerin karar verme süreçlerini, psikoloji bilimine, sosyolojik olgulara ve duygusal tecrübelerle dayandıran bir araştırma alanı olarak tanımlanabilmektedir. Adam Smith, David Hume, Jeremy Bentham, Francis Edgeworth ve Irwing Fisher davranışsal iktisadın temellerinin atıldığı ilk çalışmalara imza atan önemli iktisatçılardır. Bu çalışmalar sonucu, insan davranışları, iktisadi ve psikolojik yaklaşımların bütünü ile açıklanmaya başlanmıştır (Aktan ve Yavuzaslan, 2020,s., 106).

Neo-klasik iktisat, iktisatı araştırır ve bireyi homo-economicus olarak değerlendirir, davranışsal iktisat ise iktisadi kararları, homo-sapiensi anlayarak analiz etmeye çalışır. Davranışsal iktisat, neo-klasik iktisadın temelini oluşturan ancak sapma gösteren yaklaşımlarını, psikolojik ve sosyolojik temellere dayandırmaktadır. Bu özellik, iktisat biliminin olayları analiz ve izahat yeteneğini artırmaktadır. Standart dışı iktisadi kararları, neden-sonuç ilişkisini temel alarak inceler ve iktisadın ifade gücünü artırır (Serim ve Öztürk, 2018, s., 150-151).

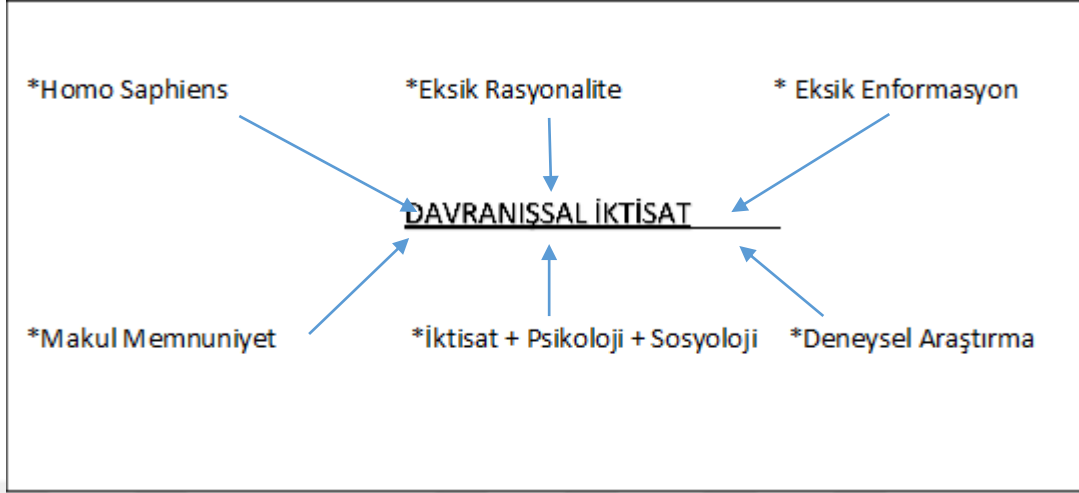
Geleneksel iktisat ve davranışsal iktisat arasındaki temel farkları alttaki şekil ile açıklamak mümkün olacaktır.

Şekil 1

Geleneksel İktisat ve Davranışsal İktisat Arasındaki Farklar

Şekil 1 (Devam)

Kaynak: (Aktan ve Yavuzaslan, 2020, s. 110)

Davranışsal iktisat psikoloji ve iktisat disiplinlerinin bir arada çalıştığı bir bilim dalıdır. Mevcut iktisadi modellerdeki varsayımları, birey davranışları, motivasyonları, beklentileri doğrultusunda iktisadi karar alma süreçlerini inceleyerek daha anlamlı hale getirme ve geliştirme amacı taşır. Sadece matematiğe ve rasyonaliteye dayandırılan klasik ana akım iktisat, özellikle de fayda ölçümü konusunda ve “Beklenen Fayda Teorisi”nin eksik kalan noktaları ile eleştiri almıştır (Yiğit, 2018, s. 164-165). Simon, iktisadi karar alma süreçlerinde bireylerin tercih yapmasında etkili olan güdülerini araştırmış ve bu süreçte kullandığı bilgilerin kaynağına merak beslemiştir (Mola, 2021, s.,26)

Beklenen fayda teorisinin temelini, 1738 yılında Daniel Bernoulli atmıştır. Bu teori, bireylerin belirsiz şartlar altında aldıkları kararlarında maddi yani ekonomik faydalarını maksimize ettikleri yönündedir. Bireylerin rasyonel olduklarını ve riskten kaçındıklarını savunur. Fırsatlar ve fayda olasılıkları çarpılarak beklenen fayda değeri elde edilmektedir. Teori, bireyin sadece ekonomik çıkarlarını ve finansal varlıklarını artıracak kararları riskten kaçınarak alacağını varsayımına dayanır (Müldür, 2019, s.39). 1870’lerde Jevons, Marshal, Walras, Clark ve Mitchel tarafından geliştirilen, “Marjinal Devrim” olarak adlandırılan, mal değerinin malın üretimine karşılık gelen emekle ölçülmesi yerine, o maldan elde edilen fayda ile ölçülmesi süreci başlamıştır (Akdere ve Büyükboyacı, 2015, s. 107).

Beklenen fayda teorisi üzerine sonraki yıllarda, Von Neuman ve Morgenstein (1944) ve Savage (1953) da çalışmışlardır. Bireyler, belirsiz şartlar altında karar alırken, bildikleri faktörlerin değeri ile bilmedikleri faktörlerin beklenen değerlerini kıyaslar ve rasyonel bir bireyden beklendiği üzere faydası daha fazla olan sonuca yönelirler. Beklenen faydanın maksimizasyonu için şu önermeleri üretmişlerdir (Didinmez, 2018, s. 61)

- a. Tamlık: Bir önerme ya da olumsuzunun, önerme dizgesinden üretilmesidir.
- b. Tutarlılık: Bir önerme dizgesinin çelişki barındırmaması anlamına gelir.
- c. Bağımsızlık: Bir önerme dizisinin hiçbir önermesinin diğerlerinden türetilmemesi durumudur. (Ersel, 2016, s. 8).

Klasik iktisat, faydanın “util” ya da para birimi ölçüsü ile ölçülebildiğini savunur ve bu teoriye “Kardinal Fayda Teorisi” denir. Bu teori kapsamında 3 alt başlık bulunmaktadır.

- a. Toplam fayda: Bireyin tükettiği malın toplamından elde ettiği fayda.
- b. Marjinal fayda: Bireyin, tükettiği malın, her birimden aldığı fayda.
- c. Azalan fayda: Bireyin, tükettiği her ilave birimden aldığı faydanın azalması hali olarak tanımlanmaktadır (Yiğit, 2018, s. 164-165).

Marjinal fayda, klasik ve neoklasik iktisat arasında ayrışan konulardan belki de en önemlilerinden biridir. Kavram, Ernst Weber ve Gustav Fechner’in görüşlerinden temel alınarak Weber-Fechner teorisi adıyla özetle şu şekilde ifade edilmektedir. “İlk dürtü ne kadar güçlü olursa olsun, ortaya çıkan tepkinin artması için bir sonraki dürtünün daha yoğun olması gerekir. Bir yoğunluğun aritmetik olarak artması için, duygunun geometrik artması gerekmektedir (Küçüksucu vd., 2017, s. 264).

Jevons, Menger ve Walras gibi bilim insanları da ayrı zaman dilimlerinde ve ayrı coğrafyalarda, marjinal fayda kavramının, değişim üzerindeki en önemli parametre olduğunu savunmuşlardır. Bu savı, bireyin haz arayışı psikolojisi üzerine temellendirmişlerdir (Eser ve Toigonbaeva, 2011, s. 290).

Slutsky, Pareto, Hicks ve Hotelling gibi bilim adamlarının öncüsü olduğu ölçülemeyen fayda yani “Ordinal Fayda” teorisi ise faydanın ölçülemediğini, tüketicinin tercihinin sıralanabildiğini ve bu sıralamanın sağlanan tatmin düzeyinin yüksekliğini ifade ettiğini savunur. Yaptığı tercih elde edeceği faydanın diğer tercihten fazla olacağı inancına dayanır. Kararlarında her zaman, daha fazla olanı daha az olana tercih edecektir (Yiğit, 2018, s. 164-165).

Beklenen Fayda Teorisi George Katona, Harvey Leibenstein, Herbert Simon gibi bilim adamları tarafından, 1950 itibari ile, yaklaşımın gerçek dünya için yetersiz kaldığına dair eleştirilmiştir. Psikolojik faktörlerin bireylerin karar süreçlerindeki rolü üzerinde durulmuştur. Markovitz’in 1952 ve Strotz’un 1955 tarihli çalışmaları da beklenen fayda teorisinde karşılaşılan sorun ve gerçek dışılığın üzerinde duran temel çalışmalar arasında yerini almaktadır (Müldür, 2019, s. 39).

Katona’nın ilerleyen yıllarda da pek çok bilim adamına yol gösteren en önemli yaklaşımı, iktisadi davranışları anlamının ve ekonomi teorilerini oluşturmanın en önemli yöntemi olarak, gözlem yöntemini kullanmasıdır. Aynı zamanda tüketici davranış ve eğilimlerinin, piyasa dinamiklerini etkileyecek kadar önemli bir parametre olduğunu da iddia etmekteydi. Problem çözmeye odaklı ekonomi yaklaşımı vardır. Tüketicilerin harcama kararlarının piyasadaki büyüme ve küçülmeyi belirleyecek kadar önemli olduğunu savunmaktadır (Şimşek, 2018, s. 18-19).

Katona, “Psychological Economics” (1951) yayınında bilim adamlarını ekonomiye dayalı problemlerin analizinde psikolojiden faydalanmaya davet etmiş, Simon 1955 yılında yayınlanan “A Behavioral Model of Rational Choice” başlıklı eserinde rasyonellik ve sınırlı akılcılığa değinerek “homo economicus”u eleştirmiş ve evrensel rasyonelliğe ulaşamayacağını savunmuş, 1966’da Leibenstein ise “X-etkinsizliği” kavramı ile, tüketici başarısızlığını ve işçi verim düşüklüğünü motivasyon eksikliğine dayandırmıştır (Küçüksucu vd., 2017, s. 268). Simon’a göre rasyonelliğin önündeki en büyük engel kişilerin kendi bilgileridir, rasyonelliği sınırlı rasyonellik olarak nitelemesinin ardında bu inanç bulunmaktadır (Mola, 2021, s. 25).

Özellikle Friedman ve diğerleri (1964), Borgida ve Nispett (1977), Tversky ve Kahneman (1981 ve 1986) gibi bilim adamlarının geliştirdikleri davranışsal modellerde

sosyo-psikolojik etmenleri de iktisat teorilerine eklemeyi mümkün hale getiren deneyler yapmışlardır. Bu deneyler sonucunda bireylerin belirsiz koşullar altında alınan ve rasyonel olmayan kararları incelenmiş ve analiz edilmiştir (Didinmez, 2018, s. 61-62).

Friedman, “Pozitif Ekonominin Metodolojisi” teorisinde (1953), geleneksel iktisadi yaklaşımı eleştirmiş, öncelikli hedefin pazar davranışlarına açıklık getirmek olduğunu öne sürerek, tam gerçekçi teorilerin yeterliliğinin, bu teorilerin tahmin sonuçlarının bireylerin seçim sonuçları arasında tutarlılık olup olmaması ile ölçülebileceğini savunmuştur (Şimşek, 2018, s. 21).

Tversky ve Kahneman “Beklenen Fayda” teorisine alternatif olarak geliştirilen “Beklenti Teorisini” oluşturmuşlardır (Didinmez, 2018, s. 61-62). Beklenti teorisi, bireylerin riskten kaçma eğilimlerinin fazla olduğunu ve bu tutumun irrasyonel kararlar alınarak büyük kazanç kayıplarına sebep olduğu tezini savunur (Müldür, 2019, s. 39). İktisadi karar alma sürecinde birey üzerinde duygular kadar bir takım gizli tuzaklar olduğu tespit edilmiştir. Duygusal ve sezgisel diye adlandırılabilen bu tuzakları Tversky ve Kahnemann şu şekilde açıklamışlardır (Mola, 2021).

- 1- Süreç 1: Zihinsel Muhasebe (Mental Accounting): Mental muhasebe, bireylerin, finansal işlemlere dair karar alırken, zihinlerinde bu finansal işleme dair bilgileri algılama, etiketleme, değerlendirme sıklığı sürecidir. Algılama süreci, bireyin tecrübeleri ışığında alternatifleri algılama ve kıyaslaması olarak tanımlanabilir. Etiketleme finansal faaliyetlerin bireyin zihninde fon ve kullanıma göre kodlanması sürecidir. Değerleme sıklığı ise, zihnin kendince belirlediği önem sırasına göre hesapları değerlendirme frekansıdır. (Yılmaz, 2018, s. 718).
- 2- Süreç 2: Hiperbolik İndirgeme: (Hyperbolic Discounting): Bireylerin finansal işlemlere dair karar alırken, gelecekteki tercihlerinde uzun vadeli düşünememe sonucu tutarsız tercihler yapmalarınıdır (Seçilmiş ve Didinmez, 2016, s. 206). Gelecekte beklenen fayda ve maliyet ağırlıklandırılması için kullanılır. Kısa vadede fayda ve uzun vadeye yayılmış maliyeti tercih etmektedirler (Didinmez, 2018, s. 73).

Kahneman ve Tversky’ye göre, bireyin rasyonel bir karar alamaması, yargı ve inançsal faktörlerin yanı sıra başka kavramlardan da etkilenmektedir. Aşırı özgüven,

çerçeveleme etkisi, kısa yollar, kayıptan kaçınma ve statüko yanlılığı bu kavramlar arasında yer almaktadır.

a. Aşırı Özgüven: Kişilerin kendi yetkinlik ve yeteneklerini gerçek halinden çok daha farklı ve fazla algılamaları olarak tanımlanabilir. Kişilerin daha fazla riskli karar almalarına neden olmaktadır. Olumsuz sonuçların kendi başlarına daha az geleceğine inanırlar (Serim ve Küçükşenel, 2020, s. 535).

b. Çerçeveleme Etkisi: Risk içeren kararların alınmasında, öznel değerlendirmenin nesnel değerlendirmenin önüne geçtiği tezini savunur. Yatırımcıların, beklenen fayda teorisinde iddia edildiği gibi toplam servete değil, servetteki değişimi baz alarak karar verdikleri iddia edilir. Bu teze göre, bilinçaltı, sözel yönlendirmelere açıktır ve karar alma sürecinde etkilenilen mesajda ne söylendiğinden çok nasıl söylendiğinin önemli olduğuna dair çalışmalar yapmışlardır (Neyse, 2011, s. 27-28). Levin, Svheider ve Gaeth (1998), çerçeveleme etkisinin risk alma eğilimi üzerindeki etkisi ve tipolojisi üzerinde çalışarak daha farklı ve motivasyon odaklı bir bakış açısının daha etkili bir sonuca ulaştığını saptamışlardır (Mola, 2021, s. 22).

c. Kısa Yollar (Heuristics): Bireyin mantıktan çok, içgüdü, sezgi ve tecrübelerinden yola çıkarak kararlar alması olarak tanımlanabilir. Özellikle risk altında ve hızlı karar verilmesi gerektiği durumlarda kullanılmakta ve günlük hayatın içerisinde farkına varmadan verdiğimiz kararların çoğunda uygulanmaktadır. Yanlılıklar ve sapma (Bias) ise, karar alma sürecinde etkili olan yanlı düşünmelerdir. Önyargı ve hatta yanılı olarak kullanımı gözlenmektedir. Alışkanlık ve kültür kaynaklı olabilirler (Özdemir, 2019, s. 250). Zihinsel yanılıklar (cognitive bias), tesadüfi olmadığı için önceden tahmin edilebilen sapmalar için kullanılan bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Zihinsel psikoloji tarafından incelenmekte ve davranışsal iktisatın gelişmesi için iyi bir kaynak teşkil etmektedir (Aktan ve Yavuzaslan, 2020, s.,115).

d. Kayıptan Kaçınma: Bireylerin, daha az getiri söz konusu olsa bile, kesin kazanca yönelimlerini ifade eder (Kamber ve Süslü, 2020. s. 334). Hâlihazırda sahip olunan varlığı kaybetmenin yaratacağı üzüntünün, o şeye sahip olmanın verdiği hazdan daha ağır basması olarak da ifade edilebilir. Belirsiz ortamlarda, risk faktörü yüksek ise, bireyler kazanmak yerine kaybetme riskinden kaçınmaktadırlar (Mola, 2021, s. 28).

e. Statüko Yanlılığı: Mevcut durumun korunması, hali hazırda sahip olunan varlıkların sahip olunmayan benzer varlıklara kıyasla daha değerli algılanması durumudur. Statüko, mevcut durumun muhafaza edilmesi anlamını taşımaktadır. Bu kavram özellikle hisse senedi piyasasında, değeri azalan hisse senetlerini satmakta gönülsüz davranmalarını açıklamak amacı ile kullanılmaktadır. Aynı şekilde iptal edilmeyen abonelikler de bu kavram ile açıklanmaktadır (Bozoğlan ve Demirci, 2020, s. 536). Birey, statüko yanlısı olması durumunda vereceği kararları yani tercihlerinin sonuçlarını, referans noktasına göre kıyaslar. Çıpalama tabiri, bu referans noktası etrafında kalarak o noktayı kıyas noktası olarak değerlendirmesini ifade eder (Kamber, 2018). Çıpalama için bir başka tanım ise, durum değerlendirmede deneyimlenen ya da öğrenilen ilk bilgilerin etkin olma halidir (Mola,2021, s.,28).

Allais (1953) ve Ellsberg (1961) paradoksları, klasik iktisadın savunduğu beklenen fayda teorisindeki aksayan yönlerin geçersizliğini ortaya koymuşlardır. Ancak ortaya koydukları sonuçlar literatürde sadece anomali olarak adlandırılmıştır. Her iki paradoks da beklenen değer ve risk faktörü arasındaki korelasyonu inceler ve bireylerin belirsiz koşullarda irrasyonel seçimler yapabileceğini öngörür. Her ne kadar içinde bulundukları zaman diliminde öne sürdükleri teorilerin değeri bilinmese de iktisatçılar zaman içinde bu verileri göz ardı etmemeye başlamışlardır. (Aktan ve Yavuzaslan, 2020, s. 105).

2.2.1. Nobel Ödül Tarihçesi

Davranışsal iktisat çalışmalarının yer aldığı ilk akademik dergi olan “Davranışsal Ekonomi Dergisi” (Journal of Behavioral Economics) 1971 senesinde yayınlanmıştır. 1983 yılında ise Princeton Üniversitesi davranışsal iktisat konulu ilk konferansa ev sahipliği yapmıştır. Birer sene arayla yayınlanan “Ekonomik Davranış ve Organizasyon Dergisi” (Journal of Economic Behavior and Organization) (1980) ve “Ekonomik Psikoloji Dergisi” (Journal of Economic Psychology) (1981) bu bilim dalının gelişmesinde önemli etkileri olmuştur (Eser ve Toigonbaeva, 2011, s. 302)

Davranışsal iktisat, Nobel Ödülü’ne layık bulunan çalışmalar sonrası daha da önem kazanmış ve ilgi görmeye başlamıştır. Pek çok ülkede kurulan laboratuvarlarda yapılan deneysel çalışmalar, farklı demografik ve sosyolojik gruplara ait deneklere farklı

uygulamalar yapılabilmesine olanak sağlamış, böylece elde edilen veriler ışığında farklı davranışsal iktisat modellemeleri oluşturulabilmiştir (Mola, 2021, s. 22).

Simon 1978 yılında sınırlı rasyonel kavramına yönelik analizleri ve iktisadi kuruluşlardaki karar verme süreci ile ilgili araştırmaları ile bu alanda ilk Nobel ödülünü almış bilim adamı olmuştur (Aktan vd., 2020, s. 22).

Tversky ve Kahneman 1974 yılında yayınlanan “Belirsizlik Durumunda Karar Verme: Kısa Yollar ve Yanlılıklar” isimli çalışmaları ile, 2002 yılında “psikolojik araştırma anlayışını iktisat bilimine entegre ettikleri” için, Nobel ödülüne layık bulunmuşlardır. Gözlemlenen davranışı daha iyi açıklamaya bir alternatif olarak beklenti teorisini formüle etmişlerdir (Nobel prize, 2002). Kahneman, Simon’un sınırlı rasyonaliteye dayalı çalışmalarına farklı ve geniş bir bakış açısı getirmiştir (Aktan vd., 2020, s. 24).

Smith de 2002 senesinde “laboratuvar deneylerini ekonomi analizlerinde bir araç olarak geliştirmesi” nedeni ile Nobel ekonomi ödülüne layık bulunmuştur. Ekonomide güvenilir bir laboratuvar deneyini, neyin oluşturduğuna ilişkin standartları belirleyen bir dizi deneysel yöntem geliştirmiştir. Çalışmaları, ampirik ekonomi analizinde temel bir araç olarak deneylerin kurulmasında etkili olmuştur (Nobel prize, 2002).

Thaler 2017 yılında insan özelliklerinin bireysel ekonomik kararlara ve bu kararların piyasalar üzerine nasıl etkileri olacağına dair yaptığı çalışmalarla Nobel Ödülü’ne layık bulundu. Özellikle üzerinde durduğu üç psikolojik faktör şu şekilde sıralanmaktadır; tamamen rasyonel davranmama eğilimi, adalet ve makul olma kavramları ve özdenetim eksikliği (Nobel prize, 2017). Özdenetim eksikliği faktöründe yer alan “planlayıcı-eylemci” modelinde, bireyin mevcut durum için seçenek körlüğünü anlatan miyop eylemci ve gelecekteki faydası için ileri görüşlü bir planlayıcı olduğu varsayımı Nobel almasında önemli etkenlerden biri olmuştur (Aktan vd., 2020 , s. 48). Thaler’in 1980 yılında yayınlanan “Tüketici Seçiminin Pozitif Teorisine Doğru” makalesi, tüketici tercihlerini açıklarken normatif kurallara bağlı kalan iktisatçıların tüketici davranışlarını öngörmede daha fazla yanıldıklarını öne sürmüştür (Şimşek, 2018, s. 21).

Nobel ödülleri sonrası, iktisat, daha da önem kazanmış ve pek çok ülkede deneysel laboratuvarlar kurularak demografik, sosyolojik, psikolojik deneyler yapılmaya başlanmıştır. Elde edilen sonuçlar, demografik ve sosyolojik özellikler açısından kategorize edilebilmeleri sayesinde özgünlük kazanmışlardır (Mola, 2021, s.22).

2.3. Davranışsal İktisadın Hükümetler Bünyesinde Kullanılması

Birey ve toplum refahını arttırmak maksadıyla, davranışsal iktisat ilkeleri doğrultusunda, davranışsal iç görü kavramının kamu politikalarına entegrasyonuna kamu politikası denilmektedir. Davranışsal kamu politikası ayrı bir disiplin olarak kabul görmektedir. Liberal otoritelerin kanuni kısıtlamalar olmaksızın karar alıcı birimleri yönlendirme isteği sonucu davranışsal iktisat, kamu politikası süreçlerine hızla entegre olmuştur (Yılmaz ve Canbazer, 2020).

Kamu politikası, belirlenen toplumsal sorunların çözümü amacıyla devletin en uygun kanunları oluşturması ve uygulaması olarak da tanımlanabilmekte ve gündelik hayatın her anında gözlemlenebilmektedir. Sadece siyasi iktidar sahipleri değil, gayri resmi aktörler de bu süreçte görev almaktadırlar. Yasama, yürütme ve yargı organlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşları ve uluslararası örgütler de bu sürecin bir parçasıdır (Aldemir ve Kaya, 2020, s. 127).

Dünya Bankası 2015 yılında yayınladığı Kalkınma Raporu'nda sosyal bilimler sentezlenerek davranışsal yaklaşımları temel alınmıştır. Bireylerin karar verme süreçlerinde tasarruf, sağlık, çevre gibi konularda davranışsal yaklaşımların ve bu yaklaşımla politika yapım sürecine dâhil olmanın önemine vurgu yapılmıştır. Az gelişmiş ülkelerdeki geri kalmışlığın nedenleri, bu rapor dâhilinde, sadece temel geleneksel iktisadi yaklaşım ile açıklanamamaktadır (Karagöl, 2020, s. 49).

2.3.1. Davranışsal İçgörü Kavramı ve Dürtme

2019 senesinde OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) tarafından, psikoloji ve diğer sosyal bilimlerden edinilen bilgileri, deneysel yöntemlerle ispatlanmış sonuçlarla birleştirerek politika oluşturan yaklaşım olarak tanımlanan davranışsal içgörü; dürtme, seçenek mimarisi ve özgürlükçü paternalizm (kelime

karşılığı olarak babacanlık olarak çevrilebilir) kavramlarından oluşmaktadır (Özdemir, 2019,s. 248).

Dürtme kavramı, Thaler ve Sunstein tarafından, 2008 yılında yayınlanan “Dürtme” (Nudge) isimli kitapları ile literatüre kazandırılmıştır. Bireylerin her zaman rasyonel olmadıkları savı ile alacakları kararlarda yönlendirme ve yardıma ihtiyaç duyduklarını, ancak bu yönlendirmelerin bireyin özgürce seçim yapabilme haklarını yok etmeden teşvik niteliğinde olması gerektiğini, aksi durumun kötü politika olduğunu savunur. Dürtme politikalarını hazırlayan bireyler, “seçim mimarı” olarak tabir edilir ve bu kişiler, bireylerin yararlarına olacak kararları almaları için, seçim özgürlüklerini kısıtlamadan teşvikleri ön plana çıkararak faydalı kararı almalarını tasarlayan kişiler olarak konumlanır (Dilmaç, ve Korkmaz, 2018, s. 193-194).

Bir durumun dürtme olarak adlandırılması için zorlama ve dayatma olmaması, basit olması ve kaçınma maliyetinin düşük olması gerekmektedir. Thaler ve Sunstein dürtmeyi, bir seçeneği yasaklamaksızın ve ekonomik teşvikleri fark edilir şekilde değiştirmeden, birey davranışlarını öngörülebilir şekilde değiştiren seçenek mimarisi olarak tanımlamaktadırlar. Seçenek mimarisi, seçeneklerin beklenen davranışa uygun olarak tasarlanmasına denmekte ve dürtme bu sayede teoride değil pratikte fark yaratmaktadır. Liberter (özgürlükçü) paternalizm, ise bu uygulamanın devlet tarafından gerçekleştirilmesidir. Temel amaç, vatandaşa fayda sağlamak olmalıdır (Özdemir, 2019, s.252). Hansen (2016), dürtme ve özgürlükçü paternalizm arasındaki ilişkiyi inceler ve dürtmenin, bilgi ve teşviklerle tutarlılığını ortaya koyarak, kavramı anlaşılır ve anlamlı hale getirmeyi hedeflemiştir (Mola, 2021, s. 23)

Paternalist yaklaşım sayılabilmesi için kişinin, verdiği kararı kendi de etraflica düşündüğünde, mevcut durumu daha iyi bir duruma getirmek kaydıyla etki etmesi gerekmektedir (Thaler ve Sunstein, 2017). Başka bir deyişle, liberter (özgürlükçü) paternalizm, devletin, bireylerin karar verme aşamasında, kararı kendi verdiğini düşünmesini sağlayarak, kendisi ve toplum için en doğru kararı vermesi amacıyla yönlendirilmesini sağlaması olarak da tanımlanabilir. Dürtme teorisi, kanun koyucuların beklentileri arasında yer alan, vergi ödemelerinin zamanında yapılması, obezite ile başarılı mücadele, organ bağışında artış gibi aktivitelerin başarılı olmasını sağlayan yöntemler ve uygulama araçları sağlamaktadır (Şimşek, 2018, s.21).

Bireyleri doğru olana yönlendirmeyi hedefleyen dürtme teorisi ile pek çok kamu politikası tasarlanmıştır. Hükümetler, dürtme teorisinin geçerliliği ispatlandığından bu yana davranışsal iktisat prensiplerini politika yapımına daha fazla dâhil etmişlerdir. Birleşik Krallık Kabinesi 2010 senesinde, Amerika Birleşik Devletleri'nde 2014 senesinde ve akabinde Türkiye, Japonya ve Tunus'ta da yerel dürtme ekipleri kurulmuştur (Aldemir ve Kaya, 2020, s. 124-127).

Özdemir (2019), ülkemizde ilk yapılan çalışmalardan birini gerçekleştirmiş ve dürtmenin bir kamu politikası aracı olarak nasıl ve nerelerde kullanılabileceğini incelemiş, hükümetlerin politika üretimine pratiklik avantajı sağlayacağını ve yasakçı politikalara karşın daha ılımlı bir yöntem olacağını vurgulamıştır (Mola,2021, s. 23).

Oliver, dürtmenin daha çok bireylerin içsel yani kendi faydalarını hedeflediği tezinden yola çıkarak, sosyal fayda sağlamak amacı ile kımıldatma yani “budge” yaklaşımını önermiştir. Kımıldatma, dürtmeden farklı olarak yasaklama ve mecbur bırakma gibi daha dayatmacı bir yaklaşım sergilemektedir. Özel sektörün, kamuya zarar verebilecek nitelikteki faaliyetlerini kısıtlama ve düzenleme amacıyla kullanılması esastır (Yılmaz ve Canbazer, 2020, s. 1837).

2.4. Davranışsal Kamu Politikaları Oluşturmak

Dünyada, Türkiye dâhil pek çok hükümet, davranışsal iktisat yaklaşımından faydalanmakta ve bu yaklaşımın mevcut politikalar üzerindeki tamamlayıcı etkisi ile bireyleri hükümet hedeflerine uygun şekle dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla pek çok ülkede davranışsal araştırma ekipleri kurulmaktadır. 2018 yılı itibari ile kurulan ekip sayısının 200 civarında olduğu belirlenmiştir. Bu ekipler ve geliştirdikleri davranışsal yaklaşımlarla yardımı ile kamuya bağlı kuruluşlar ve kanuni uygulamalarda düzenlemeler yapılmaktadır (Kılıç, 2020, s. 250).

Davranışsal iktisat yaklaşımının önemli isimlerinden Oliver, davranışsal iktisat yaklaşımının kamu politikaları yapımına etkisinin artışı, öncelikle 2008 Küresel Krizi sonrasında klasik iktisat yaklaşımlarına alternatif bakış açılarına ihtiyaç duyulması ve liberal siyasetçilerin kamu faydasına olacak tüm yaklaşımları kısıtlamacı ve yasakçı bir

zihniyetten uzak yollarla değiştirmek istemeleri olarak yorumlamaktadır (Yılmaz ve Canbazer, 2020, s. 1833).

Hükümet nezdinde, ilk davranışsal içgörü uygulaması 2010 senesinde Davranışsal İçgörü Birimi (Behavioural Insights Team / BIT) adı altında Birleşik Krallık Kabine Ofisi bünyesinde olmuştur (Özdemir, 2019, s. 253).

Birleşik Krallık politika yapımı tarihçesinde sosyal bilimlerin kullanılmasının temelleri 1997 yılında İşçi Partisi'nin seçimleri kazanması ile birlikte atılmıştır. Öncelikle sağlık politikalarında başlayan ve ilerleyen süreçte toplumsal kamu hizmetlerini kapsamıştır. Bu politik değişim, bilimsel verilere dayalı, gözlenebilir ve ölçülebilir sonuçlara istinaden iktisadi kalkınmayı hedefler. Sağlık politikalarını geliştirmek amacıyla, klinik sonuçları analiz ederek, bulgular üzerinden kanıt sunmayı hedefleyen Cochrane Collaboration, kanıta dayalı politika yapımı uygulamalarına verilecek iyi bir örnektir (Köktaş ve Köseoğlu, 2015).

Kanıta dayalı politika yapımı, araştırma verilerine dayanmaktadır. 1984 senesinde, Avustralya, Almanya, Büyük Britanya ve ABD tarafından, sosyal bilimlerle ilgili çeşitli araştırmalar yürütmesi amacıyla ISSP yani Uluslararası Sosyal Araştırma Programı (International Social Survey Programme) kurulmuştur. İlerleyen yıllarda başka uluslar da bu topluluğa dâhil olmuş ve bu ulusları kurumsal üyeler, akademik kuruluşlar, üniversiteler ve anket ajansları temsil etmişlerdir. şu anda toplam 57 ülkeyi içeren topluluğun araştırmalardan elde ettiği veriler, GESIS veri arşivinde saklanır ve ücretsiz indirilebilir. Hükümetlerin rolleri, sosyal ağlar, sosyal eşitsizlik, ulusal kimlik gibi konularda çalışmalar yürütmektedir (ISSP).

Geniş tabana yayılan kamu politikaları oluştururken karşılaşılan en önemli sorunun, kontrol ve deney gruplarında rastlantısal denekler üzerinde çalışabilmek ve deneklerin farkındalıkları nedeni ile oluşabilecek istatistiksel sapmalardır. Deney gruplarının yeterli temsiliyeti sağlamak yani istatistiksel açıklama gücü konusunda yaşanan bu sorun literatürde Hawthorne Etkisi olarak adlandırılmaktadır (Özdemir, 2019, s. 256).

Kurucuları hükümet, çalışanlar ve Ulusal Bilim, Teknoloji ve Sanat Vakfı (National Endowment for Science, Technology and the Arts) olan Davranışsal İçgörü Birimi

(Behavioural Insights Team / BIT) sayesinde, eğitim, ulusal sağlık sistemi ve özellikle de vergi uygulamalarını kapsayan kamu maliyesi alanındaki çalışmalarla, kamu politikalarında iyileşme ve gerçekçi insan davranışı modeli uyarlanması sağlanmıştır (Özdemir, 2019, s. 258).

2015 yılında ABD’de Beyaz Saray Davranışsal ve Sosyal Bilimler Takımı (White House Behavioral and Social Sciences Team) kurulmuş ve eğitim için mali yardım, emeklilik için sosyal sigorta programları ve vergi teşvikleri, sağlık sigortası programları ve ev kredileri gibi konularda halk adına çok çeşitli programlar yürütmüşlerdir (SBST).

Avustralya Hükümeti ise BETA’yı yani Davranış Ekonomisi Ekibi’ni (Behavioral Team of the Australian Government) kurmuştur. BETA ,halen yürürlükte olan enerji faturalarının iyileştirilmesi, son tüketicilere siber güvenli cihazların seçimi konusunda yol gösterme, iflasın sonuçlarını daha iyi anlama, nüfus sayımına katılımın artırılması gibi konularda projeler geliştirmektedir (PMC).

TEN, yani Avrupa Dürtme Ağı (The European Nudging Network), uygulamalı davranışsal anlayışların, Avrupa ve diğer bölgelerde, bilimsel ve etik biçimde yayılmasını sağlamak amacıyla, 2014’te Kopenhag’da kurulmuştur. Bilim, Toplum ve Politika Merkezi (ISSP) tarafından yönetilmekte ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve HEC Paris Üniversitesi ile işbirliği yapmaktadır (TEN).

Harvard Üniversitesi 2008 yılında IDEAS42 adı altında davranış psikolojisini inceleyen ve bu alanda deneyler yapan ilk laboratuvarını kurmuştur. 45’ten fazla ülkede, 250’den fazla proje yapmış, vakıflar, kar amacı gütmeyen kuruluşlar, devlet kurumları ve sosyal odaklı şirketlerle ortaklık kurmuşlardır. IDEAS42, davranış biliminden elde edilen içgörülerini sosyal sorunlara uygulamak için faaliyet göstermektedir (Ideas).

Toronto Üniversitesi bünyesinde yer alan “BEAR” (Behavioural Economics in Action at Rotman), Duke Üniversitesi bünyesinde yer alan “Duke Center for Advanced Hindsight”,Princeton Üniversitesi Bünyesinde yer alan “Princeton Kahneman-Treisman Center for Behavioral Science & Public Policy” ve Chicago Üniversitesi bünyesinde yer alan The University of Chicago Behavioral Insights and Parenting Lab” önemli içgörü birimleri arasında yer almaktadırlar (Ozdemir, 2019, s.255)

Birleşmiş Milletler (UN), Dünya Bankası ve pek çok hükümet bir araya gelerek, politik zorlukları aşmak amacıyla, davranış bilimleri uzmanlarından oluşan ekipler kurmuşlardır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme /UNDP) , UNICEF ve diğer Birleşmiş Milletler (UN) kuruluşları kanıta dayalı bilgiye yatırım yaparak, IDEAS42 ve Birleşmiş Milletler Çevre (United Nations Environment) işbirliği ile özellikle sürdürülebilir tüketimle ilgili elde ettikleri bulguları, Birleşmiş Milletlerde Davranışsal İçgörüler (United Nations Behavioral Insights/ UNBI) raporunda yayınlamışlardır. Halen bu rapor doğrultusunda, yerel kapasiteleri güçlendirmek için organizasyon stratejileri geliştirilmektedir (Unicef).

Dünya Bankası'nın 2015 yılında yayınlanan kalkınma raporu (Mind, Society, and Behavior), Zihin, Toplum ve Davranış'a göre birey davranışlarına getirilecek farklı bir bakış açısı ile çocuk gelişimi, hane halkı finansmanı, üretkenlik ve iklim değişikliği gibi konulardaki kalkınma hedeflerine nasıl ulaşılacağı konusunda yol gösterici olabilmektedir. Bireylerin yeni deneyimler ve düşünme biçimleri ile bütünleşmesi ve karar aşamalarında yapılacak küçük ayarlamaları kapsayan müdahaleleri tasarlayanın bile toplum için fayda sağlayabileceğini öngören rapor, davranışsal yaklaşımın, Dünya Bankası'nın hedeflerine ulaşmadaki yöntemsel önemini ortaya koymaktadır (Worldbank, 2014).

2015 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi İ.İ.B.F bünyesinde Davranışsal ve Deneysel Laboratuvar kurulmuş ve akademik araştırmalar yapılmaya başlanmış, bu sayede Türkçe literatüre katkı sağlanmıştır. Türkiye'de genellikle bireylere yönelik gerçekleştirilen dürtme politikaları 2017 itibari ile kamusal olarak da uygulanmaya başlanmıştır. Ipsos ve Nudge Network bu konuda çalışma yapan önemli iki özel kuruluş olarak dikkat çekmektedirler. Ekonomi Bakanlığı tarafından kurulan Davranışsal Aksiyon Takımı (Nudge Turkey) kanıt odaklı politika yapımı üzerine önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir (Yılmaz ve Canbazer, 2020, s. 1841-1842).

Bireylerin karar alma süreçlerine ilişkin devletlerin 3 farklı şekilde müdahale ettikleri gözlemlenmektedir.

- a. Vergi oranlarındaki müdahale ve yasaklamalar, sert müdahaleler olarak adlandırılmaktadır.
- b. Bilgilendirmeye temelli, bireylere bilinçli tercih olanağı sağlayan müdahaleler.

- c. Dürtme yoluyla yapılan yumuşak müdahaleler. Davranışsal iktisat perspektifinden yapılan müdahaleler, dürtme, bilgilendirme ve finansal teşvikleri kapsamaktadır (Kılıç, 2020, s. 246).

Politika yapıcılar, davranışsal iktisat perspektifinde şu ilkeleri dikkate alarak politika geliştirmelidirler.

- a. Birey davranışları onların beklentilerinden ve değerlerinden etkilenir.
- b. Bireyler için yaşadıkları topluma uyum sağlamak ve onay almak önemlidir.
- c. Motivasyon birey kararlarını etkileyen önemli bir unsurdur.
- d. Bireylerin alışkanlıkları zor değişir ve fark etmeden aldıkları kararlarda etkilidir.
- e. Bireyler mevcut durumu korumaya eğilimlidirler ve risk sevmezler.
- f. Bireyler için önerilen seçenekler, kalıcı ve etkili bir değişime sebep olursa karar üzerinde olumlu etkiye neden olma ihtimali artar.
- g. Bireyler olasılıkları hesaplarken, yakın tarih daha belirleyici olurken uzak tarih daha az anlam ifade eder (Şimşek, 2018, s. 26).

Davranışsal iktisadın kamu politikaları oluşturulurken, en yoğun kullanıldığı alanlar arasında özellikle gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerin vatandaşlarında görülen, tasarruf eksikliği, eğitime devam etmekte karşılaşılan sorunlar, sağlık sorunları, bilişsel yavaşlıkların neden olduğu sorunların çözülmesi sayılabilir. Gelişen yeni iktisadi toeriler ve insana dair sosyolojik ve psikolojik faktörlerin göz önüne alındığı yeni modeller sayesinde bahsi geçen sorunların, küçük ve az maliyetli müdahaleler ile iyileştirilme olanağı bulması hedeflenmektedir (Karagöl, 2020, s. 52)

3. VERGİ KAVRAMI

3.1. Vergi Tanımı

Vergi, devletin vatandaşlarına karşı olan yükümlülüklerini yani kamu hizmetini yerine getirebilmek için vatandaşlarından tahsil ettiği kullandığı en önemli finansman kaynağı olarak tanımlanabilir (Aydoğan, 2017, s. 14-22). Aynı zamanda, kamu gelirleri içerisindeki en önemli bileşendir. Devlet, kamu vergi kapasitesinin tam ya da yaklaşık değerini toplamayı hedefler (Taytak, 2016, s.1934).

Vergi, devletin yerine getirmekle yükümlü olduğu hizmetlerin finansmanına, vatandaşların yasa ile iştirakinin mecburi hale getirilmesi olarak da ifade edilmektedir. Vergiler, gelir, varlıklar, üretim, tüketim ve dış ticaret üzerinden alınmaktadır. Gerçek ve tüzel kişilerin mali durumuna göre belirlenmektedir. Yöntem, usul ve içeriği, kanunlarla çerçevelenmiştir. Vergi, hukuk sisteminin en önemli öğelerinden biridir (Cataloluk, 2008, s. 213-228).

Vergi, devletin ya da devlet tarafından görevlendirilmiş yetkililerin, kamu harcamalarını karşılamak üzere, kanuni bir zorlama ile tek taraflı olarak, her hangi bir vaat ve taahhütte bulunmadan vatandaş ve kuruluşların gelir, harcama ve varlıklarından alınan para olarak da tanımlanır (Yardımcıoğlu vd., 2015, s.187).

Devletlerin, bireyleri, gelir ve ödeme kabiliyetleri doğrultusunda kamu harcamalarına katkıda bulunmaları için yükümlü tutmalarına vergi mükellefiyeti denmektedir. Bu zaruriyet, yani gelirin devletle paylaşılması, mükellefler açısından farklı tutum ve davranışların sergilenmesi sonucunu doğurmaktadır (Özkan, 2017, s. 474).

Devletlerin sürekliliği, vatandaşlarına sağladığı, eşit şekilde hissedilen, doğru temellere oturtulmuş bir vergi sistemine bağlıdır ve böyle bir sistemin temel unsurları şu şekilde sıralanmaktadır.

- a. Adalet: Gelirle doğru orantılı yani çoktan çok, azdan az oranında vergi tahsil edilen bir sistemi ifade eder.

- b. Kesinlik: Vergi sisteminin mevzuatla kesinleşmiş temellere anlaşılır olmasını ifade eder.
- c. Ekonomiklik: Vergilendirme maliyetlerinin, vergi kazancından az olması gerekliliğini ifade eder.
- d. Uygunluk: Vergi ödeme koşullarının toplumun ekonomik dengesini ve durumunu bozmayacak nitelikte olmasını ifade eder.
- e. Yasallık: Vergi sisteminin değişen hükümetlerce kolay değişime uğratılmadan kanunlaştırılmasını ifade eder (Kaçer, 2014, s. 54-55).

Vergi kavramının tarihçesinin Mısır ve Mezopotamya'ya kadar uzandığı düşünülmektedir. İlk ortaya çıktığı dönemlerde, devletler açısından temel bir gelir olarak görülmeyen vergi, feodalite gölgesinde gelişen mülkiyet hakkı, toplum yapısındaki değişiklikler gibi faktörler sonucu kamu gelirlerinin en önemli kaynağı haline gelmiştir. 1215 yılında hazırlanan ve ilk anayasa olarak kabul edilen Magna Carta Libertatum'un en önemli özelliklerinden biri kralın vergilendirme yetkisini kanun çerçevesinde düzenlemek ve sınırlandırmaktır (Didinmez, 2018, s. 3-4).

Vergi, devletlerin mali sürekliliklerini sağlamanın ötesinde, sosyal devlet anlayışının yani gelir adaleti ve sosyal dengeyi sağlaması açısından en önemli unsurlardan biridir. Dünya ekonomi tarihinde yaşanmış önemli krizler örneğin 1929 Büyük Buhran, kanun koyucuları, vergi sistemlerinin daha etkin olacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekliliğini ortaya koymuştur (Aşkın, 2019, s. 2-3).

Daha etkin sistem, devletin vergi toplama sisteminin yeterliliği ve mükelleflerin katılımını ifade eder. Buna etki eden parametrelerden olan mükelleflerin vergi algıları ve vergiye gösterdikleri tutum vergi politikalarının ve başarılı sayılması hususunda son derece önemlidir. (Taytak, 2016, s. 1938).

Her toplum kendi sosyo-ekonomik özellikleri yanı sıra, kültürel özelliklerinin etkisiyle gelişen bir vergi kültürüne sahiptir. Ekonomik sistemi oluşturan ve etkileyen faaliyetler, bu faaliyetlere yön veren birey olgusunun yansımasıdır. Vergi de, bu sistemin önemli bileşenlerinden biridir ve mükelleflerin vergiyi verme tutumları bireylerin vergi kültürlerinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır (Gencel ve Kuru, 2012, s. 30-31).

Alm ve Martinez Vasquez, araştırmaları sonucunda vergi tutumuna karşı i ve dış faktörler olduğu sonucuna varmışlardır. İç faktörler, kişinin kendi ahlaki prensipleri doğrultusunda doğru ve yanlış arasında ayrıma gitmesidir. Dışsal faktörler ise vergi otoriteleri ile arasında oluşan ilişkiyi nasıl algıladığı ile alakalıdır (İpek ve Kaynar, 2009, s. 176).

Bireylerin vergiye karşı tutumlarını etkileyen faktörler şu şekilde sıralanabilir:

- a. Mükellefin bireysel vergi yükünün hissedilen ağırlığı ve bireyin vergi ödeme gücü.
- b. Bireyin, devlet kavramına bakışı, siyasal iktidar hakkındaki düşüncesi ve vergi politikasına olan bakışı.
- c. Mükellefin eğitim durumu ile paralel olan sorumluluk duygusu.
- d. Devletin varlığına duyduğu bağlılık ve sadakat.
- e. Siyasal iktidara duyduğu güven.
- f. Mükellefin aile ölçeği doğrultusunda kişi başı düşen gelir ve vergi sonrası oluşacak gelir kaybı.
- g. Mükellefin kendini diğer mükelleflerle kıyaslayarak sorguladığı adalet duygusu.
- h. Mükelleflerin mesleklerinin zorluk derecesi ile kıyasladıkları vergi yükü.
- i. Dini inançlarının etkisi ile hissettikleri vicdani sorumluluk.
- j. Mükellefin, toplanan vergilerin kamu hizmetleri için doğru ve etkin kullanıldığını hissetmesi (Aydoğan, 2017, s. 19-20).

Bunlara ilaveten, yüksek seviyede seyreden yolsuzluk, vergi kanunlarındaki ve kanun hükümlerindeki eksiklik, kanunların uygulanmasındaki yetersizlik, kamu kurumlarının yeterli şekilde denetlenememesi, mevcut ekonomik konjonktür, gibi faktörler de mükelleflerin vergiye karşı olan tutumları üzerinde belirleyici olmaktadır (iek ve Sabbağ, 2016, s.45)

3.2. Vergi Kùltürü ve Vergi Ahlakı

Kùltür, aynı geçmişı paylaşıan toplumlarda nesilden nesile aktarılan, öğrenilmiş hareketlerin tamamı olarak ifade edilebilmektedir. Edward Taylor’a göre bireylerin ait oldukları toplum vesilesi ile edindikleri bilgileri, sanat, inanç, gelenek ve görenekleri, yetenek ve alışkanlıkları kapsamakta ve bu birikim neticesi ile ürettikleri tüm eserlerle birlikte, tarz, tavır, tutumla tüm yaşam fonksiyonlarına yansımaktadır. Bu yansımayı vergi konusunda da gözlemlemekteyiz. Vergi kùltürü ve toplum kùltürü birbiriyle bağlantılı iki kavramdır. (Taytak, 2016, s. 1935).

Vergi kùltürü kavramına ilk olarak, 1929 yılında Avusturyalı iktisatçı ve siyasetçi Joseph Alois Schumpeter tarafından kaleme alınan “Gelir Vergisinin Sosyolojisi ve Ekonomisi” isimli makalesinde bahsedilmiştir. 1960-1970 yıllarında Köln’de kurulmuş olan Köln Vergi Psikolojisi Okulu, maliye konusunda uzman olan Gunter Schmöldestir liderliğinde mükelleflerin vergi tutumları yani vergi psikolojisi üzerine ilk araştırmaları yapmışlardır. Mükelleflerin neden vergi ödediklerine yönelik araştırmalar, kanuni yükümlölüklerin ötesinde, içsel motivasyon olarak tanımlanan vergi ahlakı kavramını karşıımıza çıkarmaktadır (Özkan, 2017).

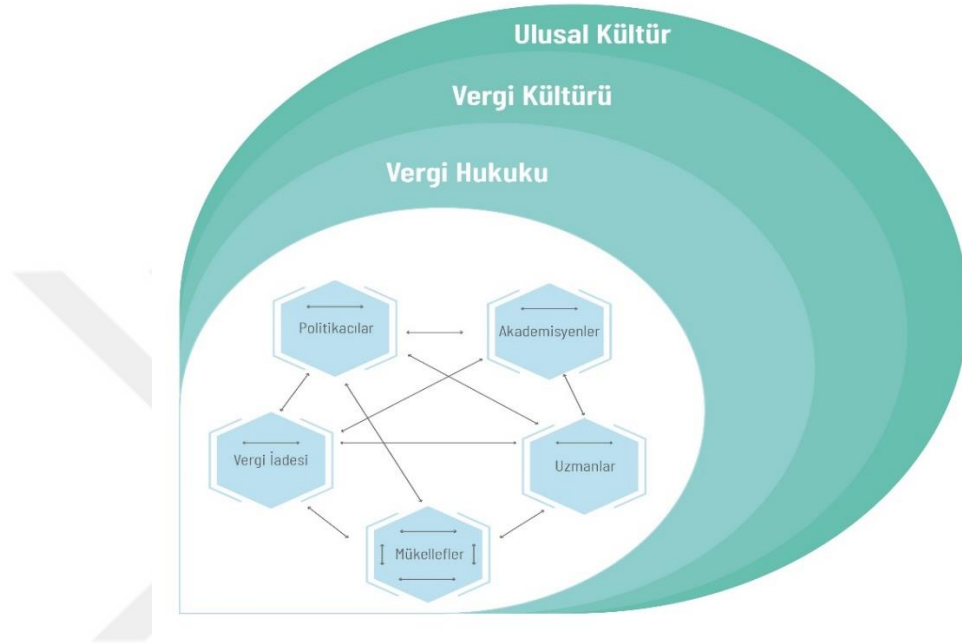
Vergi ahlakı ve mükellef ahlakı etkileşimi, mükellef ve hükümet arasındaki etkileşimden yani hükümetin mükellefe olan tutumu doğrultusunda gelişir. Mükellefin, hükümete duyduğu yüksek güven, devletle arasındaki mali ilişkiye ödenen yüksek vergi oranı olarak yansır. Hükümet ve birey ilişkileri vergi ahlakının yani vergi kùltürünün oluşumu ve gelişimi için temel faktörlerden biridir. Song ve Yarbrough, bireylerin davranışlarını düzenleyen toplumsal normların, hükümetler olan ilişkiye dayandığını savunurlar (Gencel ve Kuru, 2012, s. 34).

Nerré, , ”The Concept of Tax Culture” yani “Vergi Kùltürü Konsepti” çalışmasına göre, bir ülkenin vergi kùltüründen bahsederken o ülkeye ait vergi sistemi ve vergi uygulamalarıyla etkileşimde olan tüm tarihi ile birlikte resmi ve resmi olmayan kurum ve kuruluşlardan da bahsediliyor demektir. Ekonomi Profesörü Benno Torgler, vergi ahlakı kavramına değinerek bunu, vergi kùltürünün mükellef üzerindeki yansımaları olarak, başka bir ifadeyle vergiyi ödemeye ama aynı zamanda ödememeye de yönelik bir güdü olarak tanımlar (Kaçer, 2014).

Birger Nerre, vergi kültürünü oluşturan etkenleri ve bu etkenlerin birbirleri ile olan ilişkilerini şu şekilde açıklamaktadır:

Şekil 2

Vergi Kültürü Etkileşimi

Kaynak: (Gencel ve Kuru, 2012, s. 32).

Vergi mükelleflerinin, ödeyecekleri vergi miktarı sonrasında, gelirlerinde özellikle harcayabilecekleri miktarda meydana gelecek azalma ve vergi kültürü dediğimiz vergiyi algıları, vergi ödemeye karşı olan tutumlarında yani vergi ahlaklarında belirleyici olmaktadır. Verginin gönüllülük esastan çıkıp da, feodal sistemin yerine merkeziyetçi devlet yönetiminin vergiyi zaruri hale getirmesi, mükelleflerin psikolojik olarak da vergi algılarına bağılı olarak, tutumları değışiklik göstermiştir (Aydoğan, 2017, s. 15).

Psikolojiye bağılı olarak değışebilen bu tutumlar, vergi ahlakı, vergi bilinci ve vergi kültürü kavramlarının etkisinde şekillenir, ancak temel olarak vergi kavramını algılama biçimleri ile nihai halini alır. Vergi algısı ise mükellef tarafından hissedilen vergi yüküne bağılıdır. Kamu harcamaları için şahıs ya da özel sektörün katlandığı, karşılıksız olan vergi yükü olarak adlandırılmaktadır (Aşkın, 2019, s. 7-8). Vergi yükünün,

mükelleflerin ödeme gücü ile ters, ancak ödedikleri vergi miktarı ile düz bir oran içerisinde oldukları söylenebilir (Arslan, 1992, s. 135). Vergi yükü, ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile de ters orantı içerisinde. Gelişmemiş ülkelerde vergi, kamu açıklarının kapatılması amacıyla kullandığı için yükün artmasına neden olmaktadır (Aşkın, 2019, s. 8).

Hükümetin vergi yönetiminde sergiledikleri tutum, uyguladıkları adalet, yani vergileme yöntemleri, bir başka deyişle vergileme ahlakı, mükelleflerin vergi uyumundaki en önemli etkenlerden biridir. Vergi aflarının yarattığı adaletsizlik duygusu, vergi oranlarındaki adalet, toplum çoğunluğu tarafından kabul görmüş kamu harcamaları ya da kamu harcamalarının savurganlık olarak algılanması, kamu otoritelerinin yolsuzlukla anılması, vergi toplayıcıların mükelleflere karşı tavırları ve hükümetin şeffaflık ilkesi vergileme ahlakının en önemli göstergeleridir (Tosuner ve Demir, 2007, s. 1-20).

3.3. Vergi Mükellefi Çeşitleri

Mükellef tipolojisi kavramı ilk olarak 1974 yılında Vogel tarafından, Kelman'ın 1958 yılında yaptığı çalışma geliştirilerek oluşturulmuştur. Vogel, Kelman'ın itaat, özdeşleştirme ve içselleştirme kavramlarını irdelemiş, aralarındaki farkı baz almış, mükellef tipolojilerini uyumlu ve uyumsuz mükellefler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Kelman'ın sosyal faktörlerin gölgesinde şekillenen itaat, özdeşleştirme ve içselleştirme olarak kategorize ettiği davranış çeşitleri, ödül ya da ceza beklentisine göre oluşmaktadır (Çiçek vd., 2019, s. 234).

Vergi ahlakı, mükelleflerin kamuya destek olma arzusudur. Yani kanuni bir yaptırım sonucu değil, içsel bir dürtü ile vergi ödeme isteği duymaları olarak ifade edilebilir. Devletin kamu hizmetlerinin açıkça hissedilmesi, yani kamu hizmetinin karşılığı olarak devlete bir katkı yaptıkları inancı, gereklidir. Torgler de mükellefleri vergi ahlak anlayışları açısından dört başlık altında incelemiştir: Sosyal vergi mükellefi, içgüdüsel vergi mükellefi, dürüst vergi mükellefi, vergi kaçakçısı (Didinmez, 2018, s. 6).

3.3.1. Sosyal Vergi Mükellefi

Toplumun vergiye bakış açısından ve değer yargılarından etkilenen mükelleflerdir. Vergi, toplum tarafından adaletli algılanıyor ve vergiyi tam ve eksiksiz ödemek toplumsal kabulü içindeyse vergi ödemeye, aksi durumda ise ödememeye yatkınlık gösterirler. Adil bulmadıkları vergiye karşı, öfke duygusuyla kendi adaletlerini oluşturma eğiliminde olurlar ve vergiden kaçma tutumu sergilerler (Çiçek vd., 2019, s. 236).

3.3.2. İçgüdüsel Vergi Mükellefi

Kendi içsel motivasyonları ile kendi rızaları ile vergi ödeyen mükellef tipidir (Didinmez, 2018, s.6). Devletin kamu hizmetlerindeki artış bu motivasyonu artırır, ancak vergi uyumunu artırmak için artırılan vergi cezaları gibi uygulamalar dış motivasyonlarını yani zaruri ödeme isteklerini artırırken iç motivasyonlarını azaltır (Çiçek vd., 2019, s. 236).

3.3.3. Dürüst Vergi Mükellefi

Bu mükellef tipi, vergisini belirlenen zamanda, belirlenen oranda ve gerektiği biçimde ödeyen mükellef tipidir. Dış motivasyonlardan etkilenmez (Didinmez, 2018, s.6). Vergi kaçırmayı düşünmek için zaman harcamazlar ve vergi aflarından olumsuz şekilde etkilenirler. Vergi afları onlar için adaletsizliği ifade eder.

3.3.4. Vergi Kaçakçısı

Rasyonel seçim teorisine göre hareket eden, vergi ödemek ve vergi kaçırmak arasında beklenen değeri karşılaştırarak, düşük vergi ahlakları doğrultusunda ödememeyi tercih eden mükellef tipidir. (Çiçek vd., 2019, s. 238).

3.4. Vergi Uyumu

Vergi uyumu, mükelleflerin, vergi sorumluluklarını, kanunlar doğrultusunda, belirlenen zaman ve hükümler çerçevesinde yerine getirmesi, yasalara uyma derecesidir. Bu durum, yani mükelleflerin vergi yasalarını uygulamaları, gönüllü uyum ve gönüllü uyumsuzluk olarak iki başlık altında incelenebilmektedir.

3.4.1. Gönüllü Uyum

Mükelleflerin vergi yasalarına gönüllü olarak uymaları olarak tanımlanır ve şu iki temel teori ile izah edilmektedir: “Rasyonel Beklentiler Teorisi” ve “Ahlaki Duygular Teorisi” (Tekin ve Gürçam, 2019, s. 69).

3.4.1.1. Rasyonel Beklentiler Teorisi (Allingham ve Sandmo Modeli)

Bu model, vergi uyumu konusunda yapılmış ilk çalışmalardan biri olup klasik bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Becker’in 1968 yılında yaptığı suç ekonomisi alanındaki çalışmalar baz alınmıştır. Denetim, ceza ve vergi uyumu arasında negatif bir ilişki olduğunu varsayar. Fayda ve maliyeti kıyaslar (Yücedoğru ve Gülcan, 2017, s. 21).

Birey, yani “homo economicus”, faydasını maksimize edeceği tercihler yapar. Bu çerçevede, mümkün olduğunda vergi ödememe, yahut az ödeme yolunu tercih eder, yani vergiyi kaçırma ve yakalanma riski faktörleri arasında karar verir. Vergi kaçırarak maruz kalacağı ceza miktarı ve ödeyeceği vergi oranını karşılaştırır. Yükümlünün ceza oranları gibi faktörlere dair bilgiye tam olarak vakıf olduğu varsayılır (Aktan, 2012, s. 169).

Mükellef, vergisini tam öderse cezaya maruz kalmayacak, ancak gelir kaybına uğrayacaktır. Eksik öder ya da ödemezse, ancak bir denetimle karşılaşarsa ceza ödeyecektir. Denetimle karşılaşmazsa geliri kaybı yaşamayacaktır. Bu durumda vereceği karar, yakalanma risk faktörünün yüksekliğine ve cezanın miktarına bağlı olarak değişecektir (Tosuner ve Demir, 2007, s. 1-20). Bu teori ile ilgili eleştirilen nokta ve eksik bulunan yaklaşım, toplumun ve mükelleflerin, vergi tutumlarına yansıyan psikolojik ve sosyolojik faktörlerin değerlendirme dışı bırakılmasıdır (Seçilmiş ve Didinmez, 2016, s. 211).

3.4.1.2. Ahlaki Duygular Teorisi (Sosyal Psikolojik Yaklaşım)

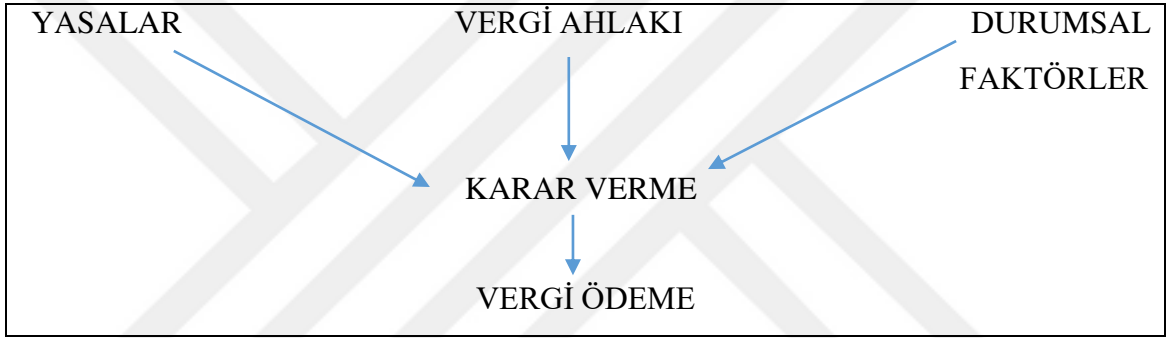
Mükellefler “homo economicus” tan farklı olarak rasyonel değillerdir. Vergi tutumları konusunda psikolojik, hukuki, demografik, sosyolojik etkenlerin de ekonomik unsurlar kadar önemli olduğunu savunur. Yaş, eğitim, cinsiyet, medeni durum gibi değişkenler demografik faktörler arasında, vergi sistemi unsurlarından olan vergi yapısı,

vergi adaleti, aflar gibi değişkenler ekonomik faktörler arasında ve bireyle devlet arasında hissedilen güven, demokrasi, dini inanç, aidiyet gibi değişkenler de sosyo-kültürel faktörler arasında yer almaktadır ve bireyin vergi tutumunu etkilemektedir (Özkan, 2017, s. 476).

Song ve Yarbrough, 1978’de yaptıkları çalışma sonucu, gönüllü vergi uyumu konusunda özellikle 3 faktörün önemi üzerinde durmuşlardır: Hukuki düzen, vergi ahlakı ve durumsal unsurlar. Bu faktörlerin birbirleriyle ilişkilerini alttaki şekil ile açıklamışlar ve vergi uyum davranışını modellemişlerdir (Didinmez, 2018, s. 22).

Şekil 3

Vergi Uyum Davranış Modeli

Kaynak: (Song ve Yarbrough, 1978, s. 444)

3.4.2. Gönüllü Uyumsuzluk

Mükelleflerin, vergi yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmaları olarak tanımlanmaktadır. İki farklı yaklaşımla açıklanmaktadır.

3.4.2.1. İradi Uyumsuzluk

Mükellefin özgür irade ve bilinciyle vergi yükümlülüklerini yerine getirmemesi ya da eksik olarak yerine getirmesidir.

3.4.2.2. Gayri İradi Uyumsuzluk

Mükellefin tamamen yanlışlıkla, eksik bilgi ya da yanlış anlama gibi faktörler nedeni ile vergi yükümlülüklerini yerine getirmemesi ya da eksik getirmesi olarak tanımlanmaktadır (Tekin ve Gürçam, 2019, s. 70).

3.5. Vergiden Kaçınma ve Vergi Kaçırma

Vergi uyumsuzluğu, yani vergi ödemeye karşı gösterilen negatif tutum, mükellefin kendi adaletini yaratma duygusu ve kazanç sağlama güdüsü ile birleşerek, vergi kaçırma ya da vergiden kaçınma olarak sonuçlanacaktır. Bu tutumu kanuni ya da kanuni olmayan yollardan gerçekleştirmeleri iki kavram arasındaki ayırımı temel unsurdur (Aşkın, 2019, s. 12).

3.5.1. Vergiden Kaçınma

Mükelleflerin vergi yükünü, başka bir şahsa devretmeden, kanunlara uyarak azaltması ya da vergi sorumluluğundan tamamen kurtulması olarak tanımlanabilmektedir. Vergi hukukundaki ve kanunlardaki açıklar, mükellefin kanuna karşı gelmeden vergi matrahında azalma yapmasına olanak sağlamaktadır. Mükellef çeşitli vergi avantajları, gelir aktarımı, vergi erteleme, arbitraj, matrahın başka ülkelere kaydırılması gibi yöntemlerle vergiden kaçınabilmektedir (Taşkın, 2012, s. 77-80).

Vergiden kaçınmanın herhangi bir cezai yaptırımını bulunmamaktadır. Kamuya yansması ise, gelir kaybı olarak gerçekleşmektedir. Bu durum kamusal hizmetlerin aksaması ve hedeflere ulaşılamaması anlamına gelmektedir (Koç, 2019, s.1019).

Mükellefin vergiden kaçınma girişiminde bulunması için, mevzuat hakkında bilgi sahibi olması beklenir. Bu nedenle, OECD, yasadışı bir eylem olarak tanımlar ve AB üyesi bazı ülkelerde vergiden kaçınma türleri yasadışı olarak kabul edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş ülkelere oranla daha sık görülme nedeni, kanun ve müdahalenin yeterli olmaması olarak değerlendirilmektedir (Çiçek ve Şabbağ, 2016, s. 45).

3.5.2. Vergi Kaçırma

Vergi kaçakçılığı, kanuna uygun olmayan şekilde vergi ödememek, vergi kurumlarına beyan edilmemiş gelirler ya da mükellefin, vergi yükü ve sorumluluğundan, yasalara karşı gelerek ve hileli yollarla kurtulması olarak tanımlanabilmektedir (Kapusuzoğlu, 2008, s. 125).

Vergi kaçırma yasadığı bir eylemdir ve cezaya tabidir. Mükellef tarafından kasten yapılmasının yanı sıra, bilgisizlik ve irade dışı hatalarla eksik bildirim yapmak da aynı kapsamda değerlendirilir. Vergiye konu faaliyetlerin otoritelere bildirilmemesi, gelirlerin ve varlıkların kayıt dışı tutulması, sahte fatura ve belge kullanımı, giderin yüksek, gelirin düşük gösterilmesi gibi metotları vardır (Koç, 2019, s. 1020).

Vergi kaçırma, verginin toplanma metoduna bağlı olarak oransal değişkenlik gösterebilmektedir. Beyan yolu ile toplanan dolaylı vergi türüne kıyasla dolaysız vergilerde kaçırma eylemi oldukça düşük orandadır. Vergi kaçırmaya yönelik ölçümler anket ve denetim raporları kanalı ile doğrudan ve makroekonomik göstergeler üzerinden dolaylı olarak gerçekleştirilmektedir (Aşkın, 2019, s.14).

Türkiye’de vergiden kaçınma ve vergi kaçırma her iki durum da kayıt dışı bir ekonomi oluşmasına neden olmaktadır. Dünyada, kayıt dışı ekonominin ilk gündeme gelişi 1977’de Gutmann tarafından yayınlanan makale ile olmuştur. 1983’te Almanya Bielefeld’de yapılan konferansta kayıt dışı ekonomi ilk defa uluslararası bir olgu olarak gündeme gelmiştir (Özkan ve Iraz, 2018, s. 249).

Kayıt dışı ekonominin olumsuz yönleri kadar, üretimde kamu yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi nedeni ile sağlanan rekabetçi fiyat avantajı, istihdam maliyetlerinin ortadan kalkması nedeni ile istihdam sağlanması, kayıt dışı gelirlerin kayıtlı ekonomideki para değerlendirme araçlarının müşterisi olması sonucu ekonomiye para aktarılması, işlemlerin genelde nakit para ile yapılması sonucu, enflasyon vergisi tarafından eksiltilmesi ve devlete yine de gelir olarak aktarılması gibi olumlu etkileri olduğu gönünde görüşler bulunmaktadır (Işık ve Acar, 2003, s.130).

3.6. Vergi Kaçakçılığı Ölçme Yöntemleri

3.6.1. Doğrudan Ölçme Yöntemleri

Resmi veri (Regresyon Yöntemi), deneysel yöntem (Experimental Approach) ve anket yöntemi olmak üzere üçe ayrılır. Resmi veri, ABD Gelir İdaresi tarafından 1963-1988 yılları arası yaklaşık 50.000 mükellefin her 3 yılda bir incelenen beyannameleri sonucu oluşturulmuş ve artan gelir düzeyi ve vergi oranlarının vergi uyumsuzluğunu artırdığı saptanmıştır. Deneysel yöntem, laboratuvar ortamında mükellef beyanına ve

anket yöntemi soru cevap usulüne dayanır. Beyan usulü vergileme sonucu elde edilen veriler nedeni ile yöntemler eleştirilene maruz kalmaktadır (Bayraklı vd.,2004, s. 8-9).

3.6.2. Dolaylı Ölçme Yöntemleri:

- a. GSMH Yöntemi: Üretim ve harcama arasındaki oran ile hesaplama yöntemidir, ancak kayıt dışı gelirin harcanmaması ihtimali göz ardı edilmiştir.
- b. İstihdam Yöntemi: Üretim arzı ve istihdam arası oran ile kayıt dışı istihdam tespiti yapılır.
- c. Vergisel Yöntemler: Vergi inceleme sonuçları baz alınarak kayıt dışı vergi oranı tahmin edilmeye çalışılır.
- d. Parasal Yöntemler: Üç farklı başlıkta incelenir.
 - d.1. Sabit oran yönteminde, para piyasalarındaki hareketin, kayıt dışı paranın nakit olarak kullanıldığı varsayımı ile izlenmesi yöntemini kullanır.
 - d.2 İşlem hacmi yöntemi, işlem hacminin milli gelire oranı baz alınarak oluşan değişiklikleri takip eder.
 - d.3. Ekonometrik yöntem ise, dolaşımdaki nakit para ve milli gelir arasındaki oranı baz almaktadır. Oranın artışı kayıt dışılığın artması ile doğru orantılıdır (Akalin ve Kesikoğlu, 2007, s.75-76).

3.7. Davranışsal İktisat ve Vergi Uyumu Arasındaki İlişki

Geleneksel iktisadi yaklaşım, “homo economicus”un iktisadi kararlarının, sınırsız rasyonalite, bencillik ve fayda maksimizasyonu ekseninde alındığı teorisi üzerine geliştirilmiş, ancak günümüzde yapılan çalışmalar ve araştırmalar bireylerin her zaman rasyonel olmayan, duygu ve sezgilerini kullanarak ve dış etkenlerden etkilenecek karar aldıklarını göstermiştir. Kamu maliyesinin dallarından olan vergi psikolojisi, bireylerin vergi kavramına karşı algı ve tutumlarını araştırmaktadır. Davranışsal iktisat bulguları, vergi uyumu konusunda da önem taşımaktadır (Tekin ve Gürçam, 2019, s. 71).

Kamu geliri ihtiyacı artış eğilimi gösteren gelişmekte olan ülkelerin şimdiye kadar ekonomik yaklaşımı dikkate alarak vergi politikaları oluşturdukları ve başarılı olmadıkları gözlenmiştir. Vergi uyumu konusunda sosyo-psikolojik faktörleri de

dikkate alan bir yaklaşım, gönüllü uyuma odaklanarak, inanç ve değerleri de toplumsal faydaya dahil edecek, iyi vatandaş yaklaşımını benimseyerek iş birliğinin rolünü artıracaktır (Seçilmiş ve Didinmez, 2016, s. 213).

Mükelleflerin vergi uyumları, sadece vergi sistemi konusunda edindikleri bilgiye bağlı değildir. Bireylerin aile ve arkadaşlar gibi sosyal çevreleri, yani referans gruplarının eğilimleri ve değer yargıları, kültür seviyeleri, kanunları algılama ve yorumlama yetenekleri, inanç, gelenek ve ahlaki bakış açıları da vergi konusundaki tutumlarında son derece etkilidir (Çiçek ve Sabbağ, 2016, s. 45).

Davranışsal iktisat bu bağlamda, yani bireyin iktisadi kararlarında sosyolojik ve psikolojik etkilerin rolü bağlamında, vergi uyumu yani mükelleflerin vergi konusundaki tutumları, kamu maliyesinin bir kolu olan vergi psikolojisi ile birlikte incelenmelidir. Kamu maliyesi, sosyal refahı temel alan ve bu refahı geliştirilmesi için stratejiler geliştiren bir bilim dalıdır. Davranışsal kamu maliyesi bireylerin iktisadi olaylar karşısındaki tutumlarını inceler, vergi uyum ve tutumları ise vergi psikolojisinin konusudur. Davranışsal iktisat ve vergi uyumu arasındaki ilişkiyi, vergi psikolojisi bağlamında açıklamak gerekir (Tekin ve Gürçam, 2019, s. 71).

Vergi psikolojisi, mükelleflerin vergiye karşı tutumlarının nedenlerini incelemektedir. IMF tarafından 2015 yılında vergi otoritelerinin vergi uyumu konusunda karşılaştığı zorluklar araştırılmıştır. Yapılan incelemelerde saptanan çevresel faktörler, özellikle de gelişmekte olan ülkelerin gelir artışlarındaki ihtiyaç nedeni ile vergi uyumuna daha fazla önem vermeleri gerektiği konusu üzerinde durulmuştur (Aydoğan, 2017).

Vergi uyumu, mükellefin vergiyi ödeme ya da ödememe arasında kaldığı bir durumun ötesinde, farklı zihinsel ve psikolojik aşamalardan geçtiği karmaşık bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Davranışsal iktisat göz önüne alınarak, vergi kanunlarının oluşturulması öncesi mükelleflerin algı ve tutumlarının disiplinler arası bir yaklaşımla analiz edilerek tahmin edilmesi, vergi uyumunun sağlanması açısından önemlidir (Kitapçı, 2016, s. 16).

Vergi uyumu, hukuk, yani toplum ilişkilerinin belirli kurallar çerçevesinde düzenlenmesi ve sınırlandırılması ile ilişkilidir. Bu, adalet algısı, vergi hukukunun

adalet ölçeğinde düzenlenmesi, mükellef ve hükümet arasındaki hak ve sorumlulukların karşılıklı güven ve sorumluluklar taşıması esasına dayanır. Vergi uyumunun sağlanması bu kanuni düzenlemelerdeki karşılıklılık prensibinin sağlanması ile mümkündür (Yücedoğru ve Gülcan, 2017, s. 16)

Mükelleflerin devlete olan bağlılıklarının temeli olan güven unsuru, vergi otoritelerinin uyguladıkları vergi politikaları ile doğru orantılıdır. Bu güveni tesis edememiş bir hükümete yani siyasi iktidara, mükellef sadakat duymayacak ve vergi ödeme konusunda istekli olmayacaktır. Bu güvenin tesisinde ödenen vergilerle gerçekleştirilen kamu hizmetlerinin niteliği ve hizmetlere mükelleflerin eşit erişimi önemli etkenlerdendir. Demokratik yönetimlerde mükellefin kendini, sistemin içine dâhil hissetmesi de vergi uyumuna pozitif katkı sağlar (Aydoğan, 2017, s. 18-20).

Vergi mükelleflerinin vergi uyumları konusunda dört farklı tutum gösterdikleri belirlenmiştir.

- a. Bağlılık, davranışı gösteren mükellefler, vatandaşlık bilinçleri ve ahlaki duyguları nedeni ile uyumludurlar, teşvikler ve basitleştirilmiş vergi mevzuatı motive edicidir.
- b. Şartlı teslim olma tutumu gösteren mükellefler, kamu hizmetlerinden faydalanma ve vergi otoriteleriyle iyi ilişkisi oranında uyumludur.
- c. Direnç eğilimi gösteren mükellefler vergi kavramı ve otoriteleri ile kaybettikleri inanç sebebi ile uyumsuzdurlar. Her iki tipolojide şeffaflık ve cezai yaptırımlar motive edicidir (Çiçek vd., 2019,s. 228).
- d. İlişkiyi kesme tutumu ise, bilerek ve isteyerek kanuna karşı gelme durumudur. Vergi ve vergi otoritelerini reddeder. Mükellef davranışları, devlet ve mükellef arası çatışma ya da işbirliği, sosyal mekanizmalar arası güven-güç ve vergi yaptırımlarını içeren baskı unsurları ekseninde şekillenmektedir. Davranışların bu unsurlar arasındaki yön değişimi, kurulan ilişkinin sonucu olarak gözlemlenmektedir. Mükellef tipolojilerinin dikkate alınması, vergi otoriteleri ve mükellef arasındaki ilişkinin yönelimini belirleyecektir (Baloğlu ve Susam, 2020, s. 161).

Vergi uyumu mükellefin sadece ödemek ve ödememek arasında karar verdiği bir sürecin ötesinde farklı bilişsel süreçleri de bünyesinde barındıran kompleks bir olgudur. Mükelleflerde, geçmişin de etkisiyle, karar aşamasında çoğulcu bilgisizlik, bilişsel çelişki, mali aldanma ve çerçeveleme etkisi olarak adlandırılan bilişsel yanlılıklar gözlenmektedir (Tekin ve Gürçam, 2019, s. 71).

- a. **Çoğulcu Bilgisizlik:** Kendi-başkası tutarsızlığı (Self-other discrepancy) olarak da tanımlanabilen bu durum, vergi kaçırın mükellefin, diğer mükelleflerden fazla vergi ödediği hissine kapılıp, diğer mükelleflerin kendinden daha fazla vergi kaçırdıklarını düşünmesi olarak açıklanmaktadır. Beyan ettikleri matrahtaki azalma ve denetime uğrayacakları korkusu ters orantılıdır. Ancak açığa çıktıklarında hissedecekleri utanma duygusu referans gruplarına bağlıdır (Kitapçı, 2016, s. 63).
- b. **Bilişsel Çelişki:** Mükellefin vergi ödememenin yasadışı bir eylem olduğunu bilmesine rağmen, yaptığı eylemi haklı çıkarmak için geliştirilen savunma mekanizması olarak tanımlanabilir. Mükelleflerin, vergi otoritelerine duyduğu güvensizlik, siyasi iktidara bakış açıları, mali sömürü hissi, verginin karşılığını kamusal hizmet olarak görememe ve vergi adaletsizliği gibi nedenlerle suç ve yanlış olduğunu bilmesine rağmen vergi kaçırma eylemleridir (Tekin ve Gürçam, 2019, s. 72).
- c. **Mali Aldanma:** Kamunun dolaylı vergileri ve stopajı artırarak mükelleflere hissettirmeden vergi toplaması ve kamu finansmanı sağlaması olarak tanımlanır. Mükellefler, çok sayıda ve çeşitte ödedikleri vergi miktarını algılayamamakta ve gelir artışlarına kıyasla daha fazla vergi ödemektedirler. Merkezi yapıya bağlı olan vergi yapısının karmaşıklığı ve vergi gelir sisteminin esnekliğine dayandırılmaktadır. Rasyonel bilgisizlik, asimetrik bilgilendirmeden kaynaklanan sorunlar ve verginin görünmezliği sonucu ortaya çıkar (Durkaya ve Ceylan, 2007, s. 19-20).
- d. **Çerçeveleme Etkisi:** Mükelleflerin aynı sorulara, farklı seçenekleri ve sunumları durumlarında farklı cevaplar alınması durumu olarak açıklanmaktadır. 1982 yılında Lewis tarafından ABD’de yapılan çalışmada, kamunun yaşlı ve yoksullar için daha fazla yardım bütçesi ayrılması yönünde oy kullanan mükelleflerin, bu yardım kaynağı olması amacıyla vergilerin artırılmasına yüzde elli oranında hayır oyu kullanmışlardır (Kitapçı, 2016, s. 66).

Mükellefin içinde bulunduğu coğrafyanın gelir seviyesi ve yerel vergi politikaları da mükellefin algısını olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir. Yaşla birlikte risk eğiliminin düşmesi yaşlıların vergi uyumunun daha yüksek olduğunu göstermektedir. Kadınlar da erkeklere göre belirgin oranda daha yüksek vergi uyumu göstermektedirler. Eğitim seviyesinin artması, iş sahibi olma gibi faktörler de vergi uyumunu olumlu yönde etkilemektedir (Çiçek vd., 2019, s. 232).

3.8. Türkiye’de Vergi Denetimi

Türkiye’de vergiler dolaylı ve dolaysız olmak üzere uygulamada en sık iki başlık altında incelenmektedir. Dolaylı vergiler, vergiye tabi mal ve hizmetler üzerinden mükellef ayrımı yapmaksızın eşit oranda ödenen katma değer vergisi (KDV) ve özel tüketim vergisi (ÖTV) gibi vergilerdir. Dolaysız vergiler ise, gelir vergisi, emlak vergisi gibi matrahı orantısında değişen vergilerdir (İstemi ve Kocayılmaz, 2015, s. 64)

Türkiye’de vergi denetimi, 2011 yılında Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı’nın kurulması ve vergi müfettişlerinin görevlendirilmesi ile hız kazanmıştır. Özellikle A grubu denetmenler, OECD 2006 raporunda kayıt dışı ekonomik faaliyet yürütmeleri açısından riskli grupta değerlendirilen küçük ve orta büyüklükte işletmelerin (KOBİ) denetimi amacı ile görevlendirilmişlerdir (Akbey, 2014, s. 64)

Vergi Denetim Kurulu, vergi kanunları çerçevesinde vergi denetimleri yapmak, toplanan veriler vasıtası ile risk analizleri yapmak, vergi suçlarına ilişkin ihbar ve şikâyetleri değerlendirmek, vergi otoritelerinin uyacakları kuralları belirlemek, vergi müfettişlerinin yetkinliklerini artırıcı faaliyetlerde bulunmak ve performanslarını değerlendirmek gibi görevlerden sorumludur (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020)

Türkiye’de vergi denetimi üç farklı şekilde yapılmaktadır:

- a. Yoklama: Vergi idaresi memurları tarafından, mükellefe haber verilmeksizin, vergiye konu olan tüm faaliyetlerin tespit ve doğruluğunun denetlenmesi faaliyetleridir.

- b. İç Denetim: Vergi dairesi çalışanlarının mevzuata uygun ve mükellef haklarına saygılı davranışlar sergilediklerinden emin olmak amacıyla iç denetim memurları tarafından gerçekleştirilir.
- c. Vergi İncelemesi: Mükellefin defter kayıtları, envanteri ve diğer muhasebesel evraklarının, vergi müfettişleri tarafından 5 yıllık zaman aşımı süreci içerisinde haber verme şartı olmaksızın denetlenmesidir (Ergen ve Kılıçkaya, 2014, s. 285).

Vergi Denetleme Kurulu 2018 yılı faaliyet raporunda, “Kayıt Dışı Ekonomi ve Organize Vergi Kaçakçılığı ile Mücadele ” maddesinde belirtildiği üzere “Organize Suçlarla Mücadele Eylem Planı” 17.03.2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Stratejik hedefi vergi denetimi aracılığı ile kayıt dışı ekonomi ile mücadele etmek olan Vergi Denetleme Kurulu, sahte belge düzenlemek ve kullanmak, haksız vergi iadesi talep etmek ve sektörel vergi kaçırma risklerini incelemek gibi faaliyetlerde bulunup önleyici tedbirlerin düzenlenmesine yönelik adımlar atmıştır (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020).

Ülkemizde vergi denetimi, vergi kaçırma eylemi tamamlandıktan sonra tespit edilmesi ve cezalandırılması şeklinde görülmektedir. Denetimler tesadüfi değil genellikle ihbar üzerine ve riskli ya da sabıkalı vergi kaçakçıları üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu da mükellefleri vergi kaçırmadan alıkoymak yerine yakalanmamaya yönelik tedbirler almaya itmektedir. Sorunun vergi kaçırma eylemi değil de yakalanmak olduğu algısı yerleşmektedir (Ergen ve Kılıçkaya, 2014, s. 297).

3.9. Literatür Çalışması

Bu bölümde, çoğunlukla vergi kaçırma konusu üzerinde durulsa da, vergi kaçırma ya da vergi uyumunun arkasındaki davranışları da ele alan bir literatür özeti verilmektedir. Literatür özeti, yabancı ülkeler ve Türkiye’de yapılan çalışmaları kapsamaktadır.

1968 yılında Becker, “Suç ve Ceza: Bir Ekonomik Yaklaşım” (Crime and Punishment: An Economic Approach) başlıklı çalışmada mükelleflerin vergi algılarını işlenen vergi suçun mükellefe maliyeti çerçevesinde incelemiş ve cezanın büyüklüğünün ve yakalanma riskinin artmasının vergi uyumunun artmasına neden olduğu konusunda istatistiksel bulgularla ortaya koymuştur.

1972 yılında Allingham ve Sandmo da, “Gelir Vergisi Kaçırma: Teorik Bir Analiz” (Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis) başlıklı çalışmalarında, vergi suçlarının tespit edilmediği ve cezai yaptırımların yeterli olmadığı durumda, vergi suçlarının artacağı tezini savunmuşlardır. “Homo economicus” yakalanmamam durumunda kişisel faydasının yüksek olacağı rasyonalitesi ile vergi ödememeyi tercih edecektir.

1974 yılında Vogel tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin vergi algıları ve vergi bilinçleri ile hükümetin uyguladığı vergi politikaları arasında pozitif bir ilişki olduğu üzerinde durulmuştur.

1989 yılında Robben vd. tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin kamusal hizmetlerden yararlanma oranları arttıkça, vergi algılarındaki adalet parametresinin de artış gösterdiği ve vergi uyumlarının arttığı tespit edilmiştir. Dikey eşitlik, yani mükelleflerin gelirleri ölçüsünde düşük ya da yüksek vergi vermeleri ve yatay eşitlik, yani eşdeğer gelir gruplarının aynı oranlarda vergi ödemesi vergideki adalet duygusunu ve vergi uyumunu artıracaktır.

1990 yılında Grasmick ve Bursik tarafından yapılan çalışma, vergi uyumunu artıran caydırıcı faktörler yasal düzenlemeler (legal sanctions), toplumun vergi ahlakı ile oluşan toplum etkisi (social stigma) ve kişinin kendi vicdani sorumluluğu nedeni ile hissettiği suçluluk duygusudur (guilt feelings).

1994 yılında Alm, Jackson ve McKee tarafından yapılan çalışmada, vergi aflarının mükelleflerin vergi tutumları üzerinde negatif etkisi olduğu sonucuna varmışlardır.

2002 yılında Feld ve Frey tarafından yapılan çalışmada, vergi dairesi ve mükellefler arasındaki ilişkinin olumlu yönde seyretmesinin, mükellefin vergi uyumunu pozitif yönde etkileyeceği tespit edilmiştir.

2003 yılında Ritsama, Thomas ve Ferrier tarafından yapılan çalışmada, vergi adaleti algısının düşük olması ve düşük gelir faktörlerinin vergi uyumsuzluğu ile doğru orantılı olduğu, aile ve arkadaş çevresi gibi yakın etkileşim gruplarının vergi ahlakı üzerinde etkili olduğu saptanmıştır.

2004 yılında Torgler ve Schneider tarafından yapılan çalışma, eğitimli bireylerin vergi ve kamu hizmeti arasındaki ilişkiyi bilmeleri nedeni ile vergi uyumlarının daha yüksek olduğu tezini savunmuştur.

2006 yılında Alm ve Torgler tarafından 15 Avrupa ülkesi ve Amerika'nın bazı bölgelerinde yapılan, demografik faktörlerin vergi ahlakı üzerindeki etkilerini araştıran çalışma göstermiştir ki, ileri yaş, evli olmanın ve düzenli ücret karşılığı gelir elde etmenin vergi ahlakı üzerinde pozitif etkisi bulunmaktadır.

3.9.1. Türkiye Literatürü

1993 yılında Muter, Sakınc ve Çelebi tarafından yapılan çalışma, mükelleflerin eğitim düzeyinin yükselmesi ile, kamunun vergi kullanımı ile ilgili hassasiyetlerinin arttığını göstermektedir. Vergi yükü ve vergi cezaları ile vergi kaçırmaya duyulan hoşgörü arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.

1998 yılında Gerçek ve Yüce tarafından yapılan çalışma, kamunun vergi harcamaları yönteminin onaylanmaması, denetimlerin yetersizliği, düşük vergi bilinci, referans grupların yaklaşımı ve mükellefin vergi kanunlarını yeterince bilmemesinin vergi uyumunu olumsuz olduğu sonucuna ulaşmıştır.

1999 yılında Demir tarafından yapılan çalışma, vergi kaçırma eyleminin, vergiye konu faaliyetleri kayıt altına almayarak, sahte belge kullanımı ve hazırlanması, defter ve evrakları yok etmek yöntemleri ile gerçekleştiğini göstermiştir.

2004 yılında Çoban ve Sezgin tarafından yapılan çalışmada vergi kaçakçılığının artış nedeni olarak mükelleflerin düşük vergi adaleti algıları gösterilmiştir.

2011 yılında Daştan tarafından yapılan çalışma göstermiştir ki, yüksek vergi oranı, vergilerin kamu hizmetlerinde kullanılacağı inancının olmaması ve vergi sisteminin adaletsiz bulunması, vergi kaçakçılığında önemli etkenlerdir.

4. METODOLOJİ

4.1 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, Çukurova Bölgesi'nde bulunan iki üniversite olan Çağ Üniversitesi ve Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler öğrencilerinin yani geleceğin potansiyel vergi mükelleflerinin vergi algılarını ve vergi bilinçlerini ölçmek, potansiyel vergi mükellefleri olarak şu andaki algı ve bilinçleri ile vergi uyumlarını tespit etmek amaçlanmıştır.

Potansiyel mükelleflerin vergi uyumlarının ölçülmesi amacı ile demografik özellikler, vergi algısı ve vergi bilinci ölçeklerinden yararlanılmıştır. Literatürde, demografik faktörler, vergi algısı ve vergi bilincinin vergi uyumuna etkisini araştırma amacıyla yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır.

Vogel (1974), Tittle (1980), Groenland ve Van Veldhoven (1983) yaş ve vergi arasındaki uyumu incelemişler ve aralarında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır (Korlu vd., 2016, s. 714).

Ömürbek vd., (2007) Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 4. sınıf öğrencilerine uygulanmış anket çalışmasında şeffaf, hesap verebilir bir devlet anlayışının, aynı zamanda vergi dağılımındaki adaletin vergi uyumunu etkilediği sonucuna varmışlardır (Ömürbek vd., 2007, s. 102).

İpek ve Kaynar (2009), Çanakkale'de 409 vergi mükellefinin vergi uyumlarını demografik faktörler üzerinden anket yolu ile araştırmışlar ve kamu kaynaklarının doğru ve uygun şekilde kullanılmasının vergi uyumunu artırdığı sonucuna ulaşmışlardır (İpek ve Kaynar, 2009, s. 189).

Can ve Duran (2015), İstanbul'da 1025 mükellef üzerinde yaptıkları anket çalışması sonucu yaş, eğitim durumu ve medeni durumun vergi ahlakı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını saptamışlardır. Sandalcı vd. (2015), 1108 adet Dumlupınar Üniversitesi öğrencisi üzerinde yaptıkları anket çalışmasında yaş ile vergi ahlakı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu saptamışlardır (Gür, 2021, s. 522)

Taytak, (2010), 410 ilköğretim öğrencisi ile yaptığı anket çalışmasında vergi bilincinin ailede başladığı sonucuna ulaşmıştır. Şahbaz vd.,(2014) Sakarya’da yerleşik 240 fırıncı üzerinde anket çalışması gerçekleştirmişler ve sonuç olarak devletin şeffaflık politikasını artırmasının vergi uyumlarını artıracak, denetimlerin yetersiz olmasının vergi kaçırılmaya sebep olduğunu tespit etmişlerdir. Pekkaya vd., (2017) Zonguldak’ta 171 SMMM ile anket çalışması yapmışlar ve erkek katılımcılarının vergi uyumları daha yüksek tespit edilmiştir (Tunçay., 2019, s. 7).

Çiçek ve Sabbağ (2016), Isparta ilinde 400 vergi mükellefi ile yaptıkları anket çalışmasında, vergiden kaçınma eğiliminin yaş, cinsiyet ve eğitim durumu gibi demografik değişkenlerden etkilendiği sonucuna ulaşmışlardır (Çiçek ve Sabbağ, 2016, s. 60).

Şahin (2016), yılında demografik faktörlerin mükellef psikolojisi üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında cinsiyet, yaş ve medeni durumun vergi uyumu üzerinde etkisi olduğunu, eğitim seviyesi faktöründe farklı sonuçlar gözlemlediğini ve gelir düzeyi ile ilişkisinin ise netlik içermediğini ifade etmiştir (Şahin, 2016, s. 54-55)

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada Çukurova Üniversitesi ve Çağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin vergi algısı ve vergi bilinci ölçeklerinin vergi uyumu üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Araştırmada, içerik hassasiyeti nedeni ile katılımcıların kendilerini özgürce ifade edebilmeleri açısından çevrimiçi anket yöntemi uygulanmıştır.

Üç bölümden oluşan anket formunda Rennis Likert tarafından geliştirilen Likert Ölçeğine uygun (1. Kesinlikle katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle katılıyorum) 19 adet ölçek dışı demografik ve 48 adet ölçek sorusu bulunmaktadır. Demografik sorular, anketin uygulandığı kişiler ve ailelerinin sosyo-ekonomik durumları hakkında tespit yapmak ve istatistiksel olarak sınıflandırılmaları amacıyla hazırlanmıştır. 24 sorudan oluşan vergi algısı ölçeği sorularından 18 tanesinde (Karacan 2019), 2 tanesinde (Taytak, 2016), 4 tanesinde (Sağlam, 2013) tarafından uygulanmış anket çalışmalarından esinlenilmiştir. Vergi

bilinci ölçeği için hazırlanan 24 sorunun 12 tanesinde (Aşkın, 2019), 2 tanesinde (Sağlam,2013), 10 tanesinde (İpek ve Kaynar, 2009) tarafından uygulanmış anket çalışmalarından esinlenilmiştir.

Anket değerlendirmesinde, SPSS 22.0 programı kullanılmış, demografik değişkenler için tanımlayıcı istatistikler ve frekans dağılımlarından faydalanılmış, vergi algısı ve vergi bilinci ölçekleri için t Testi ve ANOVA Testi ile vergi uyumu üzerindeki etkileri hesaplanmıştır. Faktör analizi sonucunda ölçeklerin alt boyutlarının karşılıklı korelasyonları incelenerek aralarındaki ilişkinin yönü ve boyutu tespit edilmeye çalışılmıştır.

4.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin vergi uyumları, vergi algısı ve vergi bilinci ölçeklerinde değerlendirilmek hedeflenmiştir. Evrenin tamamına ulaşmak zaman ve maliyeti sebebi ile mümkün olmayacağı için Çukurova Bölgesi'nde yer alan iki üniversite olan Çağ ve Çukurova Üniversiteleri İktisadi İdari Bilimler Fakülteleri öğrencileri örneklem kümesi olarak seçilmiştir. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri, aldıkları eğitimin içeriği nedeni ile konuya daha vakıf olmaları ve geleceğin potansiyel girişimcileri olmaları nedeni ile seçilmişlerdir.

Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrenci sayısı 5031, Çağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrenci sayısı ise 510'dur. Anket öğrencilere elektronik ortamda ulaştırılmıştır.

4.4. Araştırma Verilerinin Toplanması

Araştırma verileri, 01.12.2021 ve 31.12.2021 tarihleri arasında Çukurova Üniversitesi ve Çağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri öğrencilerinden, çevrimiçi anket yöntemi ile toplanmıştır. Geçerli anket sayısı 220'dir. Anket katılımcılarının sayısının beklenenden az olmasının sebeplerinin, vergi konusunun halen bir tabu niteliğinde olması, bireylerin fikirlerini beyan ederken dijital parmak izi bırakma endişesi ve konu hakkında yeterli fikir ve bilgiye sahip olmamaları gibi sınırlayıcı faktörler olabileceği düşünülmektedir.

4.5. Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada, nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Deneysel olmayan çalışma yönteminde, betimsel ve tarama deseni kullanılmıştır. Betimsel yöntem kullanılarak, Çukurova Bölgesi özneline, Çağ ve Çukurova Üniversiteleri, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri grubu bağlamında, vergi uyumları değerlendirilmiştir. Tarama yöntemi ise, bu grubun, vergi algıları ve vergi bilinçlerinin nasıl bir vergi uyumuna yol açtığını araştırmak için kullanılmıştır.

4.6. Araştırmanın Bulguları

Üniversite öğrencilerinin vergi uyumlarının araştırıldığı çalışmanın bu bölümü, yapılan anket sonucunda elde edilen bulguları içermektedir.

4.6.1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Anket katılımcılarının demografik özellikleri, frekans dağılımlarından faydalanılarak açıklanmıştır. İlk 8 soru öğrencinin bireysel demografik özelliklerini, 11 soru ise ailesinin demografik özelliklerini tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Demografik özelliklere ait 19 sorudan elde edilen değerler, ortalama ve standart sapma değerleri kullanılarak yorumlanmıştır.

Ankete katılan öğrencilerin cinsiyet dağılımları Tablo 1’de belirtilmiştir. 220 katılımcının 133’ü (% 60,5) kadın, 87’si (% 39,5) erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Tablo 1

Cinsiyet ve Medeni Durum

Değişken	Frekans	Yüzde
Cinsiyet		
Erkek	87	39,5
Kadın	133	60,5
Toplam	220	100,0
Medeni Durum		
Evli	10	4,5
Bekar	210	95,5
Toplam	220	100,0

Öğrencilerin yaş dağılımları Tablo 2’de gösterilmektedir. Buna göre anket katılımcısı öğrencilerin % 39’u 18-20 yaş aralığında, % 59,9’u 21-24 yaş aralığında , % 31,4’ü ise 25 yaş ve üstü bir profil sergilemektedir.

Tablo 2

Yaş Aralığı

Değişken	Frekans	Yüzde
18-20	39	17,7
21-24	112	50,9
25 yaş ve üstü	69	31,4
Toplam	220	100

Anket katılımcısı öğrencilerin mezun oldukları lise türüne göre frekans dağılımları Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3

Lise

Değişken	Frekans	Yüzde
Açık Öğretim Lisesi	9	4,1
Anadolu Lisesi	151	68,6
İmam Hatip Lisesi	6	2,7
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	31	14,1
Özel Lise	8	3,6
Devlet Lisesi	15	6,8
Toplam	220	100,0

Anket katılımcısı öğrencilerin doğum yerlerine göre frekans dağılımları Tablo 4’te gösterilmektedir.

Tablo 4

Doğum Yeri

Değişken	Frekans	Yüzde
İl Merkez	148	67,3
İlçe Merkez	54	24,5
Kasaba /Belde	3	1,4
Merkez köy	6	2,7
İlçe köy	7	3,2
Diğer	2	0,9
Toplam	220	100,0

Ankete Çukurova Üniversitesi'nden 165 adet (% 75) öğrenci ve Çağ Üniversitesi'nden 55 adet(%25) öğrenci katılmıştır.

Tablo 5

Üniversite

Değişken	Frekans	Yüzde
Çağ Üniversitesi	55	25,0
Çukurova Üniversitesi	165	75,0
Toplam	220	100,0

Tamamı İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencisi olan katılımcıların, okudukları bölümlere ve sınıflara göre dağılımları Tablo 8'de gösterilmektedir. Buna göre öğrencilerin %39,5 'i Ekonometri, %14,5'i Uluslararası Ticaret ve Lojistik, %14,6'sı Maliye, %7,7'si İktisat, %6,8'i Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, %5,5'i Uluslararası İlişkiler, %7,3'ü İşletme, % 2,7'si Uluslararası İşletme Yönetimi, %1,4'ü Uluslararası Finans ve Bankacılık bölümünde okumaktadırlar. En çok katılım Ekonometri Bölümü öğrencilerinde saptanmıştır. Ankete katılımın bu bölüm öğrencilerinde daha sık olmasının nedenlerinin öğrenciler arası etkileşim olduğu varsayılmaktadır.

En yoğun katılım 110 kişi ile 4. sınıf öğrencilerinde gözlemlenirken, en az katılım ise, 22 kişi ile 3. sınıf öğrencilerinden sağlanmıştır.

Tablo 6

Öğrencilerin Okudukları Bölümler ve Sınıfları

Değişken	Frekans	Yüzde
Bölüm		
Ekonometri	87	39,5
İktisat	17	7,7
İşletme	16	7,3
Maliye	32	14,6
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	15	6,8
Uluslararası Finans ve Bankacılık	3	1,4
Uluslararası İşletme Yönetimi	6	2,7
Uluslararası Ticaret ve Lojistik	32	14,5
Uluslararası İlişkiler	12	5,5
Toplam	220	100,0

Tablo 6 (Devam)

Sınıf		
1	34	15,5
2	54	24,5
3	22	10,0
4	110	50,0
Toplam	220	100,0

Bu bölümden itibaren anket katılımcısı öğrencilerin ailelerinin sosyo-ekonomik yapısını irdeleyen sorulara verilen cevapların frekans dağılım tabloları yer alacaktır.

Öğrencilerin ailelerinin ikamet yerlerine dair dağılımları Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7*Ailelerin İkamet Yerleri*

Değişken	Frekans	Yüzde
Büyükşehir Merkez	81	36,8
İl Merkez	75	34,1
İlçe Merkezi	49	22,3
Kasaba	5	2,3
Köy	6	2,7
Diğer	4	1,8
Toplam	220	100,0

Hanede yaşayan kişi sayısı ve hanede çalışan kişi sayısı dağılımları Tablo 8’de gösterilmektedir. Bu tabloya göre katılımcıların ailelerinde hanede yaşayan kişi sayısı en az 1, en fazla 10, ve hanede çalışan kişi en az 1 en fazla 5 şeklinde gözlenmektedir.

Tablo 8*Hane Yaşayan Kişi Sayısı ve Hanede Çalışan Kişi Sayısı*

Değişken	Frekans	Yüzde
Hanede Yaşayan Kişi Sayısı		
1	4	1,8
2	16	7,3
3	53	24,1
4	71	32,3
5	47	21,4
6	23	10,5
7	1	0,5
8	1	0,5
9	2	0,9
10	1	0,5
Toplam	220	100,0

Tablo 8 (Devam)

Hanede Çalışan Kişi Sayısı		
0-2	188	85,5
3 ve üzeri	32	14,5
Toplam	220	100,0

Katılımcı öğrencilerin % 85 ‘inin iki ebeveyni de halen hayatta. % 4 ‘ünün sadece babası, % 27’sinin sadece annesi hayatta ve % 2’sinin de her iki ebeveyni de hayatta değildir.

Katılımcı öğrencilerin ebeveynlerinin eğitim durumlarına ait dağılım Tablo 11’de gösterilmektedir. Bu tabloya göre öğrencilerin babalarına ait öğretim durumu dağılımı şu şekilde gözlemlenmektedir. İlkokul mezunu oranı % 26,4, ortaokul mezunu oranı % 15,0, lise ve dengi okul mezunu oranı % 34,5, yüksekokul ve üniversite mezunu %22,7, yüksek lisans ya da doktora mezunu oranı ise % 3 seviyesindedir. Öğrencilerin annelerinin eğitim seviyelerine ait dağılım ise ilkokul mezunu oranı % 33,6, ortaokul mezunu oranı % 20,0, lise ve dengi okul mezunu oranı % 31,4, yüksekokul ve üniversite mezunu %13,6, yüksek lisans ya da doktora mezunu oranı ise % 1,4 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlardan katılımcıların ebeveyn eğitim seviyesinin ağırlıklı olarak lise ve dengi okul mezunu düzeyinde olduğu sonucunu çıkarmaktayız.

Tablo 9

Ebeveyn Eğitim Seviyesi

Değişken	Frekans	Yüzde
Baba Eğitim Seviyesi		
İlkokul mezunu	58	26,4
Ortaokul mezunu	33	15,0
Lise ve dengi okul mezunu	76	34,5
Yüksekokul / Üniversite mezunu	50	22,7
Yüksek Lisans / Doktora mezunu	3	1,4
Toplam	220	100,0
Anne Eğitim Seviyesi		
İlkokul mezunu	74	33,6
Ortaokul mezunu	69	31,4
Lise ve dengi okul mezunu	44	20,0
Yüksekokul / Üniversite mezunu	30	13,6
Yüksek Lisans / Doktora mezunu	3	1,4
Toplam	220	100,0

Katılımcı öğrencilerin ebeveynlerinin mesleklerine ait dağılım Tablo 10’de gösterilmektedir. Bu tabloya göre öğrencilerin babalarına dair mesleki dağılımı şu şekilde gözlemlenmektedir. %45,9’u serbest meslek, % 21,’i emekli, % 19,5’i işçi, % 12,7’si memur, çalışmayan oranı ise % 0,5 seviyesindedir. Öğrencilerin annelerine ait mesleki durumlarına ait dağılımda ise çalışmayan oranının % 73,2, işçi oranının % 8,6, memur oranının % 8,6, emekli oranının %4,5 seviyesinde olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 10

Ebeveyn Meslek Dağılımı

Değişken	Frekans	Yüzde
Baba Meslek Dağılımı		
İşçi	43	19,5
Memur	28	12,7
Emekli	47	21,4
Serbest meslek	101	45,9
Çalışmıyor	1	0,5
Toplam	220	100
Anne Meslek Dağılımı		
İşçi	19	8,6
Memur	19	8,6
Emekli	10	4,5
Serbest meslek	11	5,0
Çalışmıyor	161	73,2
Toplam	220	100

Hane halkı aylık gelir dağılımı Tablo 11’de yer almaktadır. Anket katılımcısı öğrencilerin hane halkı gelir durumunun % 17,7’si 2500 TL ve altı seviyesinde, % 29,5’i 2.500 – 5000 TL seviyesinde, % 15,9’u 5001-7500 TL seviyesinde, % 12,7’si 7501-10.000 TL seviyesinde, %12,3’ü 10.001-15.000 TL seviyesinde, % 5,5’ i 15.001-20.000 TL seviyesinde, %4,1’i 20.001-30.000 TL seviyesinde ve % 2,3’ü 30.001 ve üzeri seviyesinde seyretmektedir. Bu veriler ışığında söylenebilir ki, öğrencilerin ailelerinin büyük bir kısmı 2500-5000 gelir seviyesindedir.

Tablo 11*Ailelerin Gelir Dağılımı*

Değişken	Frekans	Yüzde
2500 TL ve altı	39	17,7
2500-5000 TL	65	29,5
5001-7500 TL	35	15,9
7501- 10.000 TL	28	12,7
10.001-15.000 TL	27	12,3
15.001-20.000 TL	12	5,5
20.000-30.000 TL	9	4,1
30.000 TL ve üzeri	5	2,3
Toplam	220	100,0

Anket katılımcısı öğrencilerin % 64,5'i ailelerinin yanında % 17,3'ü öğrenci evinde, %1,8'i akraba /yakınlarının yanında, % 1,8'i özel yurttta, % 11,8'i devlet yurdunda ve % 2,7'si “diğer” seçeneğinde kalmaktadır. % 28,6'sı aylık harcamalarının kaynağının devlet bursu/kredi olduğunu, %4,5'i özel burs/kredi olduğunu, % 47,3'ü aile desteğinden yararlandığını ifade etmiştir. %15,5'i çalıştığını ve kalan %4,1 ise “diğer” seçeneğini harcama kaynağı olarak göstermiştir.

4.6.2. Ölçeklerin Geçerlilik ve Güvenilirliği

Ölçek güvenilirliğini hesaplamak için Cronbach α Testi uygulanmıştır. “Vergi algısı ölçeği” için Cronbach α değeri 0,867 ve “Vergi bilinci ölçeği” için Cronbach α değeri 0,841 olarak hesaplanmıştır. Bu değerlerin %50'den büyük olmaları, ankette kullanılan ölçeklerin güvenilir olduğu sonucunu doğurmaktadır. Kaiser-Meyer-Olkin ölçütü ve Barlett Küresellik Testi değerleri, vergi algısı ölçeği için Tablo 12'de ve vergi bilinci ölçeği için, Tablo 13'te gösterilmektedir.

Tablo 12*Vergi Algısı Ölçeği Kaiser-Meyer-Olkin Ölçütü ve Barlett Küresellik Testi*

KMO = 0,867		
Barlett Küresellik Testi		
$\chi^2_{hes.} = 1810,230$	Serbestlik Derecesi = 153	p-değeri = 0,000

Tablo 13*Vergi Bilinci Ölçeği Kaiser-Meyer-Olkin Ölçütü ve Barlett Küresellik Testi*

KMO = 0,841		
Barlett Küresellik Testi		
$\chi^2_{hes.} = 1855,200$	Serbestlik Derecesi = 153	p-değeri = 0,000

Her biri, 24 sorudan oluşan vergi algısı ve vergi bilinci ölçeklerinde, ölçeklerin, kendi içinde homojen olan değişkenlerin elde edilmesi için faktör analizi kullanılmıştır. Faktör analizinde değişkenler arasındaki korelasyon, KMO (Kaiser-Mayer-Olkin) değeri ve Barlett küresellik testi ile istatistik değerleri analiz edilmiştir. Vergi algısı ölçeğinde yer alan B4, B9, B10, B12, B15, B23, B24 sorularının ve vergi bilinci ölçeğinde yer alan C12, C14, C16, C21, C22, C23 sorularının değerleri korelasyon matrisinde düşük çıktığı için, faktör analizinde değerlendirmeye alınmamıştır.

Katılımcıların soruyu algılayamamaları ya da yanlış yorumlamaları bu sonuca sebebiyet vermiş olabilir şeklinde yorumlanabilir. Toplamda 35 soru faktör analizine dâhil edilmiştir (Güler ve Veysikarani, 2018, s. 68).

4.6.3. Vergi Algısı Ölçeği

Toplamda 17 sorunun değerlendirmeye alındığı vergi algısı ölçeğinde, diğer değişkenlerle düşük korelasyon tespit edilen 7 adet değişken analizden çıkarılmış ve Varimax Yöntemi ile döndürme yapılarak, değeri 1'den büyük, 3 adet faktör elde edilmiştir. Faktörlere ait değerler Tablo 14'te gösterilmektedir.

Tablo 14

VAÖ için VARIMAX ile Elde Edilen Özdeğerler, Varyans Açıklama Yüzdeleri ve Faktör Yükleri

Bileşen	Faktör Yükleri
Faktör 1: Vergi Anlayışı (Özdeğer = 4,914 - %37,301)	
<i>Vergi sosyal sorumluluk anlayışının bir parçasıdır (B2).</i>	0,853
<i>Vergi ödemek vatandaşlık görevidir (B1).</i>	0,853
<i>Vergi ödemek devlete bağlılığın bir göstergesidir (B3).</i>	0,753
<i>Vergi ödemek kamu hizmetlerinin karşılığıdır (B5).</i>	0,719
<i>Vergi ödememek suçtur (B8).</i>	0,595
<i>Bugün ödenmeyen vergiler gelecek nesillerin vergi ve borç yükünü artırmaktadır (B6).</i>	0,595
<i>Vergimi tam ve doğru olarak ödemezsem devlet hizmetleri aksayacaktır (B17)</i>	0,589
<i>Vergi kaçırmak suçtur(B22)</i>	0,556
Faktör 2: Ülkemizde Vergi Uygulamaları (Özdeğer = 3,012 - %16,736)	
<i>Ülkemizde vergi uygulamaları herkes için eşittir (B13).</i>	0,868
<i>Ülkemizde vergi sistemi adaletlidir (B11).</i>	0,832
<i>Ülkemizde vergi cezaları adildir (B12).</i>	0,783
<i>Vergi sayesinde toplumun her seviyesindeki bireyler kamu hizmetlerinden eşit yararlanır(B19).</i>	0,519
Faktör 3: Olumsuz Vergi Anlayışı (Özdeğer = 2,198- %12,214)	
<i>Vergi oranlarının yüksek olması kayıt dışı ekonomiyi artırır (B20).</i>	0,733
<i>Yüksek vergi oranları karşısında mükelleflerin vergi ödemekten kaçınması doğaldır (B16).</i>	0,731
<i>Ülkemizde vergi oranları girişimciliği olumsuz etkiler (B21)</i>	0,585
<i>Vergi yükü fazla olduğu için kayıt dışılık büyük boyutlardadır (B18)</i>	0,563
<i>Vergi ödeyen biri ekonomik sıkıntı çeker (B14).</i>	0,557

*: Parantez içindeki yüzdelere varyans açıklama oranlarını ifade etmektedir.

Vergi algısı ölçeğinde yer alan, Faktör 1'e ait özdeğer 4,914 olarak hesaplanmıştır. Varyans yüzdesi ise %27,301 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, Faktör 1'in vergi algısı ölçeğinin % 27,301'ini açıkladığını göstermektedir. Faktör 2 özdeğeri 3,012 ve varyans yüzdesi %16,736, Faktör 3'ün özdeğeri 2,198 ve faktör yüzdesi %12,214 olarak hesaplanmıştır. Faktör yüklerine göre yapılan gruplandırmada, Faktör 1 (Vergi Anlayışı) B2, B1, B7, B3, B5, B8, B6, B17, B22 değişkenlerini kapsamıştır. Faktör 2 (Ülkemizde Vergi Uygulamaları) B13, B11, B12, B19 değişkenlerini ve Faktör 3 (Olumsuz Vergi Anlayışı) B20, B16, B21, B18, B14 değişkenlerini kapsamıştır.

Ölçekte yer alan faktör dağılımlarının doğru bir şekilde yapıldığını hesaplamak için inter-item correlation matrisinden yararlanılmıştır. Bu matrise göre hesaplanan Cronbach α katsayıları Tablo 15’de yer almaktadır.

Tablo 15

Vergi Algısı Ölçeğine ait Cronbach α Güvenirlilik Katsayıları

Ölçek	Madde Sayısı	Cronbach α
Vergi Anlayışı (V.A.)	8	0,883
Ülkemizde Vergi Uygulamaları (Ü.V.U.)	4	0,821
Olumsuz Vergi Anlayışı (O.V.A.)	5	0,690
Toplam	17	0,770

4.6.4. Vergi Bilinci Ölçeği

Vergi bilinci ölçeğinde toplamda 18 sorunun değerlendirmeye alınmış ve diğer değişkenlerle düşük korelasyon tespit edilen 6 adet değişken analizden çıkarılmış ve Varimax Yöntemi ile döndürme yapılarak, değeri 1’den büyük, 3 adet faktör elde edilmiştir. Faktörlere ait değerler Tablo 16’da gösterilmektedir.

Tablo 16

VBÖ için VARIMAX ile Elde Edilen Özdeğerler, Varyans Açıklama Yüzdeleri ve Faktör Yükleri

Bileşen	Faktör Yükleri
Faktör 1: Ülkemizdeki Vergi Kanunlarına Bakış (Özdeğer = 4,332 - %24,067)	
Ülkemizde vergi kanunları tüm bireyler için şeffaftır (C2).	0,888
Ülkemizde vergi kanunları tüm bireyler için adildir (C1).	0,862
Ülkemizde vergi kanunları tüm bireyler için eşittir (C4).	0,828
Ödediğimiz vergilerin devlet tarafından yerinde kullanıldığına inanıyorum (C7).	0,812
Ülkemizde vergi kanunları tüm bireyler için anlaşılırdır (C3).	0,777
Ülkemizde vergi kanunları konusunda mükelleflere gerekli eğitim verilmektedir (C5).	0,584
Ödediğim vergiler hakkında yeterli bilgiye sahibim (C6)	0,498

Tablo 16 (Devam)

Faktör 2: Adalet ve Güven Duygusu (Özdeğer = 3,915 - %21,748)	
<i>Toplumsal eşitlik vergi bilincini artırır (C19).</i>	0,855
<i>Kişi başı milli gelirden sağlanan artış vergi bilincini olumlu etkiler (C18).</i>	0,770
<i>Toplumsal ayrımcılık vergi bilincini azaltır (C20).</i>	0,697
<i>Hükümete duyulan güven vergi ödeme düzeyini etkiler(C17)</i>	0,688
<i>Kamu hizmetlerinin kaliteli hale getirilmesi vergi ödeme düzeyini olumlu etkiler(C13)</i>	0,687
<i>Kamu harcamalarının şeffaf olması vergi bilincini artırır (C11)</i>	0,648
<i>Vergi idaresinin etkin çalışması toplanan vergileri arttırır (C24)</i>	0,591
<i>Vergi ödemeyenlere uygulanan yaptırım vergi bilincini artırır (C15)</i>	0,418
Faktör 3: Eğitim ve Vergi (Özdeğer = 2,157- %11,981)	
<i>Vergi bilinci okulda verilen eğitim ile sağlanır (C9).</i>	0,773
<i>Toplumun eğitim seviyesinin yükselmesi vergi bilincini arttırmaktadır (C10).</i>	0,734
<i>Vergi bilinci aileden gelen eğitimle sağlanır (C8)</i>	0,619

*: Parantez içindeki yüzdeler varyans açıklama oranlarını ifade etmektedir.

Bu ölçekte yer alan Faktör 1'e ait özdeğer 4,332, varyans yüzdesi ise %24,067 olarak hesaplanmıştır. Varyans yüzdesi değeri, Faktör 1'in, vergi algısı ölçeğinin %24,067'sini tek başına açıkladığını göstermektedir. Faktör 2 özdeğeri 3,915 ve varyans yüzdesi %21,748, Faktör 3'ün özdeğeri 2,157 ve faktör yüzdesi %11,981 olarak hesaplanmıştır. Faktör yüklerine göre yapılan gruplandırmada, Faktör 1 (Ülkemizde Vergi Kanunlarına Bakış) C2, C1, C4, C7, C3, C5, C6, değişkenlerini, Faktör 2 (Adalet ve Güven Duygusu) C19, C18, C20, C17, C13, C11, C24, C15 değişkenlerini ve Faktör 3 (Eğitim ve Vergi) C9, C10, C8 değişkenlerini kapsamaktadır.

Ölçekte yer alan faktör dağılımlarının doğru bir şekilde yapıldığını hesaplamak için inter-item correlation matrisinden yararlanılmıştır. Bu matrise göre hesaplanan Cronbach α katsayıları Tablo 17'de yer almaktadır.

Tablo 17*Vergi Bilinci Ölçeğine ait Cronbach α Güvenirlilik Katsayıları*

Ölçek	Madde Sayısı	Cronbach α
Ülkemizdeki Vergi Kanunlarına Bakış(Ü.V.K.B.)	7	0,886
Adalet ve Güven Duygusu (A.G.D)	8	0,843
Eğitim ve Vergi (E.V.)	3	0,704
Toplam	18	0,842

4.6.5. Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Ölçeklerinin Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi

Demografik faktörler arasında yer alan cinsiyetin, vergi algısı ve vergi bilinci ölçekleri üzerindeki etkilerini ölçmek için t-testi ve ANOVA testinden yararlanılmıştır. Tablo 18’de test değerleri gösterilmektedir.

Tablo 18*Cinsiyetin Ölçekler Üzerindeki Etkisi*

Değişken	Grup	n	Ortalama	Standart Sapma	t	p-değeri
VERGİ ALGISI ÖLÇEĞİ						
V.A.	Kadın	133	3,62	0,887	1,260	0,209
	Erkek	87	3,78	0,893		
Ü.V.U.	Kadın	133	2,31	1,128	2,126	0,035*
	Erkek	87	2,02	0,868		
O.V.A.	Kadın	133	3,45	0,860	-,819	0,402
	Erkek	87	3,54	0,762		
VERGİ BİLİNCİ ÖLÇEĞİ						
Ü.V.K.B.	Kadın	133	2,48	1,024	2,444	0,015*
	Erkek	87	2,16	0,878		
A.G.D.	Kadın	133	3,77	0,827	-2,204	0,029*
	Erkek	87	4,01	0,669		
E.V.	Kadın	133	3,19	1,050	-0,812	0,418
	Erkek	87	3,31	0,927		

*: %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir farkı gösterir.

Cinsiyetin, vergi algısı ölçeği üzerinde, t istatistik değerinin %5 anlamlılık düzeyinde, Faktör 2 (Ülkemizde Vergi Uygulamaları) üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu gözlenmiştir. Vergi bilinci ölçeğinde ise, Faktör 1 (Ülkemizde Vergi

Kanunlarına Bakış) ve Faktör 2 (Adalet ve Güven Duygusu) üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Yaş faktörünün vergi algısı ve vergi bilinci ölçekleri üzerindeki etkisinin ANOVA test istatistiği sonuçları, Tablo 19’da gösterilmektedir. Tabloda yer alan sonuçlara göre, yaş faktörü vergi algısı ölçeğinde Faktör 2 (Ülkemizde Vergi Uygulamaları) ve Faktör 3 (Olumsuz Vergi Anlayışı) üzerinde, vergi bilinci ölçeğinde ise Faktör 1 (Ülkemizde Vergi Kanunlarına Bakış) üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Tablo 19

Yaşın Ölçekler Üzerindeki Etkisi

Değişken	F	p-değeri
VERGİ ALGISI ÖLÇEĞİ		
V.A.	1,938	0,146
Ü.V.U.	6,945	0,001*
O.V.A.	3,294	0,039*
VERGİ BİLİNCİ ÖLÇEĞİ		
Ü.V.K.B.	5,828	0,003*
A.G.D.	0,126	0,882
E.V.	0,648	0,524

*: %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir farkı gösterir.

Yaş faktörünün, ölçekler üzerindeki etkisinin hesaplanması amacıyla Post Hoc Testlerinden Bonferroni ikili karşılaştırma testi sonuçları Tablo 20’de yer almaktadır.

Tablo 20

Yaşa Göre İkili Karşılaştırma

Değişken	Gruplar	Ortalama	Anlamlı Farklar*
Ü.V.U.	(1): 18-20	2,50	(1)>(2)
	(2): 21-24	2,10	(1)>(3)
	(3): 25 ve üstü	1,75	
O.V.A.	(1): 18-20	3,43	
	(2): 21-24	3,43	(3)>(2)
	(3): 25 ve üstü	3,83	
Ü.V.K.B.	(1): 18-20	2,64	(1)>(2)
	(2): 21-24	2,25	
	(3): 25 ve üstü	2,02	(1)>(3)

Tablo 20'deki sonuçlar incelendiğinde 18-20 yaş arasındaki üniversite öğrencilerinin Ü.V.U ortalamalarının 21-24 yaş arası ve 25 yaş ve üstü üniversite öğrencilerine göre fazla olduğu gözlemlenmiştir. İlaveten, O.V.A. ortalamalarına göre, 25 yaş ve üstü üniversite öğrencilerinin 21-24 yaş arası üniversite öğrencilerine göre anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak, Ü.V.K.B.'ye göre 18-20 yaş arası gençlerin, 21-24 yaş arası ve 25 yaş ve üstü üniversite öğrencilerine göre daha yüksek ortalama gösterdiği tespit edilmiştir.

Bu çalışma Çukurova Üniversitesi ve Çağ Üniversitesi öğrencileri arasında yapılmıştır. Üniversitenin ölçekler üzerindeki etkisinin ANOVA test istatistiği sonuçları, Tablo 21'te yer almaktadır.

Tablo 21

Üniversitenin Ölçekler Üzerindeki Etkisi

Değişken	Grup	n	Ortalama	Standart Sapma	t	p-değeri
VERGİ ALGISI ÖLÇEĞİ						
V.A.	Çukurova	165	3,76	0,906	2,238	0,026*
	Çağ	55	3,45	0,808		
Ü.V.U.	Çukurova	165	2,21	1,065	0,532	0,595
	Çağ	55	2,13	0,971		
O.V.A	Çukurova	165	3,45	0,859	1,022	0,308
	Çağ	55	3,58	0,700		
VERGİ BİLİNCİ ÖLÇEĞİ						
Ü.V.K.B.	Çukurova	165	2,39	0,997	0,862	0,390
	Çağ	55	2,25	0,929		
A.G.D.	Çukurova	165	3,95	0,745	3,021	0,003*
	Çağ	55	3,60	0,810		
E.V.	Çukurova	165	3,35	0,976	2,948	0,004*
	Çağ	55	2,90	1,013		

*: %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir farkı gösterir.

Tablo 21 göstermiştir ki, üniversite değişkeninin, vergi algısı ölçeğinde V.A. vergi bilinci ölçeğinde A.G.D. ve E.V. üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri bölümlerin V.A.Ö. ve V.B.Ö. alt boyutları üzerinde bir etkisi olup olmadığını hesaplayan ANOVA test sonuçları Tablo 22'de yer almaktadır. Tablo 22 incelendiğinde, öğrenci bölümlerinin

V.A. Ü.V.U., Ü.V.K.B., A.G.D. ve E.V. üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

Tablo 22

Bölümün Ölçekler Üzerindeki Etkisi

Değişken	F	p-değeri
VERGİ ALGISI ÖLÇEĞİ		
V.A.	3,655	0,001*
Ü.V.U	3,371	0,001*
O.V.A	1,259	0,266
VERGİ BİLİNCİ ÖLÇEĞİ		
Ü.V.K.B	3,480	0,001*
A.G.D	2,055	0,042*
E.V	2,124	0,035*

*: %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir farkı gösterir.

Tablo 23’de bölümlerin ölçekler üzerindeki ikili karşılaştırmaları incelenmiştir. V.A. için Maliye bölümü öğrencileri, Uluslararası Ticaret ve Lojistik, Ekonometri, İşletme, Uluslararası İlişkiler öğrencilerine göre daha yüksek anlamlı ortalamalara sahiptir. Ü.V.U. için Maliye bölümü öğrencileri, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Ticaret ve Lojistik, Ekonometri ve İktisat öğrencilerine göre daha anlamlı ortalamalara sahiptir. Ü.V.K.B. için Maliye Bölümü öğrencileri, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Ticaret ve Lojistik, Ekonometri öğrencilerine göre daha anlamlı ortalamalara sahiptir. A.G.D. için Maliye bölümü öğrencileri, Uluslararası Ticaret ve Lojistik öğrencilerine göre daha anlamlı ortalamalara sahiptirler. Maliye bölümü öğrencileri, öğrenim gördükleri derslerin içerikleri nedeni ile vergi konusunda daha bilgili olmaları neticesinde, bu sonuç, olağan karşılanmaktadır.

Tablo 23

Bölüme Göre İkili Karşılaştırma

Değişken	Gruplar	Ortalama	Anlamlı Farklar*
V.A.	(1): Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	3,682	
	(2): Uluslararası İlişkiler	3,157	
	(3): Uluslararası Ticaret ve Lojistik	3,538	7>2
	(4): Ekonometri	3,616	7>3
	(5): İktisat	4,013	
	(6): İşletme	3,368	7>4
	(7): Maliye	7,309	
	(8):Uluslararası Finans ve Bankacılık	3,630	7>6
	(9): Uluslararası İşletme Yönetimi	3,315	7>2

Tablo 23 (Devam)

Ü.V.U.	(1): Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	2,017	
	(2): Uluslararası İlişkiler	1,701	
	(3): Uluslararası Ticaret ve Lojistik	2,133	7>2
	(4): Ekonometri	2,092	7>3
	(5): İktisat	1,956	
	(6): İşletme	2,047	7>4
	(7): Maliye	3,008	7>5
	(8):Uluslararası Finans ve Bankacılık	2,333	
	(9): Uluslararası İşletme Yönetimi	2,167	
Ü.V.K.B.	(1): Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	2,057	7>1
	(2): Uluslararası İlişkiler	2,024	
	(3): Uluslararası Ticaret ve Lojistik	2,312	7>2
	(4): Ekonometri	2,300	7>3
	(5): İktisat	2,000	
	(6): İşletme	2,196	7>4
	(7): Maliye	3,125	
	(8):Uluslararası Finans ve Bankacılık	2,285	
	(9): Uluslararası İşletme Yönetimi	2,262	
A.G.D.	(1): Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	4,058	
	(2): Uluslararası İlişkiler	3,448	
	(3): Uluslararası Ticaret ve Lojistik	3,559	7>3
	(4): Ekonometri	3,915	
	(5): İktisat	3,919	
	(6): İşletme	3,781	
	(7): Maliye	4,184	
	(8):Uluslararası Finans ve Bankacılık	3,792	
	(9): Uluslararası İşletme Yönetimi	3,667	

Hanede çalışan kişi sayısının, ölçekler üzerindeki etkisini gösteren değerler Tablo 24’de gösterilmektedir. Bu değerlere göre hanede çalışan kişi sayısı sadece vergi bilinci ölçeğinde, ÜV.K.B. üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmaktadır. Hane içerisinde, 0-2 kişi arasında çalışanların olduğu ailelerde Ü.V.K.B ortalamalarının 3 kişi ve daha üstü çalışan ailelere göre daha yüksek ortalama gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 24

Hanede Çalışan Sayısının Ölçekler Üzerindeki Etkisi

Değişken	Grup	n	Ortalama	Standart Sapma	t	p-değeri
VERGİ ALGISI ÖLÇEĞİ						
V.A.	0-2	188	3,70	0,873	0,465	0,642
	3 ve +	32	3,62	1,000		
Ü.V.U.	0-2	188	2,14	1,007	-1,933	0,054
	3 ve +	32	2,52	1,183		
O.V.A	0-2	188	3,52	0,810	1,282	0,201

Tablo 24 (Devam)

VERGİ BİLİNCİ ÖLÇEĞİ						
Ü.V.K.B.	0-2	188	2,29	0,968	-2,501	0,013*
	3 ve +	32	2,75	0,971		
A.G.D.	0-2	188	3,89	0,773	1,029	0,305
	3 ve +	32	3,73	0,792		
E.V.	0-2	188	3,21	1,000	-0,936	0,351
	3 ve +	32	3,39	1,021		

*: %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir farkı gösterir.

Tablo 25'te, hane halkının aylık gelir seviyesinin ölçekler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu bağlamda, elde edilen sonuçlara göre hane halkının gelir seviyesi sadece A.G.D. üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirten ikili karşılaştırma sonuçları ise, Tablo 26'da yer almaktadır.

Tablo 25

Hane Gelirinin Ölçekler Üzerindeki Etkisi

Değişken	F	p-değeri
VERGİ ALGISI ÖLÇEĞİ		
V.A.	1,536	0,157
Ü.V.U.	1,422	0,198
O.V.A.	0,552	0,794
VERGİ BİLİNCİ ÖLÇEĞİ		
Ü.V.K.B.	0,953	0,467
A.G.D.	2,609	0,013*
E.V.	0,789	0,597

*: %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir farkı gösterir.

Tablo 26'da görüldüğü üzere, 7501-10.000 TL arası aylık gelir seviyesine sahip hane halklarının 2500 TL ve altı, 2500-5000 TL ve 10.001 - 15.000 TL aylık gelire sahip hane halklarına göre daha anlamlı A.G.D. değerleri gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 26

Hane Halkı Gelirine Göre İkili Karşılaştırma

Değişken	Gruplar	Ortalama	Anlamlı Farklar*
A.G.D.	(1): 2500 ve altı	3,718	4>1
	(2): 2500-5000	3,775	4>2
	(3): 5001-7500	4,021	
	(4): 7501-10.000	3,857	
	(5): 10.001-15.000	4,333	4>5
	(6): 15.001-20.000	3,458	
	(7): 20.001-30.000	3,931	
	(8):30.001 ve üstü	3,625	

Tablo 27*Ankete Katılan Öğrencilerin Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Skoru*

	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Vergi Algısı Ölçeği	1	5	3,364	0,566
V.A.	1	5	3,700	0,891
Ü.V.U.	1	5	2,197	1,040
O.V.A.	1	5	3,490	0,823
Vergi Bilinci Ölçeği	1	5	3,177	0631
Ü.V.K.B.	1	5	2,358	0,980
A.G.D.	1	5	3,869	0,775
E.V.	1	5	3,242	3,333

Ana ölçekler ve alt boyutların ortalamaları incelenerek araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin vergi algıları ve vergi bilinçlerinin seviyeleri hakkında, bir öngörü oluşmuştur. Bu hesaplamalar Tablo 27 de yer almaktadır. Vergi algısı ölçeği alt boyutlarının, Ü.V.U. hariç, Vergi Algısı Ölçeği ortalamasına yakın veya yüksek ortalamaya sahip olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, üniversite öğrencilerinin vergi algı düzeylerinin ortalamanın üstünde olduğu (3,364) gözlemlenmiştir. Ü.V.U.’nun genel ortalamadan düşük olması, katılımcı öğrencilerin, ülkemizde uygulanan vergi kanunları ve vergi sistemine bakışı algılamaya yönelik olumlu cümle ifadelerine “ne katılıyorum ne katılmıyorum” ya da “katılmıyorum” şeklinde cevap vermiş oldukları anlamına gelmektedir. O.V.A.’nın genel ortalamadan yüksek olması ise, vergi ödemeye yönelik “Yüksek vergi oranları karşısında mükelleflerin vergi ödemekten kaçınması doğaldır “ gibi olumsuz ifadelerle “katılıyorum” şeklinde cevap verdiklerini göstermektedir.

Vergi Bilinci Ölçeği alt boyutları incelendiğinde, Ü.V.K.B. hariç diğer iki alt boyutun Vergi Bilinci Ölçeği ortalamasına yakın veya yüksek ortalamalar gösterdiği görülmektedir. Vergi Bilinci Ölçeği ortalamalarının Vergi Algısı Ölçeğinde olduğu gibi, ortalama değerden yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ü.V.K.B.’nin ortalamasının düşük olması, ülkemizdeki vergi kanunları ile ilgili olumlu ifadelerle, öğrencilerin “ne katılıyorum ne katılmıyorum” ya da “katılmıyorum” şeklinde cevap verdiklerini işaret etmektedir.

Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Ölçeklerinin, faktör analizi sonucunda elde edilen alt boyutların karşılıklı korelasyonları, İkili Korelasyon Yöntemi ile incelenerek, aralarındaki ilişkinin yönü ve boyutu belirlenmeye çalışılmıştır. Pearson Korelasyon Katsayısı (r) -1 ve +1 arası değer alır ve bize doğrusal ilişkinin yönü ve derecesi hakkında bilgi verir.

Tablo 28

Pearson Korelasyon Katsayısı (r) Anlamı

r	İlişki
0,00	İlişki yok
0,01-0,29	Düşük düzeyde ilişki
0,30-0,70	Orta düzeyde ilişki
0,71-0,99	Yüksek düzeyde ilişki
1,00	Mükemmel ilişki

Tablo 29

Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Arasındaki Korelasyonlar

	Ü.V.K.B.	A.G.D.	E.V.
V.A.	0,349*	0,585*	0,555*
	p (0,000)	p(0,000)	p(0,000)
Ü.V.U.	0,766*	0,098	0,360*
	p (0,000)	p (0,149)	p (0,000)
O.V.A.	-0,447*	0,017	-0,173*
	p (0,000)	p (0,802)	p (0,010)

*: %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir farkı gösterir.

Tablo 29’da elde edilen sonuçlar ve Pearson Korelasyon Katsayısı (r)’nin değerleri istatistiksel olarak anlamlı olan sonuçlar için yorumlandığında göstermektedir ki,

- Vergi Bilinci alt boyutu olan Ülkemizde Vergi Kanunlarına Bakış’ın Vergi Algısı Ölçeği alt boyutları ile olan korelasyonu, üç boyutta da istatistiksel olarak anlamlıdır. Ülkemizde Vergi Kanunlarına Bakış, mükelleflerin vergi kanunlarını şeffaflık, adalet, anlaşılabilirlik ve bilgi sahibi olma boyutlarıyla nasıl algıladığına dair ifadeleri içermektedir. Vergi Anlayışı alt boyutu ile arasında, pozitif yönlü ve orta düzeyde bir ilişki bulunmaktadır. Vergi Anlayışı alt boyutu toplumun vergiye bakış açısını, vergi ödemenin mükellefe maddi ve manevi olarak ne ifade ettiğini anlamaya yönelik ifadeleri içermektedir. Bu iki alt boyutun birbiriyle olan yön ve değer ilişkisi istatistiksel değerlerin yanı sıra mantıksal olarak da

anlamlıdır. Ülkemizde Vergi Uygulamaları alt boyutu ile arasında ise pozitif yönlü ve yüksek düzeyde bir ilişki gözlenmektedir. Ülkemizde Vergi Uygulamaları Alt Boyutu, mükellefin ülkemizdeki vergi sistemi ve vergi cezalarına bakış açısını anlamaya yönelik ifadeler içermektedir. Vergi uygulamalarına bakış ve vergi kanunlarına bakışı inceleyen iki boyut arasındaki yön ve değer ilişkisi istatistiksel değerlerin yanı sıra mantıksal olarak da anlamlıdır. Olumsuz Vergi Anlayışı alt boyutu ile arasında ise negatif yönlü ve orta düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir. Olumsuz Vergi Anlayışı alt boyutu, mükelleflerin vergi ödemeye olumsuz baktıkları durumları tespit etmeye yönelik ifadeler içermektedir. Vergi ödemekten kaçındıkları durumlar ve vergi kanunlarına bakışı inceleyen iki alt boyut arasında negatif yön ve olumsuz değer ilişkisi istatistiksel değerlerin yanı sıra mantıksal olarak da anlamlıdır.

- b. Vergi Bilinci alt boyutu olan Adalet ve Güven Duygusu, Vergi Algısı alt boyutlarından sadece Vergi Anlayışı ile anlamlı, pozitif ve orta düzeyde bir ilişki göstermektedir. Adalet ve Güven Duygusu alt Boyutu, mükelleflerin toplumsal adalet ve eşitlik duygularının ve kamuya duyulan güvenin vergiye bakış açılarına nasıl etki ettiğine dair ifadeleri içermektedir. Vergi Anlayışı alt boyutu ile pozitif yön ve orta düzeyde değer ilişkisi istatistiksel değerlerin yanı sıra mantıksal olarak da anlamlıdır.
- c. Vergi Bilinci alt boyutu olan Eğitim ve Vergi'nin Vergi Algısı Ölçeği alt boyutları ile olan korelasyonu üç boyutta da istatistiksel olarak anlamlıdır. Eğitim ve Vergi alt boyutu, vergi kavramına dair edinilen eğitimin vergi bilincine etkisini inceleyen ifadeler içermektedir. Vergi Anlayışı alt boyutu ile arasında, pozitif yönlü ve orta düzeyde bir ilişki bulunmaktadır. Ülkemizde Vergi Uygulamaları alt boyutu ile arasında ise pozitif yönlü ve yüksek düzeyde bir ilişki gözlenmektedir. Olumsuz Vergi Anlayışı alt boyutu ile arasında ise negatif yönlü ve düşük düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir. Her üç alt boyutla olan yön ve değer ilişkisi istatistiksel değerlerin yanı sıra mantıksal olarak da anlamlıdır.

5. SONUÇ

Vergi uyumu kavramı, mükelleflerin vergiye karşı gösterdikleri tutumla ilişkilendirilmektedir. Mükelleflerin vergiye karşı gösterdikleri tutumları etkileyen faktörleri ise mükelleflerin adalet duygusu, siyasi iktidara duyduğu güven, eğitim ile oluşan sorumluluk hissi, vergi yükü olarak sıralayabilmekteyiz. Vergi algısı ve vergi bilinci, vergi uyumunu etkileyen önemli bileşenlerdendir. Kamunun öncelikli hedefi, mükelleflerinde gönüllü vergi uyumu sağlayabilmektir. Bu amaçla, kamunun, mükellefe, verginin karşılıksız bir yük olarak görülmesinden ziyade, sosyal devlet vatandaşı olmanın bir sonucu olduğu fikrinin aşılması gereklidir. Mükellefin vergi uyumsuzluğu gösterme nedenleri tespit edilebilir ve kamu tarafından düzenlenecek politikalar ile bu nedenleri düzeltici önlemler alınabilirse, mükellef davranışlarında oluşacak değişim, vergi kayıplarının azalmasına neden olacaktır.

Bu çalışma, davranışsal iktisadın vergi uyumuna uygulanması ve politika belirlemede kullanılması için, iktisadın “gerçek hayatı gözlemleme- teori geliştirme- politika belirleme” şeklindeki temel anlayışına uygun olarak kurgulanmıştır.

Yakın geleceğin potansiyel vergi mükellefleri, Çukurova Üniversitesi ve Çağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencileri ile yaptığımız bu çalışmada, öğrencilerin vergi anlayışlarının pozitif yönde güçlü olduğu sonucunu çıkarmaktayız. Vergi ödemenin sosyal sorumluluk anlayışının bir parçası olduğunu, vatandaşlık görevi olduğunu, devlete bağlılığın bir göstergesi olduğu ve kamu hizmetlerinin bir karşılığı olarak görülmesi katılımcı öğrencilerin, vergi kavramı hakkında olumsuz bir algıları olmadığını göstermektedir.

Ancak buna karşın katılımcı öğrencilerin ülkemizdeki vergi uygulamaları ile ilgili algılarının olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Katılımcı öğrenciler, vergi kanunlarımız ile ilgili “Ülkemizde vergi kanunları tüm bireyler için adildir.”, “Ödediğimiz vergilerin devlet tarafından yerinde kullanıldığına inanıyorum.” vb. ifadelerle ağırlıklı olarak katılmamışlardır. Aynı zamanda ”Ülkemizdeki vergi oranları girişimciliği olumsuz etkiler.” ve “Vergi yükü fazla olduğu için, kayıt dışılık büyük boyutlardadır.” gibi ifadelerle katılmaları, ülkemizdeki vergi uygulamalarına olan tutumlarının olumsuz olduğunu göstermektedir. Bu durum bizi, katılımcı öğrencilerin, genel olarak vergi

kavramına uyum gösterecekler de ülkemizdeki vergi uygulamalarına gönüllü uyum göstermedikleri sonucuna götürmektedir.

Katılımcı öğrenciler, ülkemizdeki vergi kanunlarını yeterince şeffaf, adil, eşit bulmamakta ve vergilerin devlet tarafından yerinde kullanıldığına inanmamaktadırlar. Adalet ve güven duygusunun artırılmasının, kamu harcamalarının şeffaf olmasının, vergi ödemeyenlere yönelik etkin yaptırımların ve okul ve ailede verilen eğitimlerle vergi bilinç düzeyini artıracığına inanmaktadırlar. Analiz sonuçları öğrencilerin vergi bilinçlerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu sonuçta katılımcı öğrencilerin öğrenim gördükleri fakültenin ders müfredatının etkili olduğu söylenebilir.

Bu çalışmanın doğrudan sonucu olmasa da; ülkemizdeki vergi sisteminin potansiyel mükellefler tarafından içselleştirilmesinin, vergi koyucu otoritenin; literatürde yer alan, alacak olan, bu ve benzeri çalışmaları baz alarak, etkin kamu politikaları geliştirmesiyle mümkün olacağı ve vergi uyumunun ancak bu şekilde artırılabilceği anlaşılmaktadır. Böylece; vergi konulması, toplanması ve harcanmasında; vergi mükellefi ile kamu otoritesi arasındaki çıkar çatışmasının daha makul düzeylere geleceği; uzun süren vergiye dayalı hukuki anlaşmazlıkların azalacağı ve daha da önemlisi, vergi mükelleflerinin kamu harcamalarına katıldıkları oranda denetleme bilinçlerinin artacağı bir gerçektir.

Sağlam (2013), Ömürbek (2017), Karacan (2019), Tunçay (2019) ülkemizde üniversite öğrencileri üzerinde, vergi bilinci ve vergi algısına yönelik çalışma yapmışlardır. Bu çalışma, gerek ölçek soruları, gerekse örneklem grubunun iki farklı üniversiteyi kapsamı açısından farklılık göstermektedir. Bu da çalışmanın özgünlüğünü göstermekle birlikte, ilerideki çalışmalara yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Gelecekteki çalışmaların daha çok üniversite öğrencisinin bölüm ve sınıf farklarını gözetenek yapılması, böylece farklı disiplin ve sınıflardaki öğrencilerin vergi uyumu konusundaki davranışlarının belirlenmesi (gerçek hayatın gözlemlenmesi), ilgili teorilerin test edilmesi ve politika geliştirme sureti ile geleceğin vergi mükelleflerinin vergi konusundaki uyumlarının arttırılması hedeflenmelidir.

KAYNAKLAR

- A Mola, H. (2021). Davranışsal iktisat perspektifinden iktisadi karar alma sürecinde gizli tuzaklar ve dürtmeler. *Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 20-35.
- Akalin, G. ve Kesikoğlu, F. (2007). Türkiye’de kayıtdışı ekonomi ve büyüme ilişkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 3(5), 71-87.
- Akbey, F. (2014). Türkiye’de vergi denetimi ve gelirleri üzerine bir inceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1), 63-103
- Akdere, Ç. ve Büyükboyacı Hanay, M. İ. (2015). *Davranışsal iktisat ve sınırlı rasyonellik varsayımı*. İmge Kitabevi.
- Aktan, C. C. (2012). Vergi psikolojisinin temelleri ve vergi ahlakı. *Yeni Maliye*, 2012/420, 167-169.
- Aktan, C. C. ve Yavuzaslan, K., (2020). Davranışsal iktisat: Bireylerin iktisadi karar ve tercihlerinde zihinsel, duygusal ve psikolojik faktörlerin analizi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 12(2), 100-120.
- Aktan, C. C., Basilgan, M., Yılmaz Genç, S., Yay, S. ve Göcen, S. (2020). *Davranışsal iktisat, deneysel iktisat ve nobeARSLANlite*. SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Yayınları.
- Aldemir, C. ve Kaya, M. (2020). “Dürtme” fikrinin bir kamu politikası aracı olarak Covid-19 döneminde hükümetler tarafından uygulanması. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19, 122-142.
- Arslan, M. (1992). Vergi yükü ve Türkiyede’ki durumu. *Vergi Dünyası Dergisi*, Kasım, 135.
- Aşkın, Y. E. (2019). *Mükelleflerin vergiye bakışının değerlendirilmesi ve bir uygulama örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Aydoğan, S. D. (2017). Vergi psikolojisinin temelleri ve vergiye karşı davranışları etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 14-22.
- Baloğlu, F. ve Susam, N. (2020). Devlet ve mükellef etkileşimi: Vergisel yaptırım ve kolaylıkların yarattığı mükellef tipleri. *International Journal of Public Finance*, 5(1), 144-166.

- Bayraklı, H. H., Saruç, N. T. ve Sağbaş, İ. (2004). Vergi kaçırmayı etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve vergi kaçaklarının önlenmesi: Anket çalışmasının bulguları. *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, 19, 204-253.
- Bozoğlu, B. ve Demirci, V. G. (2020). İktisadi karar verme sürecinde statüko yanlılığı kişilik özelliklerinden bağımsız mıdır?. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 534-549. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.795897>
- Çiçek, S. ve Sabbağ, J. (2016). Mükelleflerin vergiden kaçınma algısı ve demografik belirleyicileri üzerine bir araştırma: Isparta örneği. *Sosyoekonomi*, 24(28), 43-64.
- Çiçek, S., Çiçek, H. G. ve Şahin-İpek, E. A. (2019). Vergiye uyum sürecinde davranışsal yaklaşım: mükellef davranışları ve tipleri. *Sosyoekonomi*, 27(39), 223-244.
- Çiftçi, H. ve Ayyıldız, H. (2016). Nöroiktisat ışığında rekabetçi karar alma sürecinde duygular, rolleri ve önemi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 8(2), 58-81.
- Demirel, S. K. ve Artan, S. (2016). Nöroiktisat ve iktisat biliminin geleceğine ilişkin tartışmalar. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 57.
- Didinmez İ. (2018). *Davranışsal iktisat perspektifinden vergi uyum analizi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Durkaya, M. ve Ceylan, S. (2007). Kamu harcamalarının finansmanında vergi bileşenlerinin rolü ve mali aldanma. *Hacettepe Üniversitesi iktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(2), 15-35.
- Ergen, Z. ve Kılınçkaya, L. (2014). Türkiye’de vergi denetim sistemi ve sistemin aksaklıklarının değerlendirilmesi. *Sosyoekonomi*, 21(21).
- Ersel, H. (2016). Belitsel yaklaşım, iktisat ve Von Neumann’ın kaygıları. *Ekonomi-tek-International Economics Journal*, 5(1), 1-24.
- Eser, R. ve Toigonbaeva, D. (2011). Psikoloji ve iktisadın birleşimi, davranışsal iktisat. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6. 287-321.
- Gencel, U. ve Kuru, E. (2012). Vergi kültürü ve vergi politikaları etkileşimi: Türkiye değerlendirmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 10(20), 29-60.
- Güler, E. Ö. ve Veysikarani, D. (2019). Tükenmişlik ve iş doyumunun akademisyenler üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(3), 829-848.
- Gür, E. (2018). *Vergi uyumu kavramı ve teorik çerçevesi: Güncel işletme araştırmaları*. İksad.
- ISSP. (t.y). *History*. <http://w.issp.org/about-issp/history/> adresinden erişilmiştir.

- İpek, S. ve Kaynar, İ. (2009). Vergiye gönüllü uyum konusunda Çanakkale iline yönelik ampirik bir çalışma . *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 16(1), 173-190.
- Kaçer, M. (2014). Demokrasinin gelişiminde verginin rolü. 20.11.2021 tarihinde (https://www.academia.edu/42162939/DEMOKRAS%C4%B0N%C4%B0N_GEL%C4%B0C5%9E%C4%B0M%C4%B0NDE_VERG%C4%B0N%C4%B0N_ROL%C3%9C?source=swp_share adresinden edinilmiştir.
- Kamber, C. (2018). Davranışsal iktisat ve rasyonellik varsayımı: Literatür incelemesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 168-199.
- Kamber, S. C. ve Süslü, B. (2020). İktisadi bilgi sınırlı rasyonelliği iyileştirmekte avantaj yaratır mı?. *İzmir İktisat Dergisi*, 35(2), 327-341. <https://doi.org.10.24988/ije.202035209>
- Kapusuzoğlu, A. (2008). Vergi kaçakçılığı ve kayıt dışı ekonominin vergi kaçakçılığının oluşumundaki rolü. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 124-142.
- Karacan C.İ., (2019). *Ön lisans öğrencilerinin vergiye bakışı ve vergi bilinç düzeyi: Sakarya ili örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi
- Karagöl, V. (2020), Kalkınma iktisadına farklı bir bakış açısı: Davranışsal kalkınma iktisadı, *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 3(1), 46-54.
- Kılıç, E. (2020). Kamu politikalarında davranışsal iktisadin önemi: Dünya ve Türkiye’den uygulama örnekleri. *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi*, 246-247.
- Kitapçı, I. (2016). Bilişsel psikolojinin vergi uyumuna etkisi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, (611), 57-69.
- Koc, O. E. (2019). Vergilemenin mükellefler üzerindeki psikolojik etkileri: vergiden kaçınma ve vergi kaçırma üzerine bir alan araştırması. *Business and Economics Research Journal*, 10(4), 1015-1027.
- Köktaş, Ö. F. ve Köseoğlu, Ö. (2015). Kanıta dayalı kamu politikası yapımı: sosyal bilim araştırması ve kamu politikaları ilişkisini yeniden dizayn etmek için bir fırsat mı?. *Yasama Dergisi*, (29), 32-57.
- Küçükücü, M., Konya, S. ve Karaçor, Z. (2017). Davranışsal iktisat ekseninde iktisatta psikolojik arka plan. *ICPESS*, 2.

- Mola, H. (2021). Davranışsal iktisat perspektifinden iktisadi karar alma sürecinde gizli tuzaklar ve dürtmeler. *Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 20-35.
- Müldür, G. T. (2019). Geleneksel ve davranışsal finans: Tarihsel ve kavramsal çerçeve. *Artibilim Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 37-45.
- Nobelprize. (2002). *Press release*. <https://www.nobelprize.org/-prizes/economic-sciences/2002/press-release/>
- Nobelprize. (2017). *Thaler*. 25.09.2021 tarihinde <https://www.nobelprize.org/-prizes/economic-sciences/2017/thaler/facts/> adresinden edinilmiştir.
- Nobelprize. (2021). 11.08.2021 tarihinde <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/2002/kahneman/facts/> adresinden edinilmiştir.
- Ömürbek, N., Çiçek, H. G. ve Çiçek, S. (2007). Vergi bilinci üzerine bir inceleme: üniversite öğrencileri üzerinde yapılan anketin bulguları. *Maliye Dergisi*, 153(2007), 102-122.
- Özdemir, S. (2019). Bir kamu politikası aracı olarak davranışsal içgörü. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 34, 247-274.
- Özkan, E. (2017). Vergi kültürü ve ahlakının gelişiminde eğitim faktörünün rolü. *Yaklaşım Dergisi*, 289, 473-486.
- Özkan, E. ve Iraz, N. (2018). Türkiye’de kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı ekonomi ile mücadelede vergi politikalarının etkinliği. *VII. IBANESS Congress Series*, Tekirdağ.
- PMC. (t.y). *Projects*. 28.10.2021 tarihinde <https://behaviouraleconomics.pmc.gov.au/-/projects> adresinden edinilmiştir.
- Richard H. Thaler, C. R. (2017). *Dürtme: Sağlık, zenginlik ve mutlulukla ilgili kararları uygulamak* (Çev. E. Günsel). Pegasus Yayınları.
- Sağlam, M. (2013). Vergi algısı ve vergi bilinci üzerine bir araştırma: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinde vergi algısı ve bilinci. *Sosyoekonomi*, 19(19).
- SBST. (2017). *About*. 28.10.2021 tarihinde <https://sbst.gov/> adresinden edinilmiştir.
- Seçilmiş, E. ve Didinmez, İ. (2016). Vergi reformlarının davranışsal iktisat perspektifinden değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Bilgi*, 77, 203-332 .

- Selçuk, İ. ve Kaynar, İ. (2009). Vergiye gönüllü uyum" konusunda Çanakkale iline yönelik ampirik bir çalışma. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 173-190.
- Serim, H. ve Küçükşenel, S. (2020). Davranişsal iktisat ve dürtme: Sağlık politikaları özelinde bir inceleme. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38(3), 531-559.
- Serim, H. ve Öztürk, F. (2018). Davranişsal iktisat ve zamanlararası tercih: Tasarruf davranışı üzerine bir inceleme . *Politik Ekonomik Kuram*, 2(2), 146-172.
- Şahin, M. (2016). Mükellef Psikolojisi: Teorik Bir İnceleme.
- Şentürk, F. ve Fındık, H. (2014). Rasyonel karar alan ekonomik birimin risk altında verdiği kararlara davranışsal yaklaşım: Kahneman-Tversky beklenti teorisi perspektifinden eleştirel bir bakış. *Öneri Dergisi*, 11(42), 127-139.
- Şimşek, H. (2018). *Davranişsal iktisadın politika yapımına etkisi*. Ijopce Publication.
- Taşkın, Y. (2012). Vergi psikolojisi ve vergiye karşı mükellef tepkileri. *Maliye - Araştırma Merkezi Konferansları*, (54), 67-90.
- Taytak, M. (2016). Vergi kültürünü belirleyen faktörler ve mükelleflerin demografik özelliklerinin vergi kültürü üzerindeki etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 5. 1933-1957. 10.15869/itobiad.259459.
- Tekin, A. ve Gürçam, Ö. S. (2019). Davranişsal iktisat ve vergi uyumu arasındaki ilişki üzerine genel bir değerlendirme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 65-76.
- Tosuner, M. ve Demir, İ. C. (2007). Toplumsal bir olgu olarak vergi ahlâkı. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 1-20.
- Tunçay, B. (2019). Üniversite öğrencilerinin vergi bilinci ve vergi algılarının ölçülmesine yönelik ampirik bir araştırma: Manisa Celal Bayar Üniversitesi örneği.
- Unicef. (t.y). *Bringing behavioural insights to scale in the United Nations*. 11.08.2021 tarihinde <https://www.unicef.org/innovation/stories/behavioural-insights-UN> adresinden edinilmiştir.
- Worldbank. (2015). *Mind, society, and behavior*. <https://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/978-1-4648-0342-0> .
- Yardımcıoğlu, M., Hakkı, A. Y., Bilginer, M., Günay, Y. ve Doğanay, A. (2015). Vergi ve muhasebe ile ilgili konulara vergi mükelleflerinin bakışında moral ve

- ahlaki değerlerin etkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi Dergisi*, 5(1), 185-198.
- Yılmaz, V. ve Canbazer, C. (2020). Kamu politikalarına davranışsal yaklaşım ve Türkiye'ye yansımaları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4), 1827-1854.
- Yiğit, A. (2018). Davranışsal iktisadın anlaşılmasına yönelik bir literatür taraması. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(02), 161-190.
- Yücedoğru, R. ve Gülcan, Ö. (2017). Katma Değer Vergisi'nde vergi uyumu ve dünyada KDV uyumunu arttırmaya yönelik uygulamalar: sistematik bir literatür analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(13), 939-961.

EKLER

Ek-A. Tez Etik Kurul İzin İstek Formu

T.C	
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU	
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
T.C. NOSU	
ADI VE SOYADI	ASLI ARSLAN
ÖĞRENCİ NO	20196011
TEL. NO.	
E - MAİL ADRESLERİ	
ANA BİLİM DALI	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	TEZLİ YÜKSEK LİSANS
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLİK KAYDININ YAPILIP-YAPILMADIĞI	2021 / 2022- GÜZ / BAHAR DÖNEMİ KAYDINI YENİLEDİM.
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
TEZİN KONUSU	Davranışsal iktisat perspektifinden Çukurova Bölgesi İ.İ.B.F. Öğrenci kümesinde yer alan Z kuşağı özelinde, vergi uyumu ve vergi algısı araştırması sonucu gelecekteki vergi riskleri analizi yapılacaktır. Bu çalışmanın temel motivasyonu; Türk kanun koyucuların vergi reformlarını planlarken davranışsal iktisattan yararlanmalarını sağlamaktır. Özellikle Z kuşağının vergi algılarının ölçülmesi, değerlendirme için davranışsal eğilimlerin (behavioral tendencies) ve ampirik düzenliliklerin (empirical regularities) en sık tartışıldığı alanlardan olan vergi uyumu ve vergi algısı kavramlarına odaklanılacaktır.
TEZİN AMACI	Bu çalışmada Z Kuşağının vergi algısı ve vergi uyumları Çukurova Bölgesi üniversiteleri örneklem kümesi üzerinden analiz edilecek ve Z kuşağının gelecekteki vergi riski belirlenecektir. Bu çerçevede vergi uyumu ile ilgili kanun koyucuların politika yapımında olası risklere yönelik almaları gereken önlemler konusunda ışık tutmak amaçlanmaktadır.
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	Davranışsal iktisat ekonomik olarak alınan kararlarda duyguların, ön yargıların, tutumların kısaca sosyal psikolojik faktörlerin etkili olduğunu savunmaktadır. Mükelleflerin de vergiye uyum konusunda sosyal – psikolojik durumlarına göre hareket etmeleri nedeniyle bu çalışmada davranışsal iktisat ve vergi uyumu arasındaki ilişki üzerine genel bir değerlendirme yapılacaktır. Çalışmada öncelikle davranışsal iktisadın teorik çerçevesi ve gelişimi açıklanacak daha sonra vergi uyum kavramını gönüllü uyum/gönüllü uyumsuzluk olarak inceleyerek davranışsal iktisat ve vergi uyumu arasındaki ilişki değerlendirilecektir.
ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADLARI İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI- ŞUBESİ/ MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ)	ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ İ.İ.B.F. VE ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ İ.İ.B.F LİSANS ÖĞRENCİLERİ VE HER İKİ ÜNİVERSİTE SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ KAYITLI LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİLERİ.
YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KONULARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERE/ NE UYGULANACAĞI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AİT ANKETLERİN/ ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇELERİN UYGULANACAĞI	ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ VE SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TUM BÖLÜMLER, TUM ÖĞRENCİLERE, ONLINE ANKET OLARAK UYGULANMASI PLANLANMAKTADIR. ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ İ.İ.B.F VE SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ. TUM BÖLÜMLER, TUM ÖĞRENCİLERE, ONLINE ANKET OLARAK UYGULANMASI PLANLANMAKTADIR.
	ANKET FORMUNDA RENNİS LİKERT TARAFINDAN GELİŞTİRİLEN LİKERT ÖLÇEĞİNE UYGUN (1. KESİNLİKLE KATILMIYORUM, 2. KATILMIYORUM 3. NE KATILYORUM NE KATILMIYORUM 4. KATILYORUM 5. KESİNLİKLE KATILYORUM) 48 SORU YER ALMAKTADIR. ANKET BAŞLIKLARI: A) DEMOGRAFİK BİLGİLER: Anketin uygulanacağı kişilerin kendilerinin ve ailelerinin sosyo ekonomik durumlarının tespiti ve istatistiksel olarak sınıflandırılmaları amacıyla hazırlanmıştır. B) VERGİ ALGISI ÖLÇEĞİ : 24 sorudan oluşan bu bölümde, anket katılımcılarının vergiye yönelik algılarını ölçmek amaçlanmıştır. Sorularda bu konuda, Türkiye'de yazılmış çeşitli makale ve tezlerden yararlanılmıştır. ((Karacan, Can İker. (2019). Ön lisans öğrencilerinin vergiye bakışı ve vergi bilinç düzeyi : Sakarya ili örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Sakarya.: B1, B2, B3, B4 , B6, B7, B8, B9, B11, B12, B13, B14, B15, B16, B19, B22, B23, B24), (Mustafa TAYTAK. (2016). Vergi Kültürünü Belirleyen Faktörler ve Mükelleflerin Demografik Özelliklerinin Vergi Kültürü Üzerindeki Etkisi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi: B18, B20), (METİN SAĞLAM, VERGİ ALGISI VE VERGİ BİLİNCİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: B5, B10, B17, B21) C) VERGİ BİLİNCİ ÖLÇEĞİ : 24 sorudan oluşan bu bölümde katılımcıların vergi uyumlarının ölçülmesi amaçlanmıştır. Sorularda bu konuda, Türkiye'de yazılmış çeşitli makale ve tezlerden yararlanılmıştır. ((Aşkın, Y. E. (2019). Mükelleflerin Vergiye Bakışının Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama Örneği, (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.: C1, C2, C3, C5, C6, C7, C8, C9, C12, C13, C15, C16), (Sağlam, M. (2013). Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Üzerine Bir Araştırma: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinde Vergi Algısı ve Bilinci. Sosyoekonomi , 19 (19) . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosyoekonomi/issue/21079/226957 : C10, C11), (İpek, S. & Kaynar, İ. (2009). Vergiye Gönüllü Uyum* Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma . Yönetim ve Ekonomi Dergisi , 16 (1) , 173-190 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/yonveek/issue/13690/165693 : C23, C24))
EKLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR, V.B. GİBİ EVRAKLARIN İSİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADET/SAYFA OLDUKLARINA AİT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	1) Anket formu: 2 sayfa.
ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: Aslı ARSLAN	ÖĞRENCİNİN İMZASI: Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır TARİH: 07 / 10 / 2021

TEZ/ ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU						
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilmektedir.						
2. Anılan konu faaliyet alanı içerisine girmektedir.						
1.TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2.TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	ANA BİLİM DALI BAŞKANININ ONAYI		SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI		
Adı - Soyadı: Hüseyin MAHİR FÜSUNOĞLU	Adı - Soyadı: EBRU ÖZGÜR GÜLER	Adı - Soyadı:Hüseyin MAHİR FÜSUNOĞLU		Adı - Soyadı: MURAT KOÇ		
Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı:Prof. Dr.		Unvanı: Doç. Dr.		
İmzası: Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır	İmzası: Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır	İmzası: Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır		İmzası: Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır		
... / ... / 20....	... / ... / 20....	... / ... / 20....		... / ... / 20....		
ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER						
Adı - Soyadı: Şehnaz ŞAHİNKARAKAŞ	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN	Adı - Soyadı: Deniz AYNUR GÜLER	Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN	Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ODMAN	Adı - Soyadı: Hüseyin Mahir FİSUNOĞLU	Adı - Soyadı: Jülide İNÖZÜ
Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.
İmzası : Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır	İmzası :Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır
... / ... / 20....	... / ... / 20....	... / ... / 20....	... / ... / 20....	... / .. / 20....	... / ... / 20....	... / .. / 20....
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
OY BİRLİĞİ İLE	☒	Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Jüri Üyelerince İncelenmiş olup, ... / ... / 20.... - ... / ... / 20.... tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli izin verilmesi tarafımızca uygundur.				
OY ÇOKLUĞU İLE	☐					
AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ SEKRETERLİĞİNE ONAYLAR ALINMAK ÜZERE TESLİM EDİLECEKTİR. AYRICA FORMDAKİ YAZI ON İKİ PUNTO OLACAK ŞEKİLDE YAZILACAKTIR.						

Ek-B. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Etik İzin İstek Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı : E-23867972-050.01.04-2100007419
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu Kararı Alınması Hakkında

08.10.2021

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi: 09.03.2021 tarih ve E-81570533-050.01.01-2100001828 sayılı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu konulu yazınız.
İlgi tarihli yazınız kapsamında Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesindeki Lisansüstü Programlarda halen tez aşamasında kayıtlı olan **Aslı ARSLAN** isimli öğrencimize ait tez evraklarının "Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Onayları" alınmak üzere Ek'te sunulmuş olduğunu arz ederim.

Doç. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ek : 1 Adet öğrenciye ait tez evrakları listesi.

Ek-C. Çağ Üniversitesi Rektörlük Makamı Tez Etik İzin Onay Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : E-81570533-044-2100008701
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurul İzni Hk.

20.10.2021

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 08.10.2021 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2100007419 sayılı yazınız.

İlgi yazıda söz konusu edilen Aslı ARSLAN isimli öğrencinin tez evrakları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunda incelenerek uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Ünal AY
Rektör

Ek-D. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Anket İzin İstek Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı : E-23867972-044-2100008722

20.10.2021

Konu : Aslı ARSLAN'ın Tez Anket İzni

DAĞITIM YERLERİNE

Uluslararası Ticaret ve Pazarlama Tezli Yüksek Lisans Programında kayıtlı **Aslı ARSLAN** isimli öğrencimiz, “**Davranışsal İktisat Çerçevesinde Ekonomi Politikası Oluşturma (Vergi Uygulamaları)**” konulu tez çalışmasını Üniversitemiz öğretim üyesi **1.Tez Danışmanı Prof. Dr. Hüseyin Mahir FİSUNOĞLU** tarafından, Çukurova Üniversitesi öğretim üyesi **2.Tez Danışmanı Prof. Dr. Ebru Özgür GÜLER** tarafından yürütülmektedir. Adı geçen öğrenci tez çalışmasında Üniversitemiz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bünyesindeki tüm bölümlerde öğrenim gören öğrencileri kapsamak üzere kopyası EK’lerde sunulan anket uygulamasını online olarak yapmayı planlamaktadır. Üniversitemiz Etik Kurulunda yer alan üyelerin onayları alınmış olup, gerekli iznin verilmesi hususunu bilgilerinize arz ederim.

Doç. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ek : Tez Etik Kurul Onay Dosyası.

Dağıtım:

Gereği:

Rektörlük Makamına

Bilgi:

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığına

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı : E-23867972-044-2100008822
Konu : Aslı ARSLAN'ın Tez Anket İzni

25.10.2021

DAĞITIM YERLERİNE

Uluslararası Ticaret ve Pazarlama Tezli Yüksek Lisans Programında kayıtlı **Aslı ARSLAN** isimli öğrencimizin “**Davranışsal İktisat Çerçevesinde Ekonomi Politikası Oluşturma (Vergi Uygulamaları)**” konulu tez çalışması Üniversitemiz öğretim üyesi **1.Tez Danışmanı Prof. Dr. Hüseyin Mahir FİSUNOĞLU** tarafından, Çukurova Üniversitesi öğretim üyesi **2.Tez Danışmanı Prof. Dr. Ebru Özgür GÜLER** tarafından yürütülmektedir. Adı geçen öğrenci tez çalışmasında Üniversitemiz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bünyesindeki tüm bölümlerde öğrenim gören öğrencileri kapsamak üzere kopyası EK’lerde sunulan anket uygulamasını online olarak yapmayı planlamaktadır. Üniversitemiz Etik Kurulunda yer alan üyelerin onayları alınmış olup, gerekli iznin verilmesi hususunu bilgilerinize arz ederim.

Doç. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ek : Tez Etik Kurul Onay Dosyası.

Dağıtım:

Gereği:

Rektörlük Makamına

Bilgi:

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığına

Ek-E. Çağ Üniversitesi Tez Anket İzin İstek Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı : E-23867972-044-2100008721
Konu : Aslı ARSLAN'ın Tez Anket İzni

20.10.2021

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

Uluslararası Ticaret ve Pazarlama Tezli Yüksek Lisans Programında kayıtlı **Aslı ARSLAN** isimli öğrencimiz, **“Davranışsal İktisat Çerçevesinde Ekonomi Politikası Oluşturma (Vergi Uygulamaları)”** konulu tez çalışmasını Üniversitemiz öğretim üyesi **1.Tez Danışmanı Prof. Dr. Hüseyin Mahir FİSUNOĞLU** tarafından, Çukurova Üniversitesi öğretim üyesi **2.Tez Danışmanı Prof. Dr. Ebru Özgür GÜLER** tarafından yürütülmektedir. Adı geçen öğrenci tez çalışmasında Üniversiteniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bünyesindeki tüm bölümlerde öğrenim gören öğrencileri kapsamak üzere kopyası EK’lerde sunulan anket uygulamasını online olarak yapmayı planlamaktadır. Üniversitemiz Etik Kurulunda yer alan üyelerin onayları alınmış olup, gerekli iznin verilmesi hususunu bilgilerinize sunarım.

Prof. Dr. Ünal AY
Rektör

Ek : Tez Etik Kurul Onay Dosyası.

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı : E-23867972-044-2100008821

25.10.2021

Konu : Aslı ARSLAN'ın Tez Anket İzni

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

Uluslararası Ticaret ve Pazarlama Tezli Yüksek Lisans Programında kayıtlı **Aslı ARSLAN** isimli öğrencimizin “**Davranışsal İktisat Çerçevesinde Ekonomi Politikası Oluşturma (Vergi Uygulamaları)**” konulu tez çalışması Üniversitemiz öğretim üyesi **1.Tez Danışmanı Prof. Dr. Hüseyin Mahir FİSUNOĞLU** tarafından, Çukurova Üniversitesi öğretim üyesi **2.Tez Danışmanı Prof. Dr. Ebru Özgür GÜLER** tarafından yürütülmektedir. Adı geçen öğrenci tez çalışmasında Üniversiteniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bünyesindeki tüm bölümlerde öğrenim gören öğrencileri kapsamak üzere kopyası EK’lerde sunulan anket uygulamasını online olarak yapmayı planlamaktadır. Üniversitemiz Etik Kurulunda yer alan üyelerin onayları alınmış olup, gerekli iznin verilmesi hususunu bilgilerinize sunarım.

Prof. Dr. Ünal AY
Rektör

Ek : Tez Etik Kurul Onay Dosyası.

Ek-F. Çukurova Üniversitesi Tez Anket İzin Yazısı

**T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı**

Sayı : E-27224817-044-238458
Konu : Tez İzni (Aslı ARSLAN)

11/11/2021

ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
Adana-Mersin Karayolu Üzeri PK:33800 Yenice-Tarsus/MERSİN

İlgi : 25.10.2021 tarihli ve 2100008821 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Uluslararası Ticaret ve Pazarlama Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Aslı ARSLAN'ın "Davranışsal İktisat Çerçevesinde Ekonomi Politikası Oluşturma (Vergi Uygulamaları)" konulu tez çalışması kapsamında Üniversitemiz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi lisans programı öğrencilerine yönelik online anket çalışması anılan Fakülte Dekanlığı tarafından uygun görülmüştür.
Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Prof.Dr. Hayri Levent YILMAZ
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek-G. Araştırmada Kullanılan Ölçme Araçları

VERGİ ALGISI VE VERGİ BİLİNCİ ANKETİ

Bu anket formu, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret ve Pazarlama Anabilim Dalında Prof. Dr. H. Mahir FİSUNOĞLU danışmanlığında Yüksek Lisans Öğrencisi Aslı Arslan tarafından hazırlanmakta olan DAVRANIŞSAL İKTİSAT ÇERÇEVESİNDE EKONOMİ POLİTİKASI OLUŞTURMA (VERGİ UYGULAMALARI) başlıklı Yüksek Lisans tezi için hazırlanmıştır. Çalışma, Çukurova ve Çağ Üniversitesi öğrencilerinin vergi bilinci ve vergi algısını ölçmeye yönelik olup 3 bölümden oluşmaktadır. Anketimize vereceğiniz cevaplar sadece bilimsel araştırma için kullanılacak olup, hiçbir kurum ya da kişiyle paylaşılmayacaktır. Lütfen anket formuna adınızı, soyadınızı veya kimliğinizi belirten hiçbir şey yazmayınız. Sorulara eksiksiz, gerçekçi ve içtenlikle cevap vermeniz, bu araştırmanın amacına ulaşmasına katkıda bulunacaktır. İlginiz ve duyarlılığınız için teşekkür ederim.

Aslı Arslan
Çağ Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı

A. Demografik Bilgiler

A1. Cinsiyetinizi işaretleyiniz. 1. Kadın () 2. Erkek ()

A2. Doğum yeriniz?

1. İl Merkez ()	2. İlçe Merkez ()	3. Kasaba/Belde ()
4. Merkez köy ()	5. İlçe köy ()	6. Diğer (belirtiniz).....

A3. Yaşınız?

A4. Medeni durumunuz? 1. Evli () 2. Bekar ()

A5. Mezun olduğunuz lise türü?

1. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ()	2. Anadolu Lisesi ()
3. Akşam Lisesi ()	4. Sosyal Bilimler Lisesi ()
5. Güzel Sanatlar Lisesi ()	6. İmam Hatip Lisesi ()
7. Fen Lisesi ()	8. Çok Programlı Anadolu Lisesi ()
9. Açık Öğretim Lisesi ()	10. Mesleki Açık Öğretim Lisesi ()
11. Spor Lisesi ()	

A6. Adana’da eğitime devam ettiğiniz Üniversite?

1. Çağ Üniversitesi ()

2. Çukurova Üniversitesi ()

A7. Fakülte veya Yüksekokulunuz?**A8. Bölümünüz?****A9. Aileniz nerede ikamet etmektedir?**

1. Büyükşehir Merkezi ()

2. İl Merkez ()

3. İlçe Merkezi ()

4. Kasaba ()

5. Köy ()

6. Diğer (belirtiniz)

A10. Siz dahil hanenizde kaç kişi yaşamaktadır?**A11. Hanenizde çalışan kişi sayısı kaçtır?****A12. Anne – babanız sağ mı?**

1. Evet ikisi de sağ ()

2. Hayır ikisi de vefat etti ()

3. Annem sağ babam vefat etti ()

4. Babam sağ annem vefat etti ()

A13. Babanızın öğrenim durumu?

1. İlkokul mezunu ()

2. Ortaokul mezunu ()

3. Lise ve Dengi okul mezunu ()

4. Yüksekokul/üniversite mezunu ()

5. Yüksek Lisans/Doktora mezunu ()

A14. Annenizin öğrenim durumu?

1. İlkokul mezunu ()

2. Ortaokul mezunu ()

3. Lise ve Dengi okul mezunu ()

4. Yüksekokul/üniversite mezunu ()

5. Yüksek Lisans/Doktora mezunu ()

A15. Babanızın mesleği?**A16. Annenizin mesleği?**

A17. Aylık hanehalkı geliriniz?

1. 2500TL ve altı ()	2. 2.500 – 5000TL ()
3. 5.001 - 7.500TL ()	4. 7.501 - 10.000TL ()
5. 10.001 - 15.000TL ()	6. 15.001 - 20.000TL ()
7. 20.001 - 30.000TL ()	8. 30.001 ve üzeri ()

A18. Öğrenci olarak nerede kalıyorsunuz?

1. Ailemin yanında ()	2. Öğrenci evinde ()
3. Akraba/Yakınlarımla yanında ()	4. Özel yurttan ()
5. Devlet yurdunda ()	6. Diğer (belirtiniz)

A19. Öğrenci olarak aylık harcamalarınızın kaynakları nelerdir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

1. Devlet Bursu/Kredi ()	2. Özel Burs/Kredi ()	3. Aile desteği ()
4. Çalışıyorum ()	5. Diğer ()	

B. Vergi Algısı Ölçeği

Ne Katılıyorum				
Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1	2	3	4	5
B1. Vergi ödemek vatandaşlık görevidir.				1 2 3 4 5
B2. Vergi sosyal sorumluluk anlayışının bir parçasıdır.				1 2 3 4 5
B3. Vergi ödemek devlete bağlılığın bir göstergesidir.				1 2 3 4 5
B4. Vergi ödemek mecbur bırakıldığımız ve karşılığı olmayan bir ödemedir.				1 2 3 4 5
B5. Vergi ödemek kamu hizmetlerinin karşılığıdır.				1 2 3 4 5
B6. Bugün ödenmeyen vergiler gelecek nesillerin vergi ve borç yükünü artırmaktadır.				1 2 3 4 5
B7. Vergi ödemek kamu yararı sağlar.				1 2 3 4 5
B8. Vergi ödememek suçtur.				1 2 3 4 5
B9. Vergi ödememek akıllılıktır.				1 2 3 4 5
B10. Ülkemizde vergi oranı yüksektir.				1 2 3 4 5
B11. Ülkemizde vergi sistemi adaletlidir.				1 2 3 4 5
B12. Ülkemizde vergi cezaları adildir.				1 2 3 4 5
B13. Ülkemizde vergi uygulamaları herkes için eşittir.				1 2 3 4 5
B14. Vergi ödeyen biri ekonomik sıkıntı çeker.				1 2 3 4 5
B15. Vergisini tam ödeyen biri varlıklı biridir.				1 2 3 4 5
B16. Yüksek vergi oranları karşısında mükelleflerin vergi ödemekten kaçınması doğaldır.				1 2 3 4 5
B17. Vergimi tam ve doğru olarak ödemezsem devlet hizmetleri aksayacaktır.				1 2 3 4 5
B18. Vergi yükü fazla olduğu için kayıt dışılık büyük boyutlardadır.				1 2 3 4 5
B19. Vergi sayesinde toplumun her seviyesindeki bireyler kamu hizmetlerinden eşit yararlanır.				1 2 3 4 5
B20. Vergi oranlarının yüksek olması kayıt dışı ekonomiyi artırır.				1 2 3 4 5
B21. Ülkemizde vergi oranları girişimciliği olumsuz etkiler.				1 2 3 4 5
B22. Vergi kaçırmak suçtur.				1 2 3 4 5
B23. Vergiden kaçınmak suç değildir.				1 2 3 4 5
B24. Vergi, kişi ve kurumlar üzerinde bir yüküdür.				1 2 3 4 5

C. Vergi Bilinci Ölçeği

Kesinlikle katılmıyorum	Ne Katılıyorum				Kesinlikle katılıyorum
	Katılmıyorum	ne katılmıyorum	Katılıyorum		
1	2	3	4	5	
C1. Ülkemizde vergi kanunları tüm bireyler için adildir.				1 2 3 4 5	
C2. Ülkemizde vergi kanunları tüm bireyler için şeffaftır.				1 2 3 4 5	
C3. Ülkemizde vergi kanunları tüm bireyler için anlaşılırdır.				1 2 3 4 5	
C4. Ülkemizde vergi kanunları tüm bireyler için eşittir.				1 2 3 4 5	
C5. Ülkemizde vergi kanunları konusunda mükelleflere gerekli eğitim verilmektedir.				1 2 3 4 5	
C6. Ödediğim vergiler hakkında yeterli bilgiye sahibim.				1 2 3 4 5	
C7. Ödediğimiz vergilerin devlet tarafından yerinde kullanıldığına inanıyorum.				1 2 3 4 5	
C8. Vergi bilinci aileden gelen eğitimle sağlanır.				1 2 3 4 5	
C9. Vergi bilinci okulda verilen eğitim ile sağlanır.				1 2 3 4 5	
C10. Toplumun eğitim seviyesinin yükselmesi vergi bilincini artırmaktadır.				1 2 3 4 5	
C11. Kamu harcamalarının şeffaf olması vergi bilincini artırır.				1 2 3 4 5	
C12. Yolsuzluk haberleri vergi ödemekten kaçınmayı sağlamaktadır.				1 2 3 4 5	
C13. Kamu hizmetlerinin kaliteli hale getirilmesi vergi ödeme düzeyini olumlu etkiler.				1 2 3 4 5	
C14. Ülkemizde vergi ödememek ceza getirmez.				1 2 3 4 5	
C15. Vergi ödemeyenlere uygulanan yaptırım vergi bilincini artırır.				1 2 3 4 5	
C16. Vergi afları ve vergi barışları, vergi bilincini azaltır.				1 2 3 4 5	
C17. Hükümete duyulan güven vergi ödeme düzeyini etkiler.				1 2 3 4 5	
C18. Kişi başı milli gelirde sağlanan artış vergi bilincini olumlu etkiler.				1 2 3 4 5	
C19. Toplumsal eşitlik vergi bilincini artırır.				1 2 3 4 5	
C20. Toplumsal ayrımcılık vergi bilincini azaltır.				1 2 3 4 5	
C21. Vergi çeşitliliğinin fazla olması vergi ödeme eğilimini azaltır.				1 2 3 4 5	
C22. Vergi oranlarının gelir durumuna göre belirlenmesi vergi ödeme eğilimini artırır.				1 2 3 4 5	
C23. Seferberlik ve savaş gibi milli duyguların yoğun yaşandığı durumlar vergi ödeme eğilimini artırır.				1 2 3 4 5	
C24. Vergi idaresinin etkin çalışması toplanan vergileri arttırır.				1 2 3 4 5	